

קובץ באר התורה

(קלו)

חג הסוכות ח"ב

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

יו"ל

ע"י מכון "יד יוסף"

לעילוי נשמת רבי יוסף מלכא בן עישה ע"ה

*

נשמח לקבל הערות והוספות ותגובות

ולהצטרפות לרשימת התפוצה

ניתן לשלוח ל:

as0583233587@gmail.com

פקס: 036770810

או לת"ד 5161749 בני ברק

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

תוכן הענינים:

- 5..... עניני זכר לשמחת בית השואבה
- 26..... האם בחנויות של אתרוגים צריך שיהיה אור חזק
- 27..... האם יש חובה ללכת לישון בסוכה שיודע שירד גשם
- 28..... מצות ושמחת בחגך למי שאין לו טעם וריח
- 36..... קריאת שמע בזמנה או שינה בסוכה
- 38..... האם מי שותה מיים שלא לצמאו חייב בסוכה
- 40..... תשובתהרה"ג יוסף סעדו שליט"א
- 43..... האם יש עניין בברכה הסמוכה לחברתה בתפילת הדרך בסוכות
- עשיית משמר בליל הושענא רבא ולא ישן בסוכה ביום או שינה בלילה
- 52..... בסוכה
- 62..... מחיית כפים בסעודה בשמחת תורה
- 65..... האם מותר לכתוב הקדשה בחול המועד
- תשובת הגאון רבי ברוך כפיר מבורך דדון שליט"א בעזה"י שלהי ניסן
- 67..... התשע"ז
- 68..... תשובת הגאון רבי משה שמואל דיין שליט"א
- 73..... מכתב לגליון וישמע משה סוכות
- 75..... מכתב מאת הג"ר חיים יוניאן שליטא על באר התורה קלה
- 77..... הרב יהודה בן דוד שליט"א בעמח"ס שבט מיהודה
- 77..... הערות על קובץ באר התורה קלא
- 77..... הערה על באר התורה קלה

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

	<p style="text-align: center;">יוצא לאור</p> <p style="text-align: center;">לעילוי נשמת זקנתי הרבנית הצדקנית מרת עליזה עישה בת לאוני ע"ה</p> <p style="text-align: center;">אשת חבר</p> <p style="text-align: center;">לזקני מרן הגר"א פורת טהרני שליט"א</p> <p style="text-align: center;">נלב"ע כ' שבט תש"פ</p> <p style="text-align: center;">לעילוי נשמת האשה הצדקנית אם זקני מרת עישא אליז בת איזה אביטבול ע"ה</p> <p style="text-align: center;">נלב"ע ד' תשרי תשפ"א</p> <p style="text-align: center;">ת.נ.צ.ב.ה.</p>	
--	---	--

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

עניני זכר לשמחת בית השואבה

בס"ד

ב' דחול המועד סוכות תשפ"ב

התבוננתי במה שעושים כהיום זכר לשמחת בית השואבה, בהרבה ישיבות וחסידיות, ויש מהן שעושים כל יום, ויש שעושים רק פעם אחת, ואמרת אלקטה באמרים, בעיקר האי דינא.

מקור הדין איתא בגמ' בסוכה דף נא ע"א כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו. מוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים, ומתקנין שם תיקון גדול. ומנורות של זהב היו שם וכו' ולא היה חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה. חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפניהם באבוקות של אור שבידיהן, ואומרים לפנין דברי שירות ותשבחות. והלויים בכינורות ובנבלים ובמצלתיים ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר, על חמש-עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים, כנגד חמישה-עשר "שיר המעלות" שבתהלים, שעליהן לויים עומדין בכלי שיר ואומרים שירה. ועמדו שני כהנים בשער העליון שיורד מעזרת ישראל לעזרת נשים, ושני חצוצרות בידיהן. קרא הגבר, תקעו והריעו ותקעו. הגיעו למעלה עשירית, תקעו והריעו ותקעו. הגיעו לעזרה, תקעו והריעו ותקעו. היו תוקעין והולכין, עד שמגיעין לשער היוצא מזרח. הגיעו לשער היוצא ממזרח, הפכו פניהן למערב ואמרו, "אבותינו שהיו במקום הזה, אחוריהם אל ההיכל ופניהם קדמה, והמה משתחוים קדמה לשמש, ואנו ליה עינינו". ר' יהודה אומר, היו שונין ואומרין, "אנו ליה, וליה עינינו".

והנה ביסוד הטעם של שמחת בית השואבה פירש"י שם משום ניסוך המים, וכן כתב ברש"י בע"א בד"ה בית השואבה, וז"ל: כל שמחה זו אינה אלא בשביל ניסוך המים כדמפרש ושאתם מים בששון עכ"ד, וכן כתב בדף מב ע"ב בד"ה החליל שכתב בזה"ל: ושמחת בית השואבה היו שמחים בחג לכבוד שאיבת ניסוך המים וכו' עכ"ל, וכן כתב במאירי בפרק החליל וז"ל: ר"ל הבא לשמחת בית השואבה כששאוּבין המים לניסוך עכ"ד, ולטעם רש"י נראה שזה לא שייך הכא, ואולם בתוס' שם

ובתוספתא (סוכה פרק ד' ה) הובא עוד, בראשונה, כשהיו רואין שמחת בית

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

השואבה היו אנשים רואין מבפנים ונשים רואות מבחוץ. וכשראו בית דין שהן באין לידי קלות ראש, עשו שלוש גזוזטראות בעזרה, כנגד שלוש שלוש רוחות, ששם נשים יושבות ורואות בשמחת בית השואבה, ולא היו מעורבין. חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין לפניהן באבוקות, ואומרים לפניהם דברי תושבחות... עוד הובא שם בהלכה ט' מעשה ברבן שמעון בן גמליאל שהיה מרקד בשמונה אבוקות של אור, ולא היה אחד מהן נוגע בארץ. וכשהוא משתחווה, מניח אצבעו בארץ על גבי הרצפה, שוחה, ונושק וזוקף מיד. אמר ר' יהושע בן חנניה: כל ימי שמחת בית השואבה לא היינו רואין שינה. משכימין אנו לתמיד של שחר, משם לבית הכנסת, משם למוספין, משם לאכילה ושתיה, ומשם לבית המדרש, משם לתמיד של בין הערביים, משם לשמחת בית השואבה. ולויים בכינורות ובנבלים ובמצלתיים וכל כלי שיר. מהן אומרים: "שיר המעלות הנה ברכו וגו'" (תהלים קלד, א); יש מהן שהיו אומרים: "שאו ידיכם קדש וגו'" (תהלים קלד, ב). וכשנפטרין זה מזה, מה היו אומרים: "יברכך ה' מציון וגו' וראה בנים וגו'" (תהלים קכח, ה-ו).

עוד הובא בירושלמי (סוכה ד' ה) ישראל בן יהוצדק היה משתבח בקפיצותיו. אמרו עליו על רבן שמעון בן גמליאל, שהיה מרקד בשמונה אבוקות של זהב, ולא היה אחד מהן נוגע בחבירו

וברמב"ם בפרק ח' מהלכות לולב הי"ב כתב וז"ל: אף על פי שכל המועדות מצוה לשמח בהן. בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתרה שנאמר 'ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים'. וכיצד היו עושין. ערב יום טוב הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו. ומתחילין לשמח ממוצאי יום טוב הראשון. וכן בכל יום ויום מימי חלו של מועד מתחילין מאחר שיקריבו תמיד של בין הערבים לשמח לשאר היום עם כל הלילה:

ובהלכה יג, כתב הרמב"ם. והיאך היתה שמחה זו. החליל מכה ומנגנין בכנור ובנבלים ובמצלתים וכל אחד ואחד בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו. ומי שיוודע בפה בפה. ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין כל אחד ואחד כמו שיוודע ואומרים דברי שירות ותשבחות. ושמחה זו אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

ובהלכה יד כתב בזה"ל: מצוה להרבות בשמחה זו. ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה. אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות. אבל כל העם האנשים והנשים כלן באין לראות ולשמע עכ"ד.

וקשה מה שייך השמחה היום, הרי בפשטות משמע כרש"י והראשונים שהשמחה הוא משום ניסוך המים.

ואמנם הביאו בזה בשם הגרי"ז מבריסק שלדעת הרמב"ם מהוסגיא בדף נ' ע"ב ובדף נא ע"א מתפרשת יותר בפשיטות שמספיקא ליה להגמרא אם החליל של שואבה דוחה את השבת, ולכאורה הרי לרש"י שבא לניסוך המים ודאי שהוא דוחה את השבת.

וכתב בעמק ברכה (עמ' קט) להקשות בשיטת הרמב"ם שמחת בית שהואבה הוי מדאורייתא מקרא ושמחתם לפני ה' אלוקיכם דהוי מצוה עשה במיוחדת לשמוח לפני ה' במקדש, ולכאורה צ"ע על הרמב"ם מהוסגיא בסוכה דף נג ע"ב, וגם דברי הרמב"ם צ"ב מהו המקור לדבריו, הא לא מצא בשום מקום בחז"ל הדרשה לענין שמחה יתירה במקדש.

וכתב לבאר שאין כוונתו כלל לומר דשמחת בית השואבה הוי מדאורייתא דבאמת לא מצינו דרשה כזאת על עשיית שמחה יתירה בבית המקדש, אלא כוונתו למה שדרשו בתורת כהנים בפרשת אמור דלולב ניטל במקדש של שבעה מקרא דושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים והיינו בד' מינים וסבר דחלוק בזה לולב במקדש כל ז' מלולב בגבולים ביום ראשון הוי מצות נטילה גרידא, אבל לולב במקדש כל ז' עיקרו הוי מצות שמחה לשמוח לפני ה' במקדש עם הד' מיהים כדכתיב ושמחתם לפני ה', וע"כ נהי דהמצוה היא לשמוח עם הד' מינים דוקא אבל שמחה גרידא בלי ד' מינים אין בזה מצוה, אבל מ"מ סוף סוף כיון דאיכא במקדש חיוב שמחה יתירה לשמוח עם הד' מינים על יסוד מצוה זו הוא שתקנו חז"ל וסדרו שמחת בית השואבה וזה מש"כ הרמב"ם "בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתירה שנאמר ושמחתם לפני ה' שבעת ימים" הרי שלא כתב הרמב"ם דאיכא חיוב או מצוה בזה, אלא היתה במקדש והיינו שהיו מסדרין שמחה יתירה בגלל הד' מינים וזה עיקר טעם הרמב"ם. ויעו"ש עוד.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

ואמנם קשה מדברי הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה נד) שכתב, וז"ל: שצונו לשמוח ברגלים והוא אמרו יתעלה ושמחת בחגך וכו', וכלל באמרו ושמחת מה שאמרו ג"כ שמח בכל מיני שמחה ומזה לאכול בשר וכו' ולשחוק בכלי ניגון ולרקד במקדש לבד והיא שמחת בית השואבה זה כולו נכנס תחת אמרו ושמחת בחגך עכ"ל, ומוכח שהוא משום מצות ושמחת בחגך.

וכן נראה מדברי ספר החינוך (מצוה תפח) וז"ל: מצוה לשמוח ברגלים שנאמר ושמחת בחגך וכו', ועוד אמרו ז"ל (חגיגה דף ח.) שמח בכל מיני שמחה ובכלל זה הוא אכילת הבשר וכו' ולשחוק בכלי שיר במקדש לבד, וזו היא שבה"ש הנזכרת בגמרא, כ"ז שזכרתי בכלל ושמחת בחגך עכ"ד, ומוכח דהוא משום מצות ושמחת בחגך, וממילא א"ש שמה שעושים זכר לשמחת בית השואבה, שהכל הוא נכלל בחיוב השמחה של ושמחת בחגך, ואפש"ל דהכל הכ"ת לשמחה.

והנה מה שאומרים בתפילות חג הסוכות "זמן שמחתנו" הוא משום המצוה לשמוח בחג בשמח, ובמהות השמחה, כתב בדעת זקני לבעלי התוס' בסוף פרשת ראה וז"ל: והיית אך שמח, אתה מוצא כתוב שלש שמחות בחג הסוכות, ושמחת בחגך, אך שמח, ושמחת לפני ה' אלהיך, וגבי פסח לא כתיב שמחה כלל, לפי שבפסח עדיין לא נקלטו תבואות ולא פירות האילן, ובחג השבועות כבר נלקטו התבואות ואיכא חדא שמחה ולא יותר, כי עדיין לא נקלטו פירות האילן, וגם התבואות לא באו לתוך הביתה, אבל בחג הסוכות שנלקטו התבואות ופירות האילן וגם התבואות לא באו לתוך הבית, אבל בחג הסוכות שנלקטו התבואות ופירות האילן וגם הכל נאסף לתוך הבית אז השמחה היא שלמה לכך כתיב ביה שלש שמחות עכ"ד, וכן כתב הרא"ש בספר הדר זקנים, וברבינו בחיי, וממילא מובן מדוע אומרים חג שמחתנו.

ועוד מבואר ברבינו בחיי בסוף פרשן ראה וז"ל: ועוד טעם אחר אמרו במדרש מפני מה אל הזכירה תורה שמחה בפסח, והזכירה שמחה בעצרת, ובסוכות שלש שמחות, ושמחת בחגך, והיית אך שמח, ושמחת לפני ה' אלהיך, לפי ששנינו בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון ובחג נידונונין על המים ומפני שפסח יום הדין וכל הדינין עתידין להעשות, לכך לא נזכר

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

בו שמחה כלל, אבל בעצרת שכבר דין א' של פסח, נכתב בו שמחה אחת, ובחג שכבר עברו שלשה דינין פסח ועצרת ור"ה לכך נכתבו בו שלוש שמחות עכ"ד, ומשו"ה זמן שמחתנו, [ומבואר דבהו"ר אינו יום דין]. וכן מבואר בחמדת ימים (פ"ד) שטעם מצוות השמחה בחג סוכות היות שהוא אחר יום הכיפורים שנמחלו העוונות של עם ישראל יעו"ש, והו"ד בספר נפש כל חיה מערכת ס' אות ד', וכן כתב בפלא יועץ (ערך סוכה) וז"ל: ועוד נלוה בחג הקדוש הזה אשר הוא זמן שמחתנו כאשר אנו אומרים בתפילה, ועליה כתיב (דברים טז יד טו) ושמחת בחגך, והיית אך שמחה, אמנם לא ציוונו יוצרנו אלא על שמחת הלב שיהיה שמחת הלב שיהיה שבע רצון ומלא שמחה של מצוה, כאשר החי יתן אל לבו, מה אנו ומה חיינו ומה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו אשר בחר בנו יוצרנו ולא זו מחבבנו וחבה יתירה נודעת לנו עד אין חקר ועד מקום שאין יד שכלנו מגעת, ומעט אשר עינינו הן הרואות שיעצנו בעצה טובה ונתן לנו ר"ה ויוה"כ לכפר בהם עוונותינו ובאהבתנו וחמלתו כאב את בן ירצה רצה לשמחנו מיגוננו ומצערנו שנצעטרנו בימי התשובה ונתן לנו תכף את חג הסוכות וצונו לשמוח קרובע לנו שכר טוב על שמחתנו היש הך מתוק מזה עכ"ד.

ואמנם ראיתי בקובץ אורייתא תשע"ג עמ' תתמט במאמרו של הרב אברהם אהרן מאירפלד שליט"א שכתב שאפשר ע"פ דברי הגרי"ז הידועים במסכת מנחות שספירת העומר יש בו משום זכר למקדש, והכא נמי לגבי שמחת בית השואבה הוא זכר.

הנה לענין ספירת העומר איתא בגמרא במסכת מנחות דף סו ע"א גופא אמר אביי מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי, רבנן דבי רב אשי מנו יומי ומנו שבועי אמימר מני יומי ולא מני שבועי אמר זכר למקדש הוא ע"כ, ומבואר דלפי שיטת אביי דמצוה למנות גם את הימים וגם את השבועות א"כ אז לא הוי זכר למקדש, וכן לפי רבנן דבי רב אשי שנהגו כמו שאמר אביי מצוה למימני ולמימני שבועות, אבל לפי שיטת אמימר שמני יומי ולא מהני שבועי א"כ הוה זכר למקדש, ובפשטות א"כ לא הוה מדאורייתא.

והנה שם פירש"י בד"ה אמימר מני יומי ולא שבועי - אמר האי מניינא דהשתא לאו חובה הוא דהא ליכא עומר אלא זכר למקדש בעלמא הוא הלכך ביומי סגי, ע"כ, והיינו דהוה רק זכר בעלמא. וא"כ לכאורה הנידון אם הוה מדאורייתא או הוה מדרבנן תלוי במח' אמוראים. (ולכאורה אנן שנוהגים

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

לספור גם את הימים וגם את השבועות א"כ אנן ס"ל שספירת העומר הוה מדאורייתא, ולא הוה מדרבנן ורק זכר בעלמא). והנה כיון ששיטת אמימר למנות יומי ולא למנות שבועי ובע"כ דהוה מדרבנן, וכן כתבו התוס' שם בד"ה זכר לדייק שספירת העומר הוה רק מדרבנן ולא הוה מדאורייתא, שכתבו כך: נראה דבספק חשיכה יכול לברך ואין צריך להמתין עד שיהא ודאי לילה כיון שהוא ספיקא דרבנן ע"ש, ומבואר דספירת העומר הוה רק מדרבנן. וכן הוא הרבה שיטות הראשונים, אבל יש הרבה ראשונים דס"ל דהוה דאורייתא.

בהגדה של פסח לבית בריסק (ח"א עמוד רלו) מובא בשם הגרי"ז שהעיר על דברי בעל המאור, כי תירוצו שאין מברכים זמן על ספירת העומר בגלל שזאת תקנה מדרבנן "זכר למקדש" אינו מובן, שהרי מצינו ברכת זמן גם בדרבנן, כגון בחנוכה וקריאת מגילה. וביאר הגרי"ז, והנה איתא במנחות אמימר מני יומי ולא מני שבועי, אמר זכר למקדש הוא, ופירוש רש"י שם, אמר, האי מנינא דהשתא לאו חובה הוא וכו' הלכך ביומי סגי. ובביאור הדברים נראה, דהנה מצינו מצוות שאינן נוהגות בזמן הזה כי אם מדרבנן כגון מרור ועוד, ובמצוות אלו התקנה היתה שהמצוה שהיתה בזמן הבית מדאורייתא, נוהגת גם בזמן הזה מדרבנן, אבל בספירת העומר שאמרו בזה שהיא זכר למקדש, נראה שהתקנה לא היתה שהיא מ"ע שהיתה בזמן הבית מדאורייתא נוהגת גם בזמן הזה מדרבנן, דאם כן, לא היה שייך חילוקים בקיום המצוה בזמן הזה ממה שהיה נוהג בזמן הבית, דהרי אותה המצוה שנהגה אז מדאורייתא, תיקנו שתנהג גם בזמן הזה, והיה צריך לספור שבועי ויומי. אלא דתקנתם היתה תקנה מחודשת לספור זכר למקדש, ולזכר בעלמא שפיר שייך לומר דסגי ביומי בלבד. ועל פי זה מבואר מה שכתב הבעל המאור לענין ברכת זמן, דאין הכי נמי אילו היתה התקנה דבזמן הזה נוהג מדרבנן מה שהיה נוהג בזמן הבית מדאורייתא, לא היה שייך לחלק בזה, אבל כיון דהוי תקנה מחודשת כמו שביארנו, אם כן שייך כבר לחלק ולהקל.

ומבואר בדברי הגרי"ז שיש שני סוגים שונים של תקנות שתיקנו חז"ל לעשות היום מעשים זכר למה שהיו עושים כאשר בית המקדש היה קיים. סוג אחד, תקנות מדרבנן כגון מרור ונטילת לולב כל שבעה ימים בגבולין, שתיקנו לקיים גם בזמן הזה מדרבנן את אותה מצוה שהיתה בזמן הבית מדאורייתא. ובסוג זה של תקנות, כל פרטי וגדרי המצוה שמקיימים בזמן הזה הם בדיוק כפי פרטי גדרי המצוה מדאורייתא שהיה בזמן הבית. אולם

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

יש סוג אחר של תקנות, שגדרם תקנה מחודשת זכר למקדש, לקיים מדרבנן מצוות "זכר בעלמא" למצוות המקדש, ותקנות אלו הם בגדר מחודש ושונה מצורת ופרטי קיום המצוה מדאורייתא בזמן הבית.

לפי זה ביאר הגרי"ז, כי תקנת ספירת העומר בזמן הזה היא מהסוג השני של התקנות, ולכן שפיר שייך לומר שבזמן הזה צורת קיום המצוה שונה מצורת קיומה בזמן הבית, והיום מונים רק ימים ולא שבועות כמו שהיה בזמן הבית. וזהו ביאור תירוצו של בעל המאור שלא מברכים שהחיינו על ספירת העומר "שאינה אלא זכר בעלמא". כלומר, מכיון שגדר ה"זכר למקדש" בספירת העומר הוא תקנה מחודשת של חכמים, יש הבדל בין צורת קיום המצוה היום לצורת הקיום בזמן הבית, וחז"ל לא תיקנו ברכה על זמן לספירת העומר.

ומוסיף הגרי"ז ומבאר לפי זה, "והנה אחר ספירת העומר נוהגים לומר יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו". וכתבו התוספות במגילה (כ, ב ד"ה כל הלילה) ואחר שבירך על הספירה אומר יהי רצון שיבנה בית המקדש וכו', משא"כ בתקיעת שופר ולולב וכו' ע"ש. ויש לעיין בכוונתם. ולפי דברינו מובן שפיר, דדוקא בספירת העומר בזה"ז דהיא תקנה מחודשת, שאינה אלא זכר למקדש לכן אומר אחר כך יהי רצון שיבנה ביהמ"ק ונקיים המצוה כפי שהיתה אז. משא"כ שופר ולולב, דהוי קיום אותה מצוה עצמה שהיא מדרבנן, לכן אין אומרים בהם יהי רצון והארכת בדבריו במק"א. ונפק'מ בזה גם לגבי נוסח לשם יחוד.

ויש להוסיף בזה מש"כ בזה עבודה ברורה (ראש השנה ח"ג עמ' שנד) בשם הגה"צ מתתיהו סלומון משגיח דליקוד שאמר בשם רבו הגר"א לאפיאן להקשות על מה שאנו עושים זכר למקדש בשמחת בית השואבה והרי ביום הכיפורים כשמזכירים את עבודת הכהן הגדול אומרים ע"ז היה דוה לבנו וכו' ואמרים קינה ארוכה שאין לנו לא כהן ולא עבודה ולא מקדש ולא מזבח וכו', ואיך עושים שמחת בית השואבה זכר למקדש, ותירץ דשמחת בית השואבה אינה ענין לזכר המקדש שנחרב, אלא הוא הכנה שתהיה במקדש שלישי.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

וכתב בערוך לנר דף סוכה נב ע"ב בד"ה תנא גובבה וכו' שמה שהשמיט הרמב"ם עניין המנורות שהיו עושין, שמה שהשמיט הרמב"ם כל ענין המנורות מלבד מש"כ בהל' כלי המקדש דמלבאי בגדי כהונה היו מדליקין באור בית השואבה הוא משום שהרמב"ם כתב רק מה שלמדים מקרא דכתיב ושאתם מים בששון דהיינו עיקר שמחת בית השואבה שהיו מחללין בחלילין ואומרים שירו ותשבחות והוא נוהג גם לעתיד משא"כ ענין המנורות דלא ילפינן מקרא ואין צורך לנהוג בו בעתיד משום שהוא רק מנהג בעלמא שנהגו בבית שני ומש"כ הרמב"ם את הדין דשרי להדליק מבגדי כהונה הוא כדי להורות שגם לעתיד יהיה מותר כן.

והנה אם מותר לנגן בכלי נגינה בחול המועד, הנה מדברי הרמב"ם בפ"ח מהל' לולב הי"ג שכתב, שנהשמחה היתה נעשית ע"י חלילין וכינורות ובלים כו' ושמחה זו לא דוחה את השבת ויו"ט ומשמע שבחול המועד שרי, ואמנם בשו"ת שער אפרים או"ח סימן לו נשאל גבי ניגון בכלי שיר בחול המועד בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ועשין זכר לשמחת בית השואבה שהיתה בבית המקדש וכתב שיש לאסור משום שמא יתקן כלי שיר ואך האידנא דאין בקיאים בעשיית כלי שיר אבל לתקן השבור בהא בקיאי אנן ולכן גזרו שמא יתקן, כיון שמא שעושין כן אינו אלא משום שמחה יתירה.

ואמנם בשו"ת אבן השוהם (סימן ג) כתב להתיר שהרי בטור סימן תקל כתב שמלאכת חול המועד אע"ג דילפינן מקראי טובא אסמכתא בעלמא נינהו ועיקרן אינו אלא מדרבנן, וא"ת דיאסרו משום שבות והא המלאכה עצמה אינה אלא מדרבנן ואין גוזרין גזירה לגזירה וא"ת דאי אפשר לנגן כל היום בלא שתיפסק נימא ויצטרך לקשור הא אפשר בקשירת כניבה ויעו"ש במה שכתב לדחות את דברי השער האפרים, ואמנם בבאר היטב סוס"י קתלד כתב להביא את דברי השער אפרים אשסור לנגן בכלי שיר בחול המועד, ואמנם בשע"ת סימן תקלד כתב להביא את דברי השבות יעקב והאבן שוהם שתמהו על השער אפרים, וכתב לדחות ראיותיו וכתב שיש להתיר לנגן בכלי שיר בחול המועד, וכן האריך לדינא בשו"ת משנה הכלות ח"ח סימן קפח שנהגו להקל בכלי שיר בחול המועד פסח, ואך שזה בימי הסירה שבעניני אבילות אלו תלוי במנהגא ושמא משום שחשיב קידושים של מצוה, יעו"ש, וכן הארכתי בזה בספר שערי יוסף חול המועד יעו"ש, ולגבי חול המועד כן כתב בשש"כ בפרק סו סס"א שמותר לנגן בכלי שיר בחול המועד אבל אסור לתקנם ע"י אומן, ובפרק סז הערה קעט כתב מהגרשז"א שיש ללמד זכות

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

על אלו שמכנגדים בשמחת בית השואבה עבור שכר מלא כיון שאינם רוצים לעשות בחינם מותר אף השכר הוא היכ"ת למצוה וגם ניכר שעושים כן לצורך שמחת החג יעו"ש. ועוד י"ל כיון דהוי צרכי רבים ושרי וכמו שכתב בביה"ל סימן תקמד ס"אוכן כתב בספר שער המועדים חול המועד עמ' קסז בהערה ג' וכתב שמה"ט נוהגים לשכור תזמורת לשמחת בית השואבה בחול המועד סוכות ועוד י"ל שחשיב צרכי מצוה, וציין עוד לחוט שני עמ' ר. וכן נראה להוכיח דשרי בחול המועד בשדי חמד מערבת אבילות אות לג.

וכן האריך בילקו"י ארבעת המינים עמ' תשעב בהערה כתב להוכיח דשרי וכמו שכתב בשבות יעקב סימן כה ובספר עץ החיים דף קמב ע"ב, ובשו"ת אבן השוהם סימן נ', ובשו"ת שואל ומשיב חמישאה ר"ס ג', ויע"ש עוד, ושכן פשט המנהג לנגן בכלי זמר.

והנה מקור המנהג למה שנהגו כן אחרי חורבן בית המקדש כן כתב בספר משנת חכמים לרבי משה חאגיז סימן קטז וכתב שכן הוא המנהג בכך בירושלים בבירושלים מימי זנקו מהר"ם גאלאנטי, וז"ל: וזוכר אני כי בארץ מולדתי היא עיר קדשינו ירושלים ת"ו בחול המועד של הסוכות היו מתאספין כל ראשי עם קדוש ועל ראשם מרן המפורסם מר זקני מור"מ גלאנטי ז"ל ה"ה בפני היכל הקדש ואבוקות בידם וכל נעים קול וכל בעלי זמר היו עומדין בשירים ורננות ותשבחות וראשי עם קודש מרקדין לפני ההיכל זכר לשמחת בית השואבה אח"כ היו אומרים בשעת הסיום, יהי רצון שנזכה לראות בשמחת בית השואבה ואין גם אחר שהיה חש לכבודו.

וכן הביאו באחרונים שכן כתב באגרת האור החיים הקדוש לחברי ועד מדרש כנסת ישראל באיטליה מחודש חשון שנת תק"ג וכתב את החג שחגג בירושלים וכתב על שמחת בית השואבה, וז"ל: ובחול המועד עשינו שמחת בית השואבה והייתי אני מדליק לילה אחת ועשנו שמחה גדולה.

וכן הובא בחמדת ימים (חג הסוכות פרק ג) וז"ל: ובימים האלה (ימי חול המועד סוכות) היה שמחת בית המקדש בבית אלוקינו... והרבו לספר ברוב וגודל השמחה הנעשה בשמחת בית השואבה, עד שאמרו: "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו", אשרי עין ראתה כל אלה. וכן ראוי לנו לשמוח בימים האלה בשובע שמחות, בתורה ובמצוות, במאכל ומשתה, ולהרבות בימים האלה שמחה וששון בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אשר הם לנו בגלות החיל הזה למקדש מעט, לשורר בנועם שירים ותשבחות,

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

ולפזו ולכרכר לפני ה' אלוקי ישראל, העומד אחר כותלנו, משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים, כמ"ש בזהר, זכר למקדש, דומיא דהקפת המזבח אשר אנו מקיפין בכל יום זכר להקפת המזבח של בית אלוקינו, וילפינן לה מקרא דציון "דורש אין לה" – מכלל דבעי דרישה. והוא הדין לעניין שמחת בית השואבה, דחובא רמיא עלינו לעשות זכר לה ולעורר שמחה וששון בשמים ממעל, אשר כמה וכמה צרה כפולה ומכופלת למקום עלינו בהיותנו בארץ אויבינו, דווים וסחופים תחת יד האומות. וביותר בחגים ובמועדים יעלה את ירושלים בראש שמחתו, ודואג ואומר: איה מעון אריות? בני היכן הם? ומה לו לאב שהגלה את בניו לבין האומות, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם... ותהי זאת נחמתו יתברך בעשות חוק וזכרון בית קודשנו ותפארתנו, וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלוקים וישישו בשמחה. ועל כן ראוי לאנשים חכמים וידועים להיות זריזים וזהירים לעשות זכר לשמחת בית השואבה כל לילות חול המועד בבתי כנסיות, ולהדליק המאורות של בית הכנסת, ולרבות בנרות ואבוקות... והפוטרים עצמם מעשות זכר לשמחת בית השואבה ביום שמחת תורה – לא עשו ולא כלום, כי הזכר הוא כולו, ולא מחצה, דומיא דהקפת המזבח שבכל יום, ולא הספיק ב-ז' הקפות של יום הושענא רבה עכ"ד.

וכן הובא בתקנות איזמיר למהר"ח אבולעפייא (תקנה כח) וכתב שתיקן בעירו לעשות שמחת בית השואבה בלילות חול המועד סוכות בשירים ומחולות וז"ל: תיקנתי להם שבלילות השמחת-מצוה של סוכות שיעשו שמחת בית השואבה זכר למקדש, וידליקו נרות רבות בבית הכנסת, וינגנו כמו שתי שעות פזמונים. וזקנים ואנשי מעשה כאשר היו עושין במקדש, כמ"ש: "ציון היא דורש אין לה" מכלל דבעי דרישה. ומובטח להם שבכל שנה יהיו שמחין, כמו שכתבו הראשונים. וזה כמה שנים שעשו ככה, וכן יהיה תמיד, ומי גר אתך בעניותך – עליך יפול בעשירות. ויזכו לשמוח בתוך בית מקדשנו בבנינו, אכי"ר עכ"ד.

וכן כתב בשו"ת ויקרא אברהם (דף קכג ע"א) כתב שפשט המנהג כן בכל ארץ ישראל לנגן בכלי זמר בחול המועד סוכות זכר לשמחת בית השואבה, ושכן כתב בספרי פרי האדמה (ח"א דף מא ע"א הלכות לולב) להעיד על מנהג ירושלים שנוהגים בכל לילה ולילה של ימי חול המועד סוכות לרקד ולספק, יעו"ש, וכן כתב הגאון רבי אברהם חמוי ז"ל על מנהג הקדום בק"ק ארם צובא בספרו בית שמחה (דיני שמחת בית השואבה אות ה) וז"ל:

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

בארצנו אר"ץ חלב נהגו בליל חול המועד של חג הסוכות להקבץ בבית הכנסת הגדולה המקודשת ומרבים נרות ומזמרים המזמרים שירות ותשבחות ופיוטים וקורין לזה שמחת בית השואבה ואחר זמן זיכני ה' לעלות לא"י וראיתי שכן נוהגין בכל א"י ואת היותר שמרקדים בנרות שעוה אחר ערבית ולומר שירות ותשבחות בכלי זמר והגזבר מחלק לכל אחד ואחד נר עשוה לרקוד בו וקודם כל עיקר שישתחוה לפני היכל הקודש.

וכן כתב בספר אהבת ציון הרב המגיד רבי שמחה מזלאזין זצ"ל ויעו"ש מש"כ לתאר בזה, וכן ראה מש"כ בזה החוקר הגדול בתולדות אר ישראל הרב יוסף שווארץ ז"ל מירושלים בעל תבואות ארץ מש"כ בזה לאחיו והו"ד בספר פרדס אליעזר סוכות ח"ג עמ' תשיג יעו"ש,

ובעיקר הטעמים, במה שמצינו שהוא משום ניסוך המים כן כתב לדינא בשו"ת אור יצחק (ח"ב או"ח סימן רמא) כתב שמטרת שמחת בית השואבה היה בשביל שישכירו שכל חיי האדם תלויים ועומדים בחסדי ה' כי שמחת בית השואבה היא על ענין שאיבת המים שהיו מנסכים בסוכות בבית המקדש להיות שבחג נדונים על המים וע"י ניסוך המים אנו מבקשים מהקב"ה שתהיה שנה מבורכת בגשמים לפי תכלית ומטרה זו לזכור ולהזכיר כי אנו תלויים בחסדי שמים ועלינו לשפוך שיח בורא עולם שתהא השנה גשומה.

ואולם בספר דברי הלכה עמ' מב כתב שמה שאנו עושים זכר לשמחת בית השואבה שהיתה בבית המקדש בעבות השמחה שהייתה בחג הסוכות וכמו שכתוב ושמחתכם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות לולב פ"ח ה"י ובספר החינוך מצוה תפח, וכן הובא בשלמי תודה סוכות עמ' תתקכז.

באלף למטה (סימן תרה אות קח) כתב שעיקר השמחה הוא כמבואר במדרש תנחומא (פרשת אמור ל) עה"פ ולקחתם לכם ביום הראשון שהוא ראשון לחשבון עוונות כלומר שהחג הסוכות הוא גמר מחילת עוונות של יום הכיפורים, וכן כתב הרה"ק מצאנז זיע"א בספר דברי חיים לסוכות יום ג'.

ובספר נטעי גבריא (הלכות אבילות ח"ב פרק ל' הערה ב) כתב שהמנהג הזה, שהרי איתא במסכת מנחות דף סה ע"א להוציא מלבין של בצודקים שהיו אומרים שקצירת העומר היא דווקא במוצאי שבת והנה גם בניסוך המים אין הצודקים מודים כמבואר במסכת סוכה דף מח ע"א שפעם אחת

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

ניסך אחד ע"ג רגליו וביאר רש"י דזה היה מפני שאינן מודין בזה, וע"כ עושים אז בפומבי לדבר בקול רנה וישועה ויששון ושמחה וסמכו על הקרא ושאתם מים בששון כדי להוציא מלבן של צדוקים ועי"ז כו גם לרוח הקודש תחת שמחת מצוה זו וחביבין יינה של סופרים מיינה של תורה יעו"ש עוד

ועוד הובא בספר תורת מנחם שענין שמחת בית השואבה שהקב"ה רוצה להטעים אותנו בטעם הגולה ע"ד מש"כ בפרי עץ חיים הטעם לטעון בער"ש ממאכלי שבת בבחינת טועמיה חיים זכו.

ומ"מ האי דינא לעשות זכר לשמחת בית השואבה כן כתב בספר יסוד ושורש העבודה (יא שער העיתים יד) כתב וז"ל: החסידים ואנשי מעשה עושים לזכר שמחת בית השואבה להיות ניעורים כמעט כל לילות של חול המועד בזמירות ושבחים ומרבים נרות בסוכה בלילות אלו גם בהרבה בתי מדרשות נהגו להרבות בנרות בתפילת ערבית דחול המועד בחג הזה, זכר לשמחת בית השואבה וכל מי שעושה זכר למקדש אשרי חלקו כדאיתא בגמרא בסוכה דף מא ע"א עה"פ (ירמיה לז יז) ציון היא דורש אין לה מכלל דבעי דרישה, לכן יזדרז האדם בלילות אלו בשבחים ובזמירות אף ביחיד ויהא חלקי עמו וכו' עכ"ד.

וכן הו"ד במשנ"ב סימן תרסא סק"ב, וכן כתב בספר מנהג ישראל תורה סימן תרסא ס"ב הביא מהבכירוי יעקב סק"ג דמליל יו"ט שני ואילך היה שמחת בית השואבה בבית המקדש שהיו מרבין בשירות ותשבחות ושכן במנהגים שאנשי מעשה ינדרו שינה מעיניהם בליל חול המועד ויאמרו שירות ותשבחות מפיוטי ר"ה ויוה"כ כמו אתה הוא מלך עליון או יאמרו מזמורי תהילים שעיקרו שבח ותהלה כמו מזמורי קבלת שבת וכדו' לזכר שמחת בית השואבה וביותר ינהגו כן אנשים שאינן בני תורה למען לא ישעו דבברי שיחה בטילה בלילות הקדושים האלה עכ"ד.

וכן כתב בלוח א"י להגרימ"ט כתב שבליילי חול המועד סוכות עושים זכר לשמחת בית השואבה באמירת שיר המעלות ושירים ותשבחות, ובזה וזה השוללחן הערה קמו כתב להביא מש"כ בשם הגר"ש לוריא והו"ד בספר מעשה רב השלם עמ' רפג, שמנהג הגר"א לומר בשמחת בית השואבה ט"ו שיר המעלות שבתהילים ואח"כ מזמורים י"ד כ"ז כ"ט ס"ז קל"ו ואח"כ ד' משניות רצופים מפרק החליל בסוכה פ"ה ואח"כ ז' פעמים אשריכם ישראל

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

אפילו פושעים שבכם מלאים מצוות כרימון אשריכם ישראל כשאתם עוסקין בשמחת בית השואבה כונס הקב"ה לכל פלמיא דיליה ואומר ראו בני החביבין שיש לי דשבקין צערא דידהו ועסקין בדידי מיד נמלא רחמים על ישראל אשריכם ישראל שאתם חוטבים חטיבה אחת להקב"ה והוא חוטב חטיבה אחת לישראל אשריכם ישראל שהקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה כדי לטהר עוונתיהם של ישראל אשריכם ישראל שאין המלאכים אומרים שירה עד סיומן של ישראל אשריכם ישראל שהקב"ה נקרא אלוקי ישראל, ואח"כ אומרים על ישראל אמונתו וכו' ואח"ז אומרים פסוק ושאתם מים בששון ממעיני הישועה לה' על עמך ברכתך סלה עכ"ד.

ובספר תורת חיים הובא הנהגות הגר"ח זונפלד זצ"ל שבחגגית זכר לשמחת בית השואבה עת רדו הכל מנער ועד זקן היה רגיל להתחמק לבין ילדי בית הכנסת לאוספם יחד ולרקוד עמהם בהתעוררות גדולה וזה בנוסף על מה שקיים בסוכתו בכל יום זכר לשמחת בית השואבה לכבוד באי ביתו.

ובספר דרכי שלום הביא מנהג אבי המקובלים רבי שלום מזרחי שרעבי זצ"ל באות צב, שעושים זכר לשמחת בית השואבה בלילות מליל א' חול המועד עד ליל הז' ולא עד בכלל וחוץ מליל ש"ק משוררים בפיוטים ושירים ותשבחות וזנקים ואנשי מעשה קמים שנים שנים ומרקדים ואבוקות בידיהם ומאריכין כמו שעה בשמחה ואמרים שיר המעלות וקדיש.

וכן כתב היעב"ץ בסידור יעב"ת שער העין שער שמיני וז"ל: וכל ימי המועד צריך לעסוק בשמחת בית השואבה עכ"ד, וכן כתב במנהגי חת"ס פ"ח סי"ד בשבכל ימי חול המועד סוכות האריך בבית המדרש אחר מערבי ואמר מזמורים שונים ברוב שמחה וחדוה.

וכן בספר ימי שמואל עמ' תשנ מובא על רבי שמואל סלנט זצ"ל שהיה מגיע להשתתף במעמד זכר לשמחת בית השואבה בבית כהנסת דל חסידי חב"ד הישנים צמח צדק בעיר העתיקה, ונראה שהאשכנזים לא נהגו בזה ורק בקהילת חב"ד נהגו כן, ומשום כן הלך לשם.

וכן ראיתי מסופר על המהרי"ל דיסקין בקונ' שיחות הגר"ח קלופט (עמ' 16) שכתב, העולם מספרים שהיה פעם בשמחת בית השואבה אצל המהרי"ל דיסקין שנהג ע"פ הגר"א לעשות זכר לשמחת בית השואבה, והלך לנוח לרגע, ומיד פרץ שוב בריקודים עצומים, ואמר שנה הבאה בבית המקדש

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

כבר לא יתנו לנו לרקוד, רק גדולי חכמי ישראל אז עכשיו יש לנו הזדמנות לרקוד.

ובספר ארח דוד (עמ' קכד) כתב שהגר"ד בהר"ן זצ"ל היה מקפיד מאוד שלא ישירו פוסקים והביא בהערה שם שבחול המועד סוכות באושפיזא דיוסף היו עושים זכר לשמחת בית השואבה אצל גהרי"ח זוננפלד ולאחר מכן היו מלויים את הגר"ד בהר"ן לביתו בשכונת שערי חסד בשירה ובריקודים ואמר שמסכים לכך רק אם לא ישירו פוסקים, ומוכח מכל הנ"ל דמנהגם הוא בעשיית זכר לשמחת בית השואבה.

ואולם בקונטרס דברי מאיר הלכות חדש תשרי עמ' 54 שאל למרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל האם יש ענין ללכת לשמחת בית השואבה, והשיב יש יותר עניין ללמוד, ושוב שאלו מה זה שונה מעליה לרגל שזה רק זכר ובכל אופן נוהגים לעלות, והשיב, שיש לזה מקור בר"ן בתענית שנהגו לעלות ולכן זה מנהג שיש לו מקור בקדמונים ושאלוהו שוב, שהרמב"ם כותב שיש לעשות כל טצדקי לשמוח וא"כ ללכת לשמחת בית השואבה לכאורה זה בגדר של משמח עצמו, והשיב אם זה משמחו יש בזה ענין ויכול ללכת לרדוד אך לא משום זכר לשמחת בית השואבה אלא מטעם דהרמב"ם שצריך לשמוח אך כמובן שיותר ענין ללמוד, ומרן הגר"ח"ק השיב לו איך שרוצים.

הנה מנהג החסידים, וכן מנהג בכמה חסידויות לעשות כל יום שמחת בית השואבה, במשך שעות ארוכות עד השעות הקטנות של הלילה, וכן נוהגים האדמורי"ם מויזניץ שליט"א וזצוק"ל ועוד חסידויות בירושלים עיה"ק.

ואמנם על עיקר מה שנוהגים היום בזמנינו, כתב הגר"ן קרליץ זצוק"ל בחוט שני (חלק הלכות פסח במאמר שמחת החג ושמחת בית השואבה) שהיום אין שייכות למנהג זכר לבית השואבה, וז"ל: והנה בזמנינו רבים סבורים שהם יכולים לעשות זכר לשמחת בית השואבה ולשמח במועד בריקודים הנ"ל וכלי נגינה כמו שהיו במקדש ולקיים בהם שמחת יום טוב, וזה אינו, שאין בזה קיום מצוה של שמחה, אלא שמחה של כלי ניגון, וברמב"ם מפורש ששמחה זו אינה אלא במקדש בלבד עכ"ד, ואמנם הרי הבאנו לעיל שדעת הגר"א ועוד אינה כן, ואולי ס"ל להגר"נ"ק שהיום שמגיעים זמרים וכו' ועושים עסק מזה והשמחה אינה לש"ש.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

ואמנם בילקו"י ארבעת המינים עמ' תשעב, פשט המנהג בארץ ישראל לשמח בכל לילה של חג הסוכות ממוצאי יום טוב הראשון עד מוצאי יום טוב האחרון, ומנגנים בכלי זמר בחול המועד, וכן המנהג בארץ ישראל לעשות זכר לשמחת בית השואבה בשירים ותשבחות עם כלי זמר בלילי חול המועד סוכות, וע"ז נאמר וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה (ברכות ל:) לשמור על גדרי הצניעות ולא יתערבו אנשים ונשים יחדיו (סוכה נב.) ויהיה מחנינו קדוש, ויהיו כל מעשינו לשם שמים עכ"ד, ובהערה שם ציין כמו שהעיד הגאון רבי אברהם ענבתי בחכמה ומוסר דרך חקיך אות קפה ובספר בית שמחה דף קיא ע"א שפשט המנהג כן בכל אר"י לנגן בכלי זמר בחול המועד סוכות זכר לבית השואבה, ושכן פשט המנהג בארם צובא.

ולענין תזמורת בשמחת בית השואבה בבית מדרש, הנה הרבה מקומות נוהגים לעשות את שמחת בית השואבה בתוך הבית מדרש, וראיתי לידידי הגר"ש ברוך גנוט שליט"א בעמח"ס ויאמר שמואל וש"ס שהעיר בזה משום נגינת כלי שיר בבית הכנסת והאריך בזה בארוכה ונדפס בקובץ מריח ניחוח שבת חול המועד סוכות תשפ"ב, ויש לומר שהרי כמו שהיו עושים במקדש, ובית הכנסת הרי הוא מקום של השארת השכינה כעין בית המקדש, כמבואר בגמ' במגילה דף כט ע"א יעו"ש לכן נוהגים בדוקא לעשות כן בבתי מדרשות ובבתי כנסיות. וע"ע בשו"ת שואלין ודורשין ח"ח סימן עו כתב שבשמחה של מצוה התירו להכניס כלי נגינה לבית הכנסת כמו לשמחת בית השואבה אבל במקום שאינה שמחה של מצוה אין היתר.

ובעיקר הנהגת הגר"א בשמחת בית השואבה הנה בספר מעשה רב סימן רלג כתב שבחג הסוכות היה שמח ביותר, [והוסיף לי בזה ידידי הבה"ח יעקב הלר נ"ו שהוא לשיטתו שמצוות שמחה בסוכות הוא כל רגע] ובספר הגאון החסיד מוילנא (עמ' צא) כתב, ובלילות היו עורכים בבית מדרשו זכר לשמחת בית השואבה, ואף קבע סדר מסויים, שכלל מזמורי תהלים שונים פיוטים בשבחם של ישראל, ובהערות שם כתב, שבספר תהלים עם ביאור כפלים לתושיה לר' יצחק אליהו לנדוי מגיד דוילנא אף הובא מפי ר"ש לוריא סדר שמחת בית הושאבה שעשה ונהג הגר"א שאומרים המזמורים וכו' ואח"כ ז' פמעים אשריכם ישראל אפילו פושעים שבכם מלאים מצות כרמון אשריכם ישראל כשאתם דעוסקין בשמחת התורה [ואמנם יש שהעתיקו דעוסקין בשמחת בית השואבה, וע"ע בספר מועדי הגר"ח ח"א תשובה תתעו] כונס הקב"ה לכל פמליא דיליה ואומר ראו בנים החביבין שיש לי

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

דשבקין צערא דיהו ועסקין בדידיה מיד מתמלא רחמים על ישראל אשריכם ישראל שאתם חוטבים חטיבה אחת להקב"ה והוא חוטב חטיבה אחת לישראל אשריכם ישראל שהקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה כדי לטהר עוונותיהם של ישראל אשריכם ישראל שאין המלכים אומרים שירה עד סיומן של ישראל, אשריכם ישראל שהקב"ה נקרא אלקי ישראל ואח"כ אומרים על ישראל אמנותו ואח"כ סדר זה אומרים פסוק ושאתם מים בששון ממעיני הישועה ולה' הישועה על עמך ברכתך סלה עכ"ד, ואולם בעל ספר הליקוטים העיר ע"ז, שדוקא לחסידים ראוי לעשות זה וכו' שהיו אומרים אשרי ילדותנו וכו' שלא עברו עבירה וכו', אבל אנו מלאי עוון ומי יוכל לומר זכיתי לבי וכו' עלינו נאמר ולשמחה מה זו עושה, ונבער מדעת אומר באשה שראה אצל החסיד שלנו כו' כי לו נאה וכו' אבל ההמון עם העושים כן בלא טעם וריח, עתידים ליתן הדין, ואדרבה ראוי להתבודד בסוכה ולשמוח עצמו לומר איזה שבח כגון אתה אתה קלינו וכו' ולהתפלל שנזכה לבנין בית המקדש ושם נזכה לשמוח כמקדם.

ועוד הובא שם בספר הגאון החסיד מוילנא, שבוילנא היו נוהגים משום מעשה שהיה לומר סליחות בליל הושענא רבה והגר"א רצה לבטל המנהג כדי להגדיל שמחת יו"ט, שכן כל ליל הושענא רבא היו שמחים אצלו ברוב עוז שמחת בית השואבה, אך נתערבה פתאום שמחתו כי מת אחד פתאום בלילה ההוא בבית הגאון בעת שמחתו, ומאז נמנע ושב ממחשבתו עכ"ד.

[ובעיקר הדברים הללו הנה בשו"ע וברמ"א סימן תרסד נראה שהו"ר הוא כמו יום כיפור, עויין עדו במה שהארכתי במנהגי ליל הושענא רבא בספר שערי יוסף סוכות, ועתה מצאתי הספר אמת ליעקב עה"ת בפרשת אמור שכתב מרן גהר"י קמינצקי זצ"ל שחכצי ישראל הבינו שאם יפרמסו שהו"ר זה יום הדין של כל א' ו' ושעתידו של השנה הבאה תלוי ביום הגדול הזה יטרדו המונים ותתבטל ע"י זה שמחת החג, ולכן מסרו את זה רק לחסידים ואנשי מעשה והללו היו מרקדין בשמחת בית השואבה אע"פ שידעו את טיב היום וכמו שמביא המעלות הסולם שרבינו הגר"א קיים שמחת בית השואבה גם בליל הושענא רבא, אבל בדורות האחרונים שכבר ראוי חכמי הדור שאף שידעו הציבור שזה יום הדין זה לא יפריע לשמחת החג שלהם מפני שאין אינת הדין מרובה ע"ע לכן גילו את האמת ע"י הזוה"ק והאריז"ל, יעו"ש, ובספר שמחת המועדים עמ' קצט הוסיף בזה שאחרי שכבר גילנו לנו חומר היום ברור שצריכים להתייחס אל זה עם כל החומרא שבו וכמו שאמר

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

החת"ס בשנה האחרונה של חייו שר"ה ויו"כ הוא עבר בשלום, אבל בהו"ר הוא נפל, ושכן העידו על מרן הגרשז"א שכבר מתחילת ליל הו"ר היו מרגישים אצלו את האימה ויראה של הימים הנוראים וכמו שהיה אומר שלא ניתא ליה מאלו שעושים ביקורי חג באותו יום].

וכן הביא בספר משמרת שלום (סימן מה בהגה) ששמע שהגר"א היה מקפיד לעשות שמחת בית השואבה אפילו בליל הושענא רבא אבל כתב שאצלינו לא נהגו לעשות שמחת בית השואבה בליל הו"ר כיון שצ"ל משנה תורה ותהילים והביא מהדרכי חיים שבעל הדברי ליים גם נהג לעשות שמחת בית השואבה בהו"ר עכ"ד.

ואמנם הראוני בקונטרס כי שרית עם אלוקים מנהגי הגר"ש דבילצקי זצ"ל שי"ל ע"י נכדו (עמ' 35) בביאור מעשה זה וז"ל: נהג לערוך זכר לשמחת בית השואבה בביתו כל לילה מלילי חג הסוכות ואמר שדעת הגר"א שיש לערוך זכר לשמחת בית השואבה גם בליל הושע"ר כיון שלשמחת בית השואבה יש עיקר בתורה ובמשניות ובבית המקדש נהגה שמחת בית השואבה גם בליל הושענא רבא, ואילו למנהג זה של תיקון ליל הושענא רבא אין עיקר מה"ת ובמשניות. אחד מהנוכחים הזכיר שהגר"א רצה לנהוג שמחת בית השואבה בליל הושע"ר וארע מקרה שרמזו לו מן השמים שאין זה לרצון, ואמר ע"ז הרב זצ"ל שלא כך היה המעשה אלא על מה שרצה הגר"א לבטל אמירת סליחות בהושע"ר, והוסיף שאפשר לקיים שניהם כיון שמבואר ברמב"ם שהחלו שמחת בית השואבה אחר תמיד של בין הערביים, וא"כ אפשר אז לעשות זכר לשמחת בית השואבה ואח"כ בלילה לעשות תיקון ליל הושע"ר, והעירו שלכאורה דוקא שמחת בית השואבה יש לה עיקר ולא למה שנהוג בזמנינו זכר לשמחת בית השואבה, והשיב ע"ז שגם לזה יש מקור ציון היא דורש אין לה דורש אין לי מכלל דבעיא דרישה. ויעו"ש תיאור על שמחת בית השואבה במחיצתו של הגר"ש דבילצקי זיע"א.

ומי גדול לנו מהגר"א שהיה ישן שעתים ביממה, ולא ישן רצוף יותר מחצי שעה, והיה עושה שמחת בית השואבה, וממילא אין מי שיאמר שרוצה ללמוד ולנצל את הזמן ולא ללכת לשמוח במה שעושים זכר לשמחת בית השואבה.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

ואמנם בספר שערי חג הסוכות עמ' פט כתב הגאון רבי יהודה טשזנר שליט"א שיש שעושים שמחה זו בתוך הסוכה שיושבים ליד השולחן ואומרים או שרים את חמשה עשר שירי המעלות וכדומה וכן שרים ופיוטים ובזה אין השמחה כ"כ גדולה, אבל מאידך גיסא הרי מקיימים בזה שתי מצוות גם יחד מצות שמחת בית השואבה ומצות ישיבת סוכה, ויש שעושים שמחה זו באולם גדול או בבית הכנסת ורוקדים שם שעות ארוכות לקול תזמורת, ועי"ז השמחה גדולה עוד יותר, ומי שמתעלה ע"י השמחה ומתקרב ע"י זה לעבודת השי"ת הרי זו מעלה גדולה, אבל גם מי שממעט בשמחה זו בגלל שרוצה ללמוד תורה ובפרט אם לומד בסוכה, ודאי דגם זו מחשבה נכונה דכל לבבות דורש ה' עכ"ד.

וכן נהוג בישיבת וואלזין וכמו שהנהיג הגר"ח מוואלאזין זצ"ל ועיין עוד התיאור בזה בספר אבי הישיבות ח"א עמ' 193 יעו"ש עוש שהיה ריקודים והיה הנצי"ב פות את הארון בסוך ובני הישיבה היו שרים עלינו בניגון של ימים נוראים וכשהגיעו לואנחנו כורעים ומשתחויים ונופלים על פניהם וגם הנצי"ב עמנם יעו"ש.

וכן מובא בספר מעשה איש (ח"ב עמ' קטו) שכך החזו"א זצ"ל היו עושים אצלו שמחת בית השואבה בחול המועד סוכות וסיפר אחד הנוכחים פעם במוצאי יו"ט א' דסוכות בעת שחיכינו לתפילת ערבית בבית מדרשו לפתח קפץ החזו"א מסוכתו שהיתה גבוהה מעט מבית המדרש בקול שירה והחל לשיר ולרקוד בדביקות ופניו בערו באש וכל הקהל הצטרפו עמו לקידוש, ועוד מסופר שפעם אחת בחול המועד סוכות עלו תלמידי החזו"א לסוכתו לקיים את מצות הקבלת פני רבו ברגל והחזו"א שכב על מטתו מפני חולשתו ובקול לחש ביקש מאחד הנוכחים לעשות יום טוב והלה פתח בניגון וכל הקהל פצח בשירה ולפתח התנער החזון איש והתחיל לרקוד על המטה בהתלהבות עצומה לאחר הריקוד היה באסיפת כוחות שהעידה בעליל על מאמציו לקיים מצות שמחת החג, כן הובא בספר ידעו דרותיכם מעדות הגר"מ דיישט.

ועוד ראיתי שהובא בהמבשר התורני (סוכות תשע"ג) שסיפר הגאון רבי זלמן דרורי זצ"ל שפעם הגיע מרן החזון איש זצ"ל להשתתף בשמחת בית השואבה שנערכה בישיבת פניב'ז נגשתי אליו ובקשתי ממנו לומר איזה דבר תורה, בתחילה סירב, ולבסוף אמר לו, יכול אתה לומר לקהל בשמי כי חז"ל

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

אומרים שיונה הנביא זכה לנבואה בזכות שהיה שמח בשמחת בית השואבה, והדברים האלו אף שלא היה בהם מן החידוש, עוררו התלהבות עילאית בקרב המוני הרוקדים.

והגר"ש דבילצקי זיע"א בקיצור הלכות מועדים סוכות עמ' קעד כתב, המנהג בארץ ישראל לעשות בכל ערב מלילי חול המועד סוכות זכר לשמחת בית השואבה באמירת שיר המעלות וכו' ושאר שבחים ופיוטים בריקודים ובלווי כלי זמר וגם אוכלים ושותים בסוכה ויש להדר לעשות כל הסדר בתוך הסוכה, ואין עושים שמחת בית השואבה בלילי יו"ט ושבת חול המועד וגם לא בליל הושענא רבא [ובזה ציין לרמב"ם בהל' לולב פ"ח הל"ט] והוסיף עוד: והמונע עצמו מהשתתפות בשמחה זו וכיוצא בזה משמחת החג הקדוש אינו כדין עכ"ד.

ולעניין אבל יכול להשתתף בשמחת בית השואבה, הנה בשו"ת זרע אמת (ח"ב סימן קנז) כתב, בחול המועד של סוכות איתרע מילתא שמת לו מת באחד מבני חבורת תוף וכנור שמנגנים שיר ע"פ הנבל וכל כלי זמר בליל הושענא רבא, ונשאלתי אם יכול לילך עם בני חברותו לנגן שיר גם הוא בכלי זמר שרגיל לנגן בשאר שנים הנקרא אבוה"י ובתחלה עלה בדעתי לאסור, משום דידוע דאבל אסור בכל מיני שמחה וכו' וכ"ש דאין לו לנגן בכלי שיר וליכנס בחבורת מנגנים ומזמרים דזה נראה דאסור אפילו בכל שלשים על ימי אבלו, וכתב, שיש מקום להתיר, אילו היה אחד ז' היה מקום להתיר בכלי שיר, ובפרט לדבר מצוה כזו שהוא כמו זכר לשמחת בית השואבה דארמינן בש"ס מנין שעושיין זכר למקדש שנאמר ציון היא דורש אין לה מכלל דבעי דרישה, אבל בנ"ד שהוא בתוך ז' ודרי אסור, ואולם לאחר מכן כתב להתיר אם הוא סומך לכלי זמר ועוד שכיון שהוא דבר כ"כ רשום שמתבטל הענין אם הוא לא יזמר. ויעו"ש ומוכח דלאחר שבעה שרי.

וראיתי שהביא בזה הגר"א פרינץ שליט"א בשו"ת אבני דרך ח"ז סימן קסז וכתב לתלות בטעמים שאם המטרה לשפוח שיח לפני ה' על המים א"כ ה"ה לאבל, אבל לכאורה יש להעיר ע"ד שכ"ז במקום שאין תזמורת, כי סו"ס זה לא הותר, ומ"מ הביא שם שבספר זכרון יצחק פרק כט הל"ג כתב שאסור לאבל תוך שלושים על שאר קרובים או תוך י"ב חודש ללכת ולשמוח בשמחת בית השואבה שעושים בחול המועד סוכות עם תזמורת ורידושים וכתב שם בשם שו"ת זרע אמת ח"ב זימן קנז שמותר לאבל לנגן לכבוד

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

שמחת בית אהרון, ושכן כתב בשו"ת זקן אהרן סימן קיד, וכתב הגר"ד טהרני שליט"א שאם הוא אדם חשוב כגון רב העיר שהעידורתו מהשמחה תחשב כנוהג אבילות ברגל מותר לו אבל לא יאריך, והביא ראיה לדבריו מהפרי אדמה (א דף מא) יעו"ש, והביא שם שכן כתב הגר"מ פנחסי בספר חיים וחסד (יח יט) יעו"ש, ואמנם בשו"ת ברכת יהודה ח"ה או"ח סימן סה כתב להתיר דוקא לרב שחסרונו ניכר.

וכן כתב לאסור בספר שלמי תודה סוכות עמ' תתקכז בשם מרן הגאב"ד דפוניב'ז הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל שהסתפק אם מותר להשתתף בשמחת בית השואבה בחולה מועד לאבל שהרי עושין שמחה זו זכר לשמחת בית השואבה שהיו עושין במקדש, ורהי במקדש היו עושין כן משום שמחה יתירה וא"כ אפשר כמו שאבל אינו מקיף בחול המועד כיון שההקפות הם זכר למקדש שהיו מקיפין את המזבח, כמו שכתב בשו"ע ריס סימן תר"ס ובמקדש היו מקפידין משום שמחה דכתיב ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים שהוא בשעת הקפה וכמו שכתב במשנ"ב סק"ט ואבל אינו השמחה, הכי נמי לענין שמחת בית השואבה כיון שהוא זכר למקדש ובמקדש היו עושים אותה משום שמחה אין לאבל להשתתף בו. ובסוגריים שם כתב שהסתפק בזה כיון שזה היה שבעה שהיה אבל על אחיו בתוך שלושים, [ודרך אורחין למדנו שאע"פ שאין המנהג בישיבת פוניב'ז לעשות שמחת בית השואבה בחול המועד, מ"מ רצה ללכת להשתתף ולשמוח שמחה יתירה בחולו של מועד].

ומ"מ יש פוסקים שמתירים לאבל להשתתף ולא לרקוד ושכן כתב בספר הטעי גבריאיל שם, ושכן כתב בספר הלכות אבילות פ"ד ה"נ ושכן כתב בספר חול המועד כהלכתו פרק יב מב, ושם הביא דברי הגר"ש וואזנר זצ"ל שמותר לאבל לרקוד בשמחת בין שהואבה כאשר אין תזמורת או כלי זמר.

ובשו"ת תורת מאיר סימן ל' כתב שלכאורה מאחר שאבל זה חייב בחג במצות ושמחת בחגן כשאר אהאנשים א"כ ממילא חייב להשתתף בשמחת בית השואבה כיון שרגיל בגן, וכמו שמוכח מדברי הגמ' במו"ק דף יד ע"ב דאתי עשה דרבים ושמחת בחגן ודחי אבילות דיחיד אף ביום הראשון שהוא דאורייתא ולכן האבל לא נוהג אבילות כשנפטר לו אחד משבעת הקרובים בחג וכמו שפסק בשו"ע או"ח סימן תקמז ושכן מבואר בשו"ע סימן תרצ"ו ס"ו שהאבל אפילו תוך שבעה חייב במשלוח מנות וכן בכל מצוות הפורים

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

כולל משתה ושמחה והטעם כיון שחלק ממצות היום הוא גם משתה ושמחה דימי שמחה ומשתה כתיב א'כ חייב גם בשמחת ובשתיית יין, ויעו"ש עוד שהאריך בזה, והעלה להתיר ושכן סתם להתיר הגרשז"א והו"ד בהליכות שלמה מועדים פרק יב ארחות הלכה הערה 12, ושכן הו"ד מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל בקונ' הליכות והנהגות עמ' 34, ואמנם שם כתב שיצמצם את השתתפותו שם, והביא שם שבספר ציוני הלכה (עמ' תקכח) שהביא ששאל להגרי"ש"א על השתתפות האבל בשמחת בית השואבה, והשיב לו שמורת להשתתף גם כשיש כלי נגינה אך לרקוד בעצמו נהגו לאסור יעו"ש, ושכן פסק בשו"ת דברי דוד ח"ה סימן צה.

והגאון רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א כתב לי בעניין זה וז"ל: כמדומני שהגרשז"א היקל בזה לענין הקפות שניות עם כלי זמר לבן חו"ל שנמצא בא"י ביו"ט שני כיון דחשיב רקידת מצוה ולא רקידת שמחה ולענין אבל כמדומני שחילקו בין ביהכנ"ס שלו או ביהכנ"ס אחר, שבביהכנ"ס שלו חשוב כאבלות בפהרסיא, אך אינני זוכר כעת המקורות לזה. עכ"ד.

ונסיים במה שראיתי מספרי החסידות שאמרו ע"פ מש"כ שמשם שואבין רוח הקודש, ופירשו שאין כתוב שאבו אלא שואבין, היינו שבכל דור ודור ה' יתברך משפיע קדושה עצומה כזו שבכל הדורות אפשר לשאוב קדושה מגודל השמחה שנשפעה בשמחת בית השואבה.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

האם בחנויות של אתרוגים צריך שיהיה אור חזק

בס"ד

ערש"ק חול המועד סוכות תשפ"ב

לכבוד ידידי הגאון האדיר רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים ושא"ס וקבצים.

שלו' וברכה

במה ששאל בזה"ל: רציתי לשאול מוכר אתרוגים שלא עושה בחנות שלו תאורה חזקה של חשמל כי לא רוצה שיבחינו כל כך בכל הנקודות הקטנות שיש על אתרוג האם מותר לו לעשות כך או שצריך כן לעשות אור חשמל חזק מאד בחנות שיראו היטב האתרוג לפני שקונים זאת? ע"כ לשון שאלתו.

לענ"ד אם עושה כך בכוונה הרי זה לא ראוי, ולא הנהגה יפה, אבל אינו חייב בכך לשים אור חזק, כי הוא מוכר אתרוגים, ועל כל אחד ואחד לברר את רמת כשרות האתרוג האם הוא כשר או לא כשר, וגם ראיתי בהרבה מקומות שאנשים מוכרים אתרוגים בתוך אולמות בבני ברק אני רואה אנשים שיוצאים החוצה ובודקים את האתרוג לאור השמש, וכיון שכן אינו חיוב.

ואמנם יש לציין למש"כ בריש ספרי שערי יוסף סוכות חול המועד מהדורת תשפ"ב בהא שהקשו הפוסקים עמש"כ ברמ"א סימן תרכ"ד שיש לעשות מצות סוכה במוצאי יום הכיפורים וילכו מחיל לחיל, והקשו מדוע לא כתוב לקנות ד' מינים, והבאתי לתרץ ושכן יש שתרצו משום שבלילה אין הרבה אור משא"כ באור היום, וע"כ זה מוטל על כל אחד ואחד.

בברכת התורה

ובברכת מועדים לשמחה, ושבת שלום.

הצעיר והקטן באלפי ישראל

מח"ס שערי יוסף

החונה פה עיה"ק ירושלים תובב"א

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

האם יש חובה ללכת לישון בסוכה שיודע שירד גשם

הנה בליל שישי בחול המועד סוכות, אמרו החזאים שירד גשם באמצע הלילה, ובאמת כך הוה, ונשאלתי מכמה וכמה בחורים ואברכים האם יש חיוב ללכת לישון בסוכה אם יודע שהולך לרדת גשם, ויתעורר באמצע הלילה, וכך אולי גם יקום לתפילה מאוחר.

ובספר שערי יוסף סוכות עמ' 162 כתבתי בזה, כתבתי בזה לדון האם יש חיוב לישון בסוכה שצפוי גשם, וכתבו בפוסקים להוכיח ממש"כ הר"ן (דף יג ע"א בד"ה מתני') שכל עוד שאין גשם יורד בפועל אין פטור מהסוכה, וכן העלה לדינא בשו"ת שבט הקהתי (ח"א סימן קצט, ח"ג סימן קצב) וכן כתב לדינא בחשוקי חמד עמ"ס סוכה (עמ' ריד) וכן כתב בנטעי גבריאל (נד יא) וכן כתב בשו"ת אבני דרך (ח"ח סימן תסו).

אולם לענין שינה, דעת הגרנ"ק שאף אם יתחילו לאחר זמן מועט ולא מיד אין צריך ללכת לישון בסוכה כיון שאין דרך האדם ללכת לישון במקום שיתכן שבאמצע שנתון ירטב באמצע שנתו מהגשמים שירדו, אולם מאידך דעת מרן הגריש"א והו"ד באשרי האיש (ח"ג פרק כו אות ל) שבכה"ג חייב לישון בסוכה. ויעו"ש עוד. תבנא לדינא דדעת הגרנ"ק שאין חיוב ללכת לישון בסוכה, ואמנם נראה שאם זה יהיה טפטוף קל, וכך אומרים שאז ילך לישון בסוכה, וכן שהוא בודאות, אבל כל שהוא בספק אין חיוב בזה.

ואמנם הראו לי תשובה שכתב בזה הגאון רבי שמעון ללוש שליט"א בעמח"ס שו"ת נשמע קולם וש"א"ס וז"ל: זכורני שראיתי בזה בדברי מרן הראש"ל שליט"א שכתב בזה מו"מ מהראשונים והאחרונים, ואיני מוצא כעת לפי קוצר הזמן. ולמעשה אומר לעת עתה, שהדבר תלוי אם לבו חושש וקשה עליו להתעלם מן החשש ולישן כך, ולכן יש לו צער מעצם הניסיון לישן כך, מותר לו לישן מעיקרא בתוך ביתו, שהרי גם בביתו אם היה לו כזה חשש המביאו לצער ולא נותן לו מנוח, היה עובר למקום אחר בטוח יותר. אבל אם יכול להסיח דעתו מהענין ולישן, ורק רוצה לחסוך לעצמו טרחא לקום באמצע הלילה ולהיכנס לביתו, בזה לא יקל ראש בדבר להפסיד מצות סוכה בכדי, אלא ישן בסוכה ויקיים מצוותו, ויתכן שגם לא ירדו גשמים כ"כ באופן שיצטרך לקום, וגם אם ירדו ויצטרך לטרוח ולהיכנס באמצע הלילה לביתו, יקבל שכרו כפול מן השמים, ולפום צערא אגרא. עכ"ד.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

מצות ושמחת בחגך למי שאין לו טעם וריח

ב"ה

לכבוד הגאון האמיתי והישר מאד רבי יוסף שליט"א
 אחד שלא טועם טעם בשר בגלל הקורונה ה' ירחם.
 האם יש לו חיוב לאכול בשר ביום טוב?
 וכן אם לא טועם טעם יין, בגלל הקורונה, האם יש לו חיוב לשתות רביעית
 יין בחג?

בברכת כהנים באהבה כעתירת

גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס "גם אני אודך"

ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

בס"ד

ערש"ק חול המועד סוכות תשפ"ב

לכבוד ידידי הגאון האדיר רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס
 גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים וש"א"ס וקבצים.

שלו' וברכה

אודות מה ששאל במי שלא טועם טעם בשר בגלל הקורונה האם יש לו חיוב
 לאכול בשר ביו"ט, וכן אם לא טועם טעם יין,

איתא בגמ' בפסחים דף קט ע"א ת"ר חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל
 שנאמר ושמחת בחגך במה משמחם ביין רבי יהודה אומר אנשים בראוי להם
 ונשים בראוי להן אנשים בראוי להם ביין ונשים במאי תני רב יוסף בבבל
 בבגדי צבעונין באר"י בבגדי פשתן מגוהצין.

ואח"כ הביאה הגמ', תניא רבי יהודה בן בתירא אומר בזמן שבית המקדש
 קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני
 ה' אלהיך ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין
 ישמח לבב אנוש.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

ומבואר שכשהיה בית המקדש קיים היה מצות שמחה ע"י אכילת בשר שלמים, ועכשיו שאין בית המקדש קיים א"כ אין שמחה אלא ביין, וכמו שנאמר ויין ישמח לבב אנוש.

וברב"פ תאומים הביא מש"כ רש"י במס' ראש השנה דף ו' ע"ב ד"ה מי אמרינן וכו' שמביא אין שמחה אלא בבשר שלמים, והנה ביעב"ץ שם הקשה שהקי בסנהדרין דף ע' ע"א לענין בן סורר ומורה נאמר כל זמן שהוא כשלמים אית ביה שמחה, כתב דהיינו לענין סעודה ערב תשעה באב שנחשב שמחה, אבל עדין שמחה של בשר של היום ושמחה של בשר שלמים לא חשיב שמחה.

הנה ידוע שיטת הרמב"ם בהל' יו"ט פרק ו' הלכה יח, שקיום מצות שמחה בזמן הזה הוא גם ע"י בשר וגם ע"י יין, כתב כך בזה"ל: כיצד מצות השמחה האנשים אוכלים בשר ושותים יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין עכ"ל.

וכן מתבאר מדברי הרמב"ם בספר המצוות (מצוה נד) שכתב בזה"ל: ובכלל אמרו ושמחת בחגך מה שאמרו להיות שמח בכל מיני שמחה ומזה לאכול בשר בימים טובים ולשתות בהם יין וכו' עכ"ל, וביאר בב"י (סימן תקכט) שמבואר מדברי הרמב"ם שמצות השמחה היא גם ע"י בשר וגם ע"י יין, וכן כתב הגר"י פערלא על ספר המצוות לרס"ג (מצוה נח ד"ה איברא) שהוא ע"י שינהם, וכן כתב במהרי"ל (הלכות יו"ט סימן טו) וז"ל: אמר מהר"ש מצוה לשמוח ברגלים וכו' והאנשים ישמחו בבשר וביין עכ"ל. וכן כתב בספר מרכבת משנה ע"ש, אבל בנשמת אדם (סימן קד סעי' ב) כתב וז"ל: הרמב"ץ כתב שיש בכלל אותה שמחה לשמוח כל אחד בראוי לו ובזמן הזה יוצא ידי שמחה או ביין לבד או בבשר לבד שבכל זה יש שמחה ובזה מדיוק לשון הרמב"ם שכתב והאנשים אוכלים בשר ושותים יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין ולא כתב בקיצור שאין שמחה אלא בבשר ויין להורות לנו דמ"ש שאוכלים בשר ושותים יין ר"ל בבשר או ביין עכ"ל, ומבואר שכוונת הרמב"ם שהאנשים מקיימים את מצות השמחה או בבשר או ביין, וכן כתב בספר בני שמואל על הרמב"ם שם שלא בעינין יין ובשר, ולזה כתב רבינו שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין דחדא מניהו סגי ע"ש.

וצ"ב מה שיטת הרמב"ם הרי מהגמ' בפסחים משמע דמצות שמחה הוא דוקא בבשר שלמים, ולא בבשר בזמן הזה, וכן הקשה מרן הבית יוסף (סימן

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

תקכט בד"ה כתב) בזה"ל: ויש לתמוה על דברי הרמב"ם למה הצריך שיאכלו בשר וישתו יין דהא בבריתא קתני דבזמן הזה אין שמחה אלא ביין ומשמע דביין סגי בלא בשר עכ"ל.

ובב"ח כתב ליישב דברי הרמב"ם, דהרי במתני' דאותו ואת בנו איתא שם בארבע פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיע אמה מכרתי לשחוט וכו' אלמא דאיכא שמחה בבשר אפילו שאינו בשר שלמים, והגמ' בפסחים נבאר שבזמן שבית המקדש קיים עיקר שמחה בבשר שלמים אבל עתה שאין בית המקדש עיקר השמחה היא ביין אבל לא שרק יין אלא העיקר ביין אבל גם בבשר, וכן כתב בהגהות נמוקי מהרא"י על הרמב"ם שם שעיקר השמחה בזמן הזה אינו אלא ביין אבל בין בזמן שבית המקדש קיים בין בזמן הזה צריכים לשמוח ביו"ט בבשר וביין ע"ש, וכן מבואר באליה רבה (סימן תקכט סעי' ב'), ע"ש וכן נראה בדברי היש"ש (ביצה פ"ב סימן ה') שפשיטא שיש חיוב אכילת בשר והחידוש הוא לענין יין, וכן כתב השל"ה הקדוש.

והנה במג"א (סימן תקכט סק"ג) כתב ומצוה לאכול בשר (רמב"ם סמ"ק ב"ח ויש"ש) עכ"ל, וכן מתבאר מדברי הביה"ל (שם) וז"ל ומ"מ מצוה יש גם באכילת בשר כיון שנאמר בו שמחה עכ"ל, ומשמע דהוא רק מצוה בעלמא, ואינו חיוב בעלמא, ומשמע שהוא הבין כן בדברי הרמב"ם, דלא הוי רק חובה, אלא רק מצוה. וכן הסיק בשו"ת יחווה דעת (חלק ו' סימן לג) שאף דליכא חובה היום, מ"מ מצוה איכא, ובחזו"ע (יו"ט עמ' שיט) כתב שמצוה לאכול ביו"ט בשר במה לקיים בזה מצות שמחת החג, שאין שמחה אלא בבשר בהמה ואע"פ שעיקר המצוה בבשר בהמה מי שאינו יכול לאכול בשר בהמה מעטמי בריאות או כשרות יכול לקיים מצות שמחה בבשר עוף וכן ישתה יין לשמחת החג ע"ש, וע"ע בשו"ת יחווה דעת שם.

עוד ביאור מצינו במועדים וזמנים (חלק ו' סימן קיא) שכתב לבאר שהרי בגמ' בסנהדרין דף ע' ע"א מבואר שבשר משמח, וא"כ הגמ' באה לומר שלא יוצאים דוקא בבשר קודש אלא גם בבשר חולין ועי'.

עוד בשיטת הרמב"ם עי' בשו"ת ושב הכהן סימן צ"ה בד"ה והנה הב"י, ובתורת רפאל סימן צ"ב, ובני ציון או"ח סימן רמט סק"ו, משנת יעבץ או"ח סימן מא אות א', שבט הלוי ח"ז סימן עג, אבן ישראל ח"ח סימן קטו בד"ה ונראה לומר, ובעוד אחרונים.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

ובשאגת אריה (סימן סה) דן מה דין מצות שמחה בזמן הזה, וכתב שמה"ת מצות שמחה אינו נוהג אלא בשלמי שמחה בלבד, וא"כ מדרבנן י"ל שיוצא בשאר מיני שמחות, ועי"ש שהוכיח כן מדברי הגמ' בפסחים דף פ' ע"א איתמר היו וכו' וא"א לו לקיים מצות עשה של ושמחת בחגך בהם וכו', ומבואר דאף דאיכא מצוה מן המובחר בשלמי שמחה דוקא, מ"מ בכה"ג שא"א תקנתא זו ניחא. עי"ש באריכות מש"כ להוכיח כן מכמה דוכתי, ובכ"ד יש לפלפל באריכות ואין כאן מקומו. וא"כ לפי דבריו י"ל דאין הכא נמי אין איסור בזה שאוכלים מאכלי חלב בסעודה אחת. וע"ע בקונטרס שער יוסף פורים (מהוד' תש"פ סימן י' עמ' מ) מש"כ לדון בענין חיוב אכילת בשר בפורים, ועי"ש בקצרה לענין חיוב אכילת בשר ביו"ט.

ולענין אם יש חיוב לאכול בשר בלילה, הנה כתב בזה מרן החזו"א (או"ח סימן קכט ד"ה עבור הרגל) כתב בזה"ל: יש לעיין בהא מרבינן לילה לשמחה אי חייב באכילת בשר קודש שני פעמים אחד ביום ואחד בלילה או סגי בפעם אחת והא דמרבינן לילה היינו דאם אכל בלילה ג"כ יצא יד"ח מצות השמחה ולפי"ז איינו חייב בשמחה ביום ראשון של פסח כיון שכבר יצא יד"ח באכילת הפסח עכ"ל, וכן נסתפק (שם סימן קכד ד"ה והא) מה הדין לענין הזמן הזה, ונשאר בספק, והוא נפק"מ לדינא מה הדין בזמן הזה לענין חיוב שתית יין בלילה או לא, אולם למעשה לענין שתית בשר יש להוכיח מדברי התוס' בפסחים דף עא שכתב בזה"ל: ומיהו ליל יו"ט האחרון איצטריך ריבוי טפי משום דשמיני רגל בפני עצמו הוא והו"א שלא יהיה מחיוב לזבוח שלמי שמחה ביום שביעי לצורך שמיני כמו שאינו מחויב לזבוח בערב יו"ט לצורך הלילה עכ"ל, ומשמע דה"ה הריבוי על שאר הלילות, ושיש חיוב לאכול בשר אף בלילה, וכן משמע מפירוש רש"י בסוכה דף מח בד"ה לרבות, וז"ל: ושאר הלילות לא צריכי לריבוי דימים אפילו לילות משמע כדרבינן גבי סוכה עכ"ל.

ולמעשה מצינו באחרונים דכתבו דאיכא חיוב לאכול בשר אף בלילה, כן כתב הצ"ח בהשמטות לפסחים (דף עא בד"ה והנה) וז"ל: הא ודאי שחייבים לאכול בכל יום ובכל לילה בשר קודש לשמוח בו עכ"ל.

וכן כתב הטורי אבן (חגיגה דף יז ע"א) וכתב דכיון שמצות השמחה נוהגת גם בלילות כמו בימים ע"ש, וכן נראה שנקט בשאגת אריה (סימן סט בד"ה ומ"מ) ע"ש, וכן כתב הערוך לנר בסוכה (דף מז ע"א בתוד"ה לינה), וכתב

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

דעיקר הקפידא שיזבח ביום, אבל לענין השמחה משמע שהוא אפילו בלילה. וכן מוכח מדברי התוס' יו"ט פ"ד דסוכה משנה ח' שכתב לבאר על מה דאיתא שם ההלל והשמחה שמונה, ובהכי ניחא נמי כל לילה שלאחר שבת שבחג וכו' ע"ש.

הנה בתורה כתוב (דברים טז יד) "ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך". ומשמע מהא שהתורה הזכירה בתך, שגם נשים חייבות במצוה זו. ובתורה תמימה (שם אות סו) כתב שאפילו דהויא מצות עשה שהזמן גרמא, מ"מ נשים חייבות.

והביא לזה ראייה מהגמ' ביבמות (דף סב:) שכל מי שאין לו אשה שרוי בלא שמחה דכתיב ושמחת אתה ובתיך וכמו כן נימא לענין יו"ט שא"א לקיים מצות שמחת יו"ט בלי אשתו שאין שמחתו שלימה ולכן היא חייבת בגללו, והביא לזה ראייה מב' מקומות שמצינו חיוב שבלי החיוב של אחר א"א לאחר לקיים את המצוה, א' הר"ן בקידושין (טז:) כתב שאף שנשים פטורות ממצות פריה ורביה מ"מ חייבות לסייע לבעליהם, [ומ"מ זה תלוי בפלוגתת ראשונים, ע"י במה שהבאנו בשיעורי ר"י פרק האי מקדש ע"ש] ב' ברכת כהנים שאף שאין חיוב לישראל לשמוע ברכת כהנים מ"מ הם חייבים לשמוע כדי שהכהנים יקימו מצוה ע"ש, ובזה יש לפלפל, וכן יש לדון לפי שיטת החרדים, אולי איכא ב' חלקי מצוה ויל"ע בזה.

והנה הרמב"ם בהל' חגיגה פרק א' ה"א כתב, והנשים חייבות במצוה זו, וכן כתב בספר החינוך (מצוה תפח) ונשים חייבות במצות שמחה מדאורייתא, אבל הראב"ד שם השיג שנשים פטורות ממצות שמחת יו"ט ורק יש חיוב על האנשים לשמח את נשותיהם, אבל בשיטת הרמב"ם כתבו האחרונים שהרמב"ם לא פסק כמו שיטת אב"י בקידושין דף לד ע"ב שאשה בעלה משמחה אלא שאשה חייבת במצות שמחה בעצמה. אלא דקשה שהרי ברמב"ם בהל' יו"ט (פ"ו הי"ח) משמע שהוא דין על האדם וכמו שכתב והנשים קונה להם בגדים וכו'.

והנה בספר עמק ברכה (עמ' וע"ע בספר קרית ארבע) כתב לבאר בשם מרן הגר"ח מבריסק לבאר שיש ב' דינים במצות שמחת יו"ט, יש מצות שמחת יו"ט שמקיימים ע"י מצות שלמי שמחה, ויש עוד מצוה שמקיימים ע"י דברים אחרים, וכן מדיוק מלשון הרמב"ם בספר המצוות (מ"ע נד) והעניין הראשון הרמוז אליו בציווי הזה הוא שיקריב קורבן שלמים על כל פנים.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

ואלה השלמים נוספים על שלמי חגיגה והם נקראים בתלמוד שלמי שמחה. ומהקרבת שלמים אלו אמרו נשים חייבות בשמחה. וכבר בא הכתוב "וזבחת זבחי שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלוהיך".

וכבר התבארו משפטי מצווה זו גם כן בחגיגה. וכולל באומרו "ושמחת בחגך" מה שאמרו גם כן שמח בכל מיני שמחה, ומזה: לאכול בשר בימים טובים, ולשתות יין, וללבוש בגדים חדשים, ולחלק פירות ומיני מתיקה לקטנים ונשים, ולשחוק בכלי ניגון ולרקוד במקדש לבד והיא שמחת בית השואבה, זה כולו נכנס תחת אמרו "ושמחת בחגך". "ומה שיתחייב מהם יותר שתיית היין לבד כי הוא יותר מיוחד בשמחה. ולשון גמרא פסחים "חייב אדם לשמח בנו בניו ביתו ברגל במה משמחן ביין", "ושם אמרו" תניא רבי יהודה בן בתירא אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם וזבחת עכשיו אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש. "וכבר אמרו גם כן" אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן. "עכ"ד, ומבואר דאיכא ב' ענינים. וע"ע באבי עזרי (הל' חגיגה) מה שכתב בזה.

וא"כ יש לבאר שמה שהרמב"ם כתב לענין נשים שחייבות היינו לענין מצות שלמי שמחה שזה נשים חייבות מצד עצמם, אבל לענין הדין שבעלה משמחה זה נשים פטורות וזה יש חיוב רק על הבעל לשמח את אשתו. עוד בענין חיוב אשה עי' בשו"ת רע"א (סימן א') שדן באשה ששכחה לומר יעלה ויבוא בברכת המזון ביו"ט, וכתב שאין חיוב הסעודה בכלל החיוב שמחה אלא הסעודה היא משום עונג יו"ט, לכן אף אם נשים חייבות במצות שמחת יו"ט, הרי הם פטורות מלאכול סעודה משום שמצות עונג היא מצות עשה שהזמן גרמא, ולכן אם שכחה מלומר יעלה ויבוא אינה צריכה לחזור ע"ש.

ובחזו"ע יו"ט עמ' צא בהערה ה' כתב, שנראה מדברי הרמב"ם מספר המצות מצוה נד שכתב שכיון שנאמר ושמחת בחגך יש לשמוח בכל מיני שמחה לאכול בשר ולשתות יין וללבוש בגדים חדשים, וכתב עליה, שנראה שבגדים חדשים לאו דוקא אלא שיהיו יותר נאים מבגדי שבת, והביא מש"כ מרן החיד"א במחזיק ברכה שהביא מש"כ בספר עבודת הגפן (דף יא ע"א) שבמדרש איתא וכבדתו זה יו"ט רבי קרא לבגדים נאים דמאני מכובדתיה וכתב ע"ז ולי נראה הטעם כיון שנצטוינו לשמוח ביו"ט יותר מיום השבת לכך צ"ל בגדי יו"ט יותר טובים משל שבת שזהו בכלל שמחת יו"ט יעו"ש,

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

וכן כתב בלבוש ובמג"א יעו"ש, ואמנם יעו"ש בחזו"ע שהאריך לגבי שבת אם יש שמחה והביא בזה ראיות לכאן ולכאן, ובמק"א הארכנו בזה, ומ"מ מעיקר דבריו נראה דס"ל דאין חיוב לקנות בגדים חדשים, ואמנם נראה שהיום יש שקונים כמעט כל יו"ט לחדש משהו, ונראה דסמכו בזה על מה שנאמר בגמ' בפסחים דף קט ע"א ת"ר חייב אדם לשמח בנו ובני ביתו ברגל שנאמר ושמחת בחגך במה משמחם ביין רבי יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן אנשים בראוי להם ביין ונשים במאי תני רב יוסף בבבלי בבגדי צבוענין בארץ ישראל בבגדי משתן מהוגצין ע"כ, והיינו שאנשים בראוי להם ונשים בראוי להם וכו' והינו נשים בבגדי צבועונים, ואולם היום שיש שמחה לגברים גם בבגדים ולא כו"ע יש להם שמחה בבשר ויין, שפיר מקיימים מצות שמחה גם בבגדים חדשים, שקונים איזה חולצה חדשה או חליפה חדשה וכדו',

ועוד שהרי כתבו בפוסקים שהוא לאו דוקא שבשו"ע סימן תקכ"ט ס"ב כתב לגבי קטנים שנותן להיות קליות ואגודים וע"י כן משמחן, ובמאמרי מרדכי סק"א ביאר בזה יעו"ש, ובשו"ת באר משה (ח"ז סימן ג' אות ב) כתב שבזמנינו גם בממתקים ובשוקלוד וכיוצא בזה יעו"ש, ואמנם בספר עלינו לשבח חומש במדבר תשובה קלה) נשאל מה הדין באשה שמבקשת לכבוד יו"ט מכשיר חשמלי במקום בגד ותכשיט או ילד שמבקש ספר במקום קליות ואגוזים והשיב, שמ"מ כיון שנאמר בגמ' כיצד משמחן והתשובה היא בקליות ואגוזים ובבגדים ותכשיטים א"כ מסתבר שהתורה דורשת סוג שמחה זו דוקא ולא את השמחה של צרכי הבית או שמחה של קדושה, יעו"ש, וכן כתב בס' לקט הל' יו"ט (פ"א הערה ד) בשם מרן הגריש"א שאין יוצאין ידיד המצוה רק כשקונה לה בגד או תכשיט ואפילו אם לא תשמש בבגדים אלו במועד יוצא יד"ח, אבל לא יוצא יד"ח בשאר כלים.

ואמנם דעת הגרשז"א זצוק"ל הובא בשולחן שלמה (סימן תקכט הערה ה) שלאו דוקא וה"ה בשאר דברים, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ח סימן קכד אות ד', וכן כתב בחוט שני (יו"ט פרק כב סק"ב) שגם אם קונה לה כלי בית או כלי אכילה נאים לבית ליו"ט, וכן הו"ד הגר"ק שליט"א בספר שונה הלכות תורת המועדים (שם אות יא סק"א) וכן השיב בס' מועדי הגר"ח (ח"ב תשובה שכב) וכן הו"ד הגר"א נבנצל שליט"א בספר ירושלים במועדיה (שבועות עמ' ריט אות ו) אבל שם הצריך דוקא דבר שתהנה ממנו ביו"ט ולא מכשיר חשמלי וכיוצא בו יעו"ש, וכן מבואר בשו"ת משנת יוסף

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

חלק יג סימן קעב, ובספר נר ציון סוכות פרק ה' סימן י' יעו"ש, וע"ע בזה בשו"ת ויצבור יוסף ח"ב סימן נ', ויש עוד להאריך בכ"ז בפנ"ע, ומ"מ כיון שסו"ס מקיימים בכל מילי ממילא כל אחד יכול לקיים מצות שמחה בבגד.

אלא דבלא"ה נראה שיוצאים יד"ח באכילת בשר היום דסו"ס אית בהא שמחה, וכמבואר בגמ' בפסחים דף קט ע"א, תניא רבי יהודה בן בתירא אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אל בבשר שנאמר ושבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לסני' ה' אלהיך ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש, ובתוס' שם בפסחים משמע ששתית יין בזמן הזה הוא מדאורייתא. ולפני זה איתא בג' שם, ת"ר חייב אדם לשמח בנו ובני ביתו ברגל שנאמר ושמחת בחגך כמה משמחם ביין רבי יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן אנשים בראוי להם ביין ונשים במאי תני רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין באר"י בבגדי פשתן מגוהצין. ומבואר שכשהיה בית המקדש קיים היה מצות שמחה ע"י אכילת בשר שלמים, ועכשיו שאין בית המקדש קיים א"כ אין שמחה אלא ביין, וכמו שנאמר ויין ישמח לבב אנוש. וברב"פ תאומים הביא מש"כ רש"י במס' ראש השנה דף ו' ע"ב ד"ה מי אמרינן וכו' שמביא אין שמחה אלא בבשר שלמים, והנה ביעב"ץ שם הקשה שהקי בסנהדרין דף ע' ע"א לענין בן סורר ומורה נאמר כל זמן שהוא כשלמים אית ביה שמחה, כתב דהיינו לענין סעודה ערב תשעה באב שנחשב שמחה, אבל עדין שמחה של בשר של היום ושמחה של בשר שלמים לא חשיב שמחה. ולענין ליל שבועות ע"ע במש"כ באריכות בקונטרס שערי יוסף שבועות ח"ב ע"ש. וכיון שאיכא חיובא ממילא יוצאים יד"ח בזה, וע"ע בקובץ באר התורה מס' קל יעו"ש, לגבי שמחת בר"ה ומה עדיף ר"ה או שבת.

ומ"מ יש מקום שהמצוה היא לא בטעם של האכילה, אלא מהשביעה וההנאה מהיין לאחר שנכנס לגופו, וכיון שכן גם שאין לו טעם וריח יכול לקיים מצות שמחה בזה. ואם לא מרגיש הנאה יכול לקיים בכל מילי וכמ"ש.

בברכת התורה ובברכת מועדים לשמחה, ושבת שלום.

הצעיר והקטן באלפי ישראל

מח"ס שערי יוסף

החונה פה עיה"ק ירושלים תובב"א

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

קריאת שמע בזמנה או שינה בסוכה

ב"ה

אחדשה"ט,

הסתפקתי בשאלה הלכה למעשה,

מה עדיף, לקיים מצות לישן בסוכה, או לקיים מצות קריאת שמע בזמנה.

השאלה נוגעת לדינא, כאשר הניח את השעון מעורר בחדר בביתו מחמת רגילותו, ולא הניחו בסוכה. וכיון שכן באם ישן בסוכה הוא לא יקיים מצות קר"ש בזמנה, והשאלה היא מה עדיף לו לעשות. האם לישן בסוכה אף שע"ז יפסיד קר"ש בזמנה, או שמא עדיף לו מצות קר"ש בזמנה אף שזה יבוא על חשבון שינה בסוכה.

והנה, לכאורה הא מצות שינה בסוכה היא הרבה זמן, ומקיים בזה הרבה מצוות, משא"כ מצות קר"ש היא לא כ"כ הרבה זמן, ומקיים בזה פחות מצוות. או שמא נימא שאין אתה יודע שכרן של מצוות, וכיון שכן אין זה מכריע הדבר.

עוד צד יש להביא בזה, שיותר חמור ביטול מצות שינה בסוכה, מביטול מצות קר"ש. [ובזהר החמירו מאד במי שאינו קורא קר"ש בזמנה, שהוא מנודה לשמים ביום זה, ה"י. - אך זה עפ"י קבלה, אולם אף עפ"י נגלה י"ל שזה חמור יותר].

אשמח עד מאד לקבל דברים בענין זה ,

בברכת המועד, וכט"ס

בנימין ראובן שלזינגר

בס"ד

ה' דחול המועד סוכות תשפ"ב

לכבוד ידידי הגאון רבי בנימין ראובן שלזינגר שליט"א

שלו' וברכה

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

בשאלתו קר"ש בזמנה או שינה בסוכה בלילה מה עדיף.

ולכאורה יש לדון גם משום אין מעבירין על המצוות כמבואר ביומא דף לג ע"א וברש"י שם בד"ה אין מעבירין, וילפינן מהא דמצוה הבאה לידך על תחמיצנה, והכא הרי הוא שני זמנים של המצוה, וכמבואר במנחות דף סד ע"ב יעו"ש, ואמנם י"ל לכאורה דהכא הוי תדיר הקר"ש משא"כ הסוכה, ואמנם יש בהאי פלגותא, ויעויין עוד בזה להגר"א וייס שליט"א במנחת אשר כללי המצוות סימן א' עמוד ז' יעו"ש.

ולכן י"ל דסוכה קודמת, וגם י"ל שאם ישן בסוכה הרי יכול להיות שהוא יתעורר מאור שמש שנכנס לסוכה, וגם הוי רק שמא, ולא יבטל מצוה ודאית, ולכן נראה לדינא שישן בסוכה.

בברכת התורה ובברכת מועדים לשמחה

הצב"י יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף ושא"ס

פה עיר התורה בני ברק

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

האם מי שותה מים שלא לצמאו חייב בסוכה

בס"ד

יום ה' ב' דחול המועד סוכות תשפ"ב

לכבוד ידידי הרה"ג בנימין ראובן שלזינגר שליט"א מח"ס מנחת בנימין
ושא"ס.

שלו' וברכה

במה ששאל בזה"ל:

נתעוררנו לעיין, האם על שתיית מים שלא לצמאו, נאמר ג"כ שהרי
זה משובח שישתה המים בסוכה, או לא.

נשמח מאד לשמוע חו"ד של מעכתר"ה.

ע"כ לשון שאלתו.

הנה בשו"ע סימן תרל"ט סעיף ב' אוכלים ושותים וישנים כל שבעה בסוכה
בין ביום ובין בלילה וכו' ומותר לשתות מים ויין ולאכל פירות חוץ לסוכה,
וכתב מרן ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים הרי זה
משובח, וכתב המשנ"ב ס"ק י"ד וכ"ש פת דרך עראי שעדיף לאכול בתוך
הסוכה. והטעם שיש לשתות מים בסוכה כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה
רביעאה ח"ג סימן י"א) שמשום כך גודר את עצמו שלא יבוא לאכול אכילת
קבע מחוץ לסוכה.

אבל דעת מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל הביאו הגר"מ שפירא זצ"ל בקונטרס
הביאורים סוכה סימן י"ז שעדיף לשתות בסוכה משום שמקיים מצוה של
ישיבה בסוכה בשתיה בסוכה. ולפי"ז נראה דה"ה בשתיית מים שלא לצמאו
זה שייך.

ועוד מובא מהגרמ"ש שפירא זצ"ל ששמע ממרן הגרי"ז זצ"ל שפעם שהה
בסוכות עם אביו מרן הגר"ח זצ"ל בוורשא ושתה מים מחוץ לסוכה וכמה
חסידים נשתוממו ממראה זה לראות את ר' וולוועל בנו של ר' חיים אשר
ידוע היה כמחמיר גדול עומד ושותה מחוץ לסוכה ואכן ניגשו אל ר' וולוועל

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

ושאלוהו היתכן מששמע אביו ר' חיים זצ"ל את תלונותיהם על בנו זעק אליו ואמר וועלוועלע וועלוועלע אל תשים לב לדבריהם אם לפי עיקר ההלכה אין בזה איסור יכול אתה להמשיך לשתות ע"כ. וכן משמע בדברי השנות אליהו בברכות פ"א מ"ג שכתב שכל שהוא מצוה בעצם אלא שלא הצריכוהו חכמים לעשותו כגון שתית מים בסוכה אם עשה כן נתנים לו שכר על שעשה מצוה מן המובחר.

וכע"ז משמע בדברי הגרש"ז בהליכות שלמה סוכות פ"ט ה"ח שכתב שמי שנמצא סמוך לסוכתו ורוצה לשתות מים צריך להכנס לתוך הסוכה ולשתות את המים והטעם כיון שדרכם של אנשים שנמצאים סמוך לביתם אינם שותים מחוץ לבית אלא בתוך הבית, וא"כ יש לשתות בסוכה מדין תשבו כעין תדורו.

אלא שיש להעיר בדבריו, דלא שייך בזה תשבו כעין תדורו, דהרי אם הסוכה לביתו וא"כ גם בביתו היה שותה סמוך לביתו, אם היה לו איזה בית כמין סוכה ליד ביתו, וא"כ ע"כ נראה דמה שיש ענין שישתה בסוכה מחמת מצות הסוכה, וקדושת הסוכה, וע"כ יש ענין לשתות בביתו.

ולפי"ז שמחמיר על עצמו שלא לשתות מים חוץ לסוכה ואירע שאינו יכול לכנס לסוכה וצמא לשתות, אין לו להחמיר משום שכל הענין לשתות בסוכה שעכשיו יכול לעשות מצוה, וא"כ הכא הוא לא יכול לכנס לתוך הסוכה, וא"כ אין שום ענין לצער את עצמו, וכיוצא בה כתב בשו"ת עולת שמואל סימן צ"ח והביא דבריו הביה"ל בסימן תרל"ט ס"ז ד"ה וכל, שאם מצטער ומחמיר על עצמו ואינו שותה נקרא הדיוט.

אמנם במג"א ס"ק ט"ז מביא מהירושלמי שרב הונא החמיר על עצמו לא לשתות מים חוץ לסוכה, ומ"מ כתבו האחרונים ששם מדובר שלא הצטער מחמת כך, משא"כ שמצטער וע"י זה חסר לו בעונג יו"ט או בשמחה יש להקל לשתות מים מחוץ לסוכה היכא דמצטער.

אבל בביכורי יעקב החמיר בכך אפ' שמצטער וכך כתב בסימן תר"מ ס"ק כ"ו שאפ' שהוא מצטער יש לו מעלה להמנע מאכילה ושתיה, וכן דעת הגרש"ז אויערבך זצוק"ל שלענין מים החמיר לעצמו והו"ד בנשמת אברהם (ח"א סימן תר"מ סק"ח) וע"ע בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סימן נח אות לח.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

ובספר אגן הסהר (ח"א עמ' 781) הובא מעשה מהגאון ר' אברהם גינחובסקי זצ"ל שבאחת השנים שהציע שתיה ללומדים אך ביקש שישתו בסוכה, ואז שאל אחד הלומדים הרי אין חיוב לשתות מים בסוכה, שהרי זה רק ממדת חסידות, וענה לו הגר"א גינחובסקי שגם אם אין חיוב אבל כדאי לנהוג כן כי בזה מחנך האדם את עצמו להתגבר על תאותיו.

וע"ע מש"כ במעשה רב (סימן סב) כשהגאון ז"ל היה בבית האסורים נמנע מלהרדם שם למרות שעברו כמה ימים שלא ישן והצטער מאוד ע"ז, דהינו שאפ"ה יש להחמיר, אע"פ שהתם היה אנוס, וגם שם היה מעל דרך הטבע שהרי איתא בגמ' בנדרים דף טז האומר שבועה שלא אישן ג' ימים מלקין אותו וישן לאלתר מוכח שא"א להחזיק יותר מג' ימים בלא שינה וע"כ שהתם היה מעל דרך הטבע, וע"ע במילואים למע"ר במה שכתבו שם. וע"ע במש"כ בקונטרס שיח יוסף ח"ה לענין יעקב אבינו. ומ"מ לפי בצד דתשבו כעין תדורו הרי בלא סוכות היה שותה את הכדור של התרופה גם בביתו, הכא נמי צריך לעשות כן בסוכה, ולכן נראה דמה"ט נמי יש לו לשתות את הכוס מים שלא לצאמו בתוך הסוכה.

בברכת מועדים לשמחה

הצב"י יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף ושא"ס

תשובתהרה"ג יוסף סעדו שליט"א

נשאלתי האם מ"ש מרן (סי' תרלט ס"ב) שהמחמיר שלא לשתות אפי' מים חוץ לסוכה הרי זה משובח, הוא אף בשותה מים שלא לצמאו או לאו. ולענ"ד נראה דפשיטא שהוא בכלל חומרא זו דכתב מרן הנז'. והנה ז"ל מרן בש"ע (סי' רד ס"ז) השותה מים לצמאו מברך שהכל ולאחריו בורא נפשות רבות, אבל אם חנקתיה אומצא ושתה מים להעביר האומצא אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו. ע"כ. וביאר המג"א (שם ס"ק יח) דטעמא דמלתא שאינו מברך הוא משום דלית ליה הנאה מיניה, ולכן השותה שאר משקין להעביר האומצא מברך, וכמ"ש שם ס"ח. וע"ע באורך בביאור הלכה (סי' רד ס"ז). ע"ש. הרי שמבואר שהשותה מים שלא לצמאו אין בזה חסרון כלל מדין דלא חשיב דרך שתיה, אלא דעיקר החסרון בהנאה, ופטור הוא מברכת הנהנין מאחר שעיקר תקנת ברכת הנהנין היתה על ההנאה, ולכן השותה שאר

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

משקים שפיר חייב לברך מאחר דאיכא הנאה והוי דרך שתיה. והשתא דאתינן להכי, הוי בכלל אוכלים "ושותים" בסוכה, דאיכא שם שתיה עליו ובכלל חומרא הנ"ל. ודו"ק.

ואגב דאיירינן בענין זה יש לציין מ"ש לצדד בזה הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה ח"ב (סי' נח אות לח) שעיקר ההידור הנ"ל שלא לשתות מים חוץ לסוכה אינו אלא אם נמצא סמוך לסוכה, שמאחר שנמצא סמוך לסוכה ודרך בני אדם שאם נמצאים סמוך לביתם אין שותים אפי' מים אלא במקום הקבוע, ה"נ גם כאן. אבל אם הוא נמצא בריחוק מקום ונמנע מלשתות בגלל שאין לו סוכה, יתכן דהיינו מצטער ביו"ט ואסור לעשות כן, וגם חשיב קצת כאילו אינו מאמין בדרשת חז"ל דתשבו כעין תדורו. ע"כ. וכיו"ב מצאתי בספר אסיפת שמועות מהגאון הרב גרשון אדלשטיין שליט"א (הערות עמ' קכח) שכתב, ונראה דכל ענין זה להחמיר שלא לשתות עראי חוץ לסוכה היינו דאם יש לו אפשרות להכנס לסוכה, הרי זה משובח, אפילו אם יכנס לדבר עראי. אבל אין ענין להתענות ולהחמיר לא לשתות עראי חוץ לסוכה באופן דממ"נ לא יכנס לסוכה. ופשוט. ע"כ. ואחז"ר נראה דאשתמיטתיה מהגאונים הנ"ל דברי הירושלמי (סוכה פ"ב ה"ה) דאמרי' התם דרב חונה החמיר על עצמו שלא לשתות מים בדרך עד שהגיע לסוכה ואז שתה. ומהירושלמי הנ"ל הוכיח האליה רבה (סי' תרלט ס"ק יא) כדברי הש"ע (סי' תרלט ס"ב) שיש ענין להחמיר שלא לשתות אפי' מים חוץ לסוכה. וע"ע בשנות אליהו (פ"א דברכות מ"ג) שהוכיח מדברי הירושלמי הללו דמצינו שאף שהיו פטורים מן הדבר החמירו על עצמן. ע"ש באורך. הרי שאף שהיה רב חונה בדרך, אפ"ה התענה ולא שתה מחמת שרצה להחמיר על עצמו שלא לשתות חוץ לסוכה. ושוב ראיתי בס"ד בספר הליכות שלמה (מועדים תשרי, פ"ט הע' 64) דשום רז לא אניס ליה, והרגיש בזה, וכתב שמדברי הירושלמי הנ"ל משמע שאף במצטער וסובל מן הצמא רשאי להמנע מלשתות אע"פ שמצוה להיות בשמחה בחג ולא להצטער. עכ"ד. [וע"ש עוד בהגה הנ"ל, שכתבו משם שו"ת עולת שמואל (סי' צח) שכתב דעובדא זו דרב הונא בירושלמי, מיירי רק בצמאון גרידא, אבל אילו היה מצטער לא היה רשאי להחמיר ע"ע. ושוב העירו שמדברי הביכורי יעקב (סי' תרמ ס"ק כו) משמע כדברי הגרש"ז אויערבך שהוא הדין אף במצטער. ע"ש]. אלא שלדברי הגר"ג אדלשטיין שליט"א היה מקום ליישב דהיה רב חונה בדרכו לסוכה, ולכן לא הוי בכלל דבריו, שכתב שאין ענין להחמיר על

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

עצמו היכא דממ"נ לא יכנס לסוכה. וראיתי בהגהות המו"ל אסיפת שמועות הנ"ל, שהתעורר מדברי הירושלמי הנ"ל, וכתב שצ"ע מדבריו על חידוש זה. וראה שם מ"ש לדחות דברי בעל השמועה. ע"ש. הרי דחזינן מדברי הירושלמי שחומרא זו נאמרה בכל גונא אף היכא שאינו נמצא בקרבת הסוכה.

אולם השאלה במקומה עומדת, שלכאורה אם לא נאמר כדעת הגרשז"א זצ"ל דלא איירי בש"ע אלא כשנמצא סמוך לסוכתו וטעמא דמלתא שכך הוא אף בביתו שאינו שותה חוץ למקום קביעות, א"כ חומרא זו צ"ב, דקי"ל בענין חיובי הסוכה דהוי בכלל "תשבו כעין תדורו", והנה אין אדם נמנע מלשתות מים חוץ לביתו, א"כ מה מקום לחומרא זו. וצ"ב בזה כעת.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

האם יש עניין בברכה הסמוכה לחברתה בתפילת הדרך בסוכות

ב"ה

לכבוד מורנו הרב שליט"א

אחדשה"ט,

בזאת אבוא בדבר השאלה; הנה זה זמן רב שהסתפקתי, לגבי תפילת הדרך הסמוכה לחברתה בסוכות, במי שמקפיד לא לשתות חוץ לסוכה, כדברי הרמ"א שהרי זה משובח. האם בכל זאת ישתה או יאכל משהו, ויסמך התפילת הדרך אליו, כמו בכל השנה, כיון שהמעלה של סמוכה לחברת גוברת על ההרי זה משובח של הרמ"א, או שמא עדיף לו לומר התפילת הדרך בלא להסמיכה לברכה כל שהוא.

ושב מצאתי שנה שעברה מה שנו"נ הגליון וישמע משה, מצו"ב.

נשמח עד מאד לקבל בזה דברים ממעכת"ר.

בברכת גמר טוב

בנימין ראובן שלזינגר

בס"ד

ה' דחול המועד סוכות תשפ"ב

לכבוד ידידי ורעי הרה"ג בנימין ראובן שלזינגר שליט"א מח"ס מנחת בנימין,

שלו' וברכה

במה ששאל בדין ברכה הסמוכה לחברתה בתפילת הדרך בסוכות, הנה בגליון וישמע משה סוכות תשפ"ב דן בשאלה הנ"ל בזה"ל: מי שמקפיד תמיד להסמך את תפילת הדרך שאומר בנסיעה מחוץ לעיר לברכה אחרת כדי שתהיה ברכה הסמוכה לחברתה שאינה פותחת בברוך, ומאידך הוא מקפיד בסוכות שלא לאכול ולא לשתות כלום מחוץ לסוכה. ונסע בחוה"מ סוכות מחוץ לעיר וכעת עומדות שתי החומרות זו כנגד זו, שאינו יכול

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

להסמיך את תפילת הדרך לברכה אם לא יחרוג ממנהגו ויאכל או ישתה מחוץ לסוכה. מה עדיף? ע"כ לשון שאלתו.

והביא שם שמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א השיב לו שמכיון שהחומרא שלא לאכול או לשתות מחוץ לסוכה מוזכרת כבר במשנה ונפסק בשו"ע סימן תרל"ט ס"ב שיש בזה חומרא משא"כ החומרא להסמיך את תפילת הדרך לחברתה לא נזכרה בשו"ע ואין לה מקור ברור בדברי הפוסקים ולכן היא נדחית מפני החומרא של אכילה מחוץ לסוכה ויאמר תפילת הדרך בלא ברכה לפניו, וכתב שם שהגרש"א שטרן שליט"א הורה להיפך שיש לאכול או לשתות בדרך ולהסמיך את תפילת הדרך לברכה וטעמו משום שאף השו"ע לא החמיר באכילה או שתיה מחוץ לסוכה אלא בביתו, אבל הולכי דרכים קי"ל דפטורין מן הסוכה לגמרי ולא מצאנו כלל חומרא בהולכי דרכים ולכן אין לבטל מנהגו הטוב בתפילת הדרך בשביל הנהגה שלא מצאנו לה כלל מקור ושורש בפוסקים וכתב שם שכן הסכימו הגרמ"ש קליין והגר"מ שטיין, והביא עוד בזה מעשה רב על השבט הלוי זצ"ל

ואמנם נראה לענ"ד דיש לחלק בין סוגי הפטור של הולכי דרכים וכמ"ש בילקוט יוסף סוכות מהדורת תש"פ עמ' תשצא בדין הולכי דרכים פטורי מן הסוכה נראה דכ"ז שנוסע לסחורה שיש בזה צורך מצוה אבל כשיוצא לטיול אין היתר, וממילא גם אין היתר לברך על משהו מחוץ לסוכה, אם הוא מחמיר שלא לאכול שום דבר מחוץ לסוכה.

לענ"ד נראה שתלוי בעיקר הדין שלא לאכול ולא לשתות אפילו מים מחוץ לסוכה. דהנה בשו"ע סימן תרל"ט סעיף ב' אוכלים ושותים וישנים כל שבעה בסוכה בין ביום ובין בלילה וכו' ומותר לשתות מיים ויין ולאכל פירות חוץ לסוכה, וכתב מרן ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים הרי זה משובח, וכתב המשנ"ב ס"ק י"ד וכ"ש פת דרך עראי שעדיף לאכול בתוך הסוכה. והטעם שיש לשתות מים בסוכה כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה רביעאה ח"ג סימן י"א) שמשום כך גודר את עצמו שלא יבוא לאכול אכילת קבע מחוץ לסוכה.

אבל דעת מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל הביאו הגר"מ שפירא זצ"ל בקונטרס הביאורים סוכה סימן י"ז שעדיף לשתות בסוכה משום שמקיים מצוה של ישיבה בסוכה בשתיה בסוכה. ולפי"ז נראה דה"ה בשתיית מים שלא לצמאו זה שייך.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

ועוד מובא מהגרמ"ש שפירא זצ"ל ששמע ממרן הגר"י זצ"ל שפעם שהה בסוכות עם אביו מרן הגר"ח זצ"ל בוורשא ושתה מים מחוץ לסוכה וכמה חסידים נשתוממו ממראה זה לראות את ר' וולוועל בנו של ר' חיים אשר ידוע היה כמחמיר גדול עומד ושותה מחוץ לסוכה ואכן ניגשו אל ר' וולוועל ושאלוהו היתכן מששמע אביו ר' חיים זצ"ל את תלונותיהם על בנו זעק אליו ואמר וועלוועלע וועלוועלע אל תשים לב לדבריהם אם לפי עיקר ההלכה אין בזה איסור יכול אתה להמשיך לשתות ע"כ. וכן משמע בדברי השנות אליהו בברכות פ"א מ"ג שכתב שכל שהוא מצוה בעצם אלא שלא הצריכוהו חכמים לעשותו כגון שתית מים בסוכה אם עשה כן נתנים לו שכר על שעשה מצוה מן המובחר.

וכע"ז משמע בדברי הגרש"ז בהליכות שלמה סוכות פ"ט ה"ח שכתב שמי שנמצא סמוך לסוכתו ורוצה לשתות מים צריך להכנס לתוך הסוכה ולשתות את המים והטעם כיון שדרכם של אנשים שנמצאים סמוך לביתם אינם שותים מחוץ לבית אלא בתוך הבית, וא"כ יש לשתות בסוכה מדין תשבו כעין תדורו.

אלא שיש להעיר בדבריו, דלא שייך בזה תשבו כעין תדורו, דהרי אם הסוכה לביתו וא"כ גם בביתו היה שותה סמוך לביתו, אם היה לו איזה בית כמין סוכה ליד ביתו, וא"כ ע"כ נראה דמה שיש ענין שישתה בסוכה מחמת מצות הסוכה, וקדושת הסוכה, וע"כ יש ענין לשתות בביתו.

ולפי"ז שמחמיר על עצמו שלא לשתות מים חוץ לסוכה ואירע שאינו יכול לכנס לסוכה וצמא לשתות, אין לו להחמיר משום שכל הענין לשתות בסוכה שעכשיו יכול לעשות מצוה, וא"כ הכא הוא לא יכול לכנס לתוך הסוכה, וא"כ אין שום ענין לצער את עצמו, וכיוצא בה כתב בשו"ת עולת שמואל סימן צ"ח והביא דבריו הביה"ל בסימן תרל"ט ס"ז ד"ה וכל, שאם מצטער ומחמיר על עצמו ואינו שותה נקרא הדיוט.

אמנם במג"א ס"ק ט"ז מביא מהירושלמי שרב הונא החמיר על עצמו לא לשתות מים חוץ לסוכה, ומ"מ כתבו האחרונים ששם מדובר שלא הצטער מחמת כך, משא"כ שמצטער וע"י זה חסר לו בעונג יו"ט או בשמחה יש להקל לשתות מים מחוץ לסוכה היכא דמצטער.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

אבל בביכורי יעקב החמיר בכך אפי' שמצטער וכך כתב בסימן תר"מ ס"ק כ"ו שאפי' שהוא מצטער יש לו מעלה להמנע מאכילה ושתייה, וכן דעת הגרש"ז אויערבך זצוק"ל שלענין מים החמיר לעצמו והו"ד בנשמת אברהם (ח"א סימן תר"מ סק"ח) וע"ע בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סימן נח אות לח.

ובספר אגן הסהר (ח"א עמ' 781) הובא מעשה מהגאון ר' אברהם גינחובסקי זצ"ל שבאחת השנים שהציע שתיה ללומדים אך ביקש שישתו בסוכה, ואז שאל אחד הלומדים הרי אין חיוב לשתות מים בסוכה, שהרי זה רק ממדת חסידות, וענה לו הגר"א גינחובסקי שגם אם אין חיוב אבל כדאי לנהוג כן כי בזה מחנך האדם את עצמו להתגבר על תאותיו.

ובעיקר הדין להסמיך בתפילת הדרך כתבתי במק"א דהנה בטור סי' קי ס"ו, כתב ומה שאינה פותחת בברוך פירש ר"י לפי שאינה אלא תפילה בעלמא שמתפלל להקב"ה שיולכינו לשלום, ואינה כברכת הנהנין ולא כברכות שתקנו על שם המאורע, אלא בקשת רחמים, וומפני שיש בה אריכות דברים חותמין בה בברוך, וכוונתו שהרי איתא בגמ' בפסחים (דף קד:) "כל הברכות כולן פותח בברוך וחותרם בהן בברוך, חוץ מברכת מצות, וברכת הפירות, וברכה הסמוכה לחבירתה, וברכה אחרונה שבקרית שמע". וע"כ כוונתו שאינו ברכה אלא תפילה בעלמא.

ועוד כתב שם הטור, והר"מ מרונטבורק כשהיה יוצא לדרך בבקר היה אומרה אחר יהי רצון כדי להסמיכה לברכת גומל חסדים ותהיה ברכה סמוכה לחברתה. ובב"י (שם) כתב ע"ז להביא דברי הכל בו בסימן פז, וז"ל: שאלו אל הר"צ נ"ע למה תפילת הדרך חותמת בברוך הואיל ואינה פותחת בברוך כגון לאחת מאותן ברכות דאשר נתן לשכוי בינה ע"כ, ובע"כ מיירי דנוסע לפני התפילה.

ומ"מ כתב בזה הב"י, שברבינו יונה כתב בריש ברכות (א. ד"ה אלא) דטעמא משום דכל ברכה שבמקומה היא סמוכה לחברתה כשאומר אותה בפני עצמה אומרה כמו שהיא במקומה שחותמת ואינה פותחת ותפילת הדרך נמי כיון שבתפילת י"ח ברכות שומע תפילה סמוכה לחברתה אם עכשיו אינה סמוכה לחברתה לא חיישינן להכי עכ"ד, ומוכח מדברי השו"ע דלדינא אין בעינן שיהיה ברכה הסמוכה לחברתה בתפילת הדרך, ומ"מ בשו"ע סימן ק"י ס"ו, כתב כך, הר"מ מרוטנבורג כשהיה יוצא לדרך בבקר היה אומרה אחר יהי רצון כדי להסמיכה לברכת הגומל חסדים ותהיה ברכה

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

הסמוכה לחברתה עכ"ד, ומשמע דהוא אינו חיובא, ומ"מ כתב שם במשנ"ב סקכ"ז, וז"ל: פירוש כשהיה נחוץ לפעמים לילך לדרך בבקר קדם התפילה והיה אומר הברכות בדרך היה מסמיך התפילת הדרך אחר יהי רצון אבל כשהוא מהלך אחר התפילה אין יכול לומר תפילת הדרך קודם התפילה דהלא עכ"פ אסור לאמרה עד שהחזיר בדרך וכמו שכתוב בס"ז עכ"ד, ומוכח דבכה"ג שנוסע יותר מאוחר לא יעשה כן, אבל לענין דינא כן יש ענין שיהיה ברכה הסמוכה לחברתה בתפילת הדרך.

והנה כדברי המשנ"ב כן כתב כבר בבאר שבע (סימן מה), וכתב, שרבים נוהגים ביום צאתם לדרך להקדים להתפלל תפילת הדרך כשמתפללין בבקר בביתם או בבית הכנסת כדי להסמיכה לברכת גומל חסדים שתהיה ברכה הסמוכה לחברתה כמו שנהג מהר"ם מרוטנבורג ז"ל אפילו שאין דעתם לצאת לדרך אלא אחר סיום התפילה בבית הכנסת או יותר. אבל כתב ע"ז, אמנם יראה שטענת גמור בידיהם והטור והכלבו חא נתכוונו מעולם במה שכתבו בשם מהר"מ ז"ל שנהג שהיה סומך תפילת הדרך לאחת מן הברכות דאשר נתן לשכוי בינה אלא דוקא לאחר שיצא מן הכרך והחזיק בדרך אבל לא קודם לכן כלל, ואז כשהיה יוצא לדרך בבקר שעדין לאט התפלל והיה לו לברך כל הברכות כסדר הברכות שאדם מחוייב בבוקר ואז היה מסמילך תפילת הדרך לברכת גומל חסדים וכו' והיינו דהסמיך דוקא היכא שהוא היה בדרך יעו"ש במה שהאריך שאין לברך אלא לאחר שהחזיק בדרך.

ומ"מ לענין דינא אם ראוי להסמיך, הו"ד מרן הקה"י זל"ה בס' ארחות רבנו (ח"א עמ' ס"א אות ר"ה) "ראיתי את מו"ר שליט"א זצוק"ל אומר תפילת הדרך מבלי להסמיכה לברכה אחרת, וכן נהג מרן החזו"א זצוק"ל (עי' סי' ק"י מ"ב ס"ק כ"ח). וכן כתב בס' רשומי אהרן (ח"ב או"ח סי' ק"י אות ב') שהביא בשם האג"מ "אין צורך לומר את תפילת הדרך באופן שהברכה תהיה סמוכה לחברתה". והיינו דסו"ס הטור קאמר דאי"ז ברכה אלא תפילה בעלמא. ומ"מ אף שדעת הקה"י שאי"צ להסמיך, הביאו בשם מרן הגר"ק שליט"א והו"ד בס' מאיר עוז (ח"ד עמ' תפ"ו) שבודאי כשאפשר להסמיך ראוי להסמיך, וע"ע בס' סוכת חיים (תפילת הדרך אות א') הביא התשובות והנהגות, "האם יש לסמוך ברכה הסמוכה לחברתה. והשיב דאם יש לו מה לאכול בודאי יעשה כן, אבל לא מקפיד להביא פרי עמו". וכיון שכן נראה לדינא דאינו אלא חומרא בעלמא, משא"כ החומרה שלא לאכול ולא לשתות מחוץ לסוכה כתובה בשו"ע, ולכן נראה לענ"ד

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

להחמיר בזה. ויש לברר מה הייתה הנהגת הגאון האדיר רבי אברהם גניחובסקי שליט"א בזה.

בברכת התורה, ובברכת פתקא טבא

הצב"י יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף וש"א"ס

פה עיר התורה בני ברק

ב"ה

לרבנים הגאונים האדירים שליט"א

ידידי האמיתים מאד

רבי בנימין שליט"א

ורבי יוסף שליט"א

ראיתי מה שכתבתם כעת על ברכה הסמוכה לחברתה בסוכות וכו'

ראה כאן עשיתי לכם מקודם העברה מכתב ששלחתי להגאון בעל וישמע

משה שליט"א

בשנה שעברה,

שציינתי לו שזכיתי לחקור שאלה זו לפני כמה שנים ונדפס בספרי גם אני

אורך תשובות מבעל משנת אהרן על סוכות, חלק ב', סימן כ"ח

ראה המצורף כל מכתבי שם.

בברכת מועדים לשמחה

אני מאד נהנה מכל דבריכם היקרים תמידים כסדרן

ב"ה נשיב לכם עוד הפתעות טובות

.....

אכילה חוץ לסוכה להסמיך תפלת הדרך לברכה

לגאון ישראל ותפארתו לעד רבי משה פריד שליט"א

בוישמע משה סוכות תשפ"א, שאלתם מה יעשו אלו המקפידים לברך

שהכל על סוכריה לפני תפלת הדרך, כדי להסמיך תפלת הדרך לברכה

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

(כשו"ע קי, ו ומשנ"ב), האם בחוה"מ סוכות יוותרו על הנהגה זו כדי לא לאכול חוץ לסוכה, או דלמא כיון שהיא אכילת עראי דשרי חוץ לסוכה (כשו"ע תרלט, ב), ינהגו כהרגלם להסמיך את תפילת הדרך לברכה. ע"ש.

הנה זכיתי לחקור שאלה זו לפני כמה שנים, וכתב לי בזה תשובה נפלאה הגאון רבי אהרן ליברמן שליט"א בעל "משנת אהרן", ונדפס בספרי "גם אני אודך" תשובות מבעל משנת אהרן על סוכות, חלק ב', סימן כ"ח. ואלו דבריו היקרים:

על שאלתך אם לוותר בחג הסוכות על אכילה לפני תפילת הדרך, היה נראה לפום ריהטא דאכן בימי הסוכות לא יאכל כלום, ויסמוך על הסוכרים דתפילת הדרך אין צריך שתהיה סמוכה לחברתה, וכמו שכתב במשנ"ב (סי' קי סקכ"ח) שאם אין לו על מה לברך, יכול לומר תפילת הדרך [בלי להסמיך] דכמה ראשונים סברי דתפילת הדרך אין צריך שתהיה סמוכה לחברתה עיי"ש. ובספר אורחות רבנו (ח"א עמ' סא, רה) כתב שהחזו"א והקהלות יעקב אמרו תפילת הדרך בלי להסמיכה לברכה אחרת. א"כ בנידו"ד שאינו רוצה לאכול חוץ לסוכה אפילו אכילת עראי, שפיר יכול לוותר על הנהגה זו, דאין זה לעיכובא. – וגם לא נחשב ביטול הנהגה טובה, שהרי בדעתו להמשיך את מנהגו אחרי חג הסוכות, ורק עכשיו שאינו רוצה לאכול חוץ לסוכה, אינו מברך לפני תפילת הדרך. וכעין שמצינו לענין התרת נדרים, שכתבו הדגול מרבבה (יו"ד סי' ריד) ושאר פוסקים שאם אירע ברית מילה באחד מן הימים שנדר להתענות, יכול לאכול גם בלא להתיר הנדר, דכל שאינו מבטל את מנהגו לגמרי רק לאותה שנה, אינו צריך התרה, [ואכהמ"ל בזה].

וליתר שאתה יכול להסמיך את תפילת הדרך לברכת הריח, ראה הגהות חת"ס (לשו"ע או"ח קי, ו) שכתב דמנהג מורו ורבו הג"ר נתן אדלר זי"ע להסמיכה לברכת הריח, וכתב החת"ס דמסתימת הפוסקים משמע דמה שמריח בשמים הוי הפסק בין סמיכת הברכות. ועיין פסק"ת (קי, ז) שהעיר דממג"א ומשנ"ב (סי' רט סק"ח) משמע דטעימה לא הוי הפסק, ושיש שהורו דאפשר לכתחלה להסמיכה לברכת הריח, עיי"ש. – עכ"פ אף שלכתחילה ודאי ראוי לחוש לדעת מרן החת"ס זי"ע, מ"מ בכה"ג שאינו רוצה לאכול חוץ לסוכה, אולי עדיף עכ"פ לברך ברכת הריח לפני

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

תפילת הדרך, שלדעת כמה פוסקים מועיל אף לכתחילה.

מאידך, יש לצדד דכיון שקיבל על עצמו בלי נדר להקפיד להסמיך תפילת הדרך לברכה, למה יוותר על הנהגתו בחג הסוכות, הרי מלבד שהולכי דרכים פטורים מן הסוכה (תרמ, ח), מפורש בשו"ע (תרלט, ב) דמותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה. ובביה"ל (ד"ה אבל מותר) הביא מאחרונים בשם ר"ן (יא. ד"ה מעשה) דאפילו ת"ח אם רוצה שלא להחמיר על עצמו בכך, רשאי, ולא הוי כמי שאינו מדקדק במצוות.

וראה הליכות שלמה (סוכות, פ"ט אורחות הלכה 64) לענין מי שאין לפניו סוכה אם רשאי להצטער ולהמנע משתית מים, דרגילים העולם לומר דלאו שפיר קעביד דיתכן שיש בכך איסור דמצטער ביו"ט לחנם (ועיין בבה"ל סי' תרלט ד"ה וכל וד"ה הדיוטות), וגם כאילו אינו מאמין בדרשת חז"ל דתשבו כעין תדורו.

אולם שוב העיר דמהירושלמי (פ"ב דסוכה ה"ה) הובא במג"א (סי' תרמ סקט"ז) משמע דאף במצטער וסובל מן הצמא רשאי להמנע מלשתות אע"פ שמצוה להיות בשמחה בחג ולא להצטער. – ובשו"ת עולת שמואל (סי' צח) שהוא מקור דברי הבה"ל (הנ"ל), כתב דעובדא דרב הונא בירושלמי מיירי רק בצמאון גרידא, אבל אילו היה מצטער לא היה רשאי להחמיר על עצמו. אך בבכורי יעקב (סי' תרמ סקכ"ו) הוכיח מהירושלמי כסברת הגרשז"א.

מבואר מדבריו, דבמקום הצורך אין להמנע מלאכול חוץ לסוכה, שלא ייראה כאינו מאמין בדרשת חז"ל ד'תשבו כעין תדורו', שמצוה להיות בשמחה בחג ולא להצטער.

לפי"ז בנידו"ד כשנמנע מלקיים את מנהגו באכילת הסוכריה לפני תפילת הדרך, הוי חומרא שלא במקומה, דבשלמא כשנמנע מלאכול ולשתות בצמאון גרידא, יתכן להצדיק דעכ"פ אינו מצטער ואינו מוכרח לאכול עכשיו. אבל כשרגיל למצוץ סוכריה בדרך כדי להסמיך תפילת הדרך לברכה, אזי כשנמנע מלאכול סוכריה [אפילו שמותר לו מדינא, ומקפיד על זה תמיד] אולי הוי כפגם בדרשת חז"ל ד'תשבו כעין תדורו', וכנ"ל. והגם שיש לחלק בין נמנע מלשתות חוץ לסוכה דהוי צער ממש, ובין

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

מניעתו מלאכול שאין זה צער, ועושה כן מפני שמדקדק שלא לאכול כלל חוץ לסוכה—.

מ"מ מסתברא מילתא דכיון שדרשו חז"ל "תשבו – כעין תדורו", אין להחמיר במקום שיש צורך מדינא לאכול חוץ לסוכה, וכגון בנידו"ד שאוכל כדי לצאת שיטות הפוסקים הסוברים שצריך להסמיך תפילת הדרך לברכה, ולא משום הנאת גופו, אזי כשמחמיר על עצמו נראה קצת פגם ב'תשבו כעין תדורו'.

הצעתי הדברים לפני אאזמו"ר מרן בעל משנת יוסף שליט"א, והסכים דכיון שאכילת עראי מותרת חוץ לסוכה, ומציצת סוכריה הוא אפילו לא בגדר זה, אזי יכול לנהוג כמנהגו הרגיל, שהרי כוונתו לצורך מצוה [ולא לתאוות גופו, שמזה ודאי יש להמנע חוץ לסוכה]. עכ"ל.

וראה עוד בספר הנפלא מועדי הגר"ח (מועדים סי' תקד) לידידי הגר"מ גבאי שליט"א שהביא בשם הגר"ח שהמקפיד שלא לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה, לא ימצוץ סוכריה חוץ לסוכה. ע"ש ודו"ק.

בברכת כהנים באהבה כעתירת
 גמליאל הכהן רבינוביץ
 מח"ס "גם אני אודך"
 ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

עשיית משמר בליל הושענא רבא ולא ישן בסוכה ביום או שינה בלילה

בסוכה

נשאלתי האם מותר לאדם לעשות משמר בליל הושענא רבא שידע שבבוקר לא יוכל לישון בסוכה, כי יש שם הרבה רעש? האם יעשה משמר או ישן בלילה בסוכה?

הנה מקור יום דין הושענא רבא, איתא בזוה"ק (צו קיד) וביום ההוא (בהושענא רבא), צריכים גבורות, (כדי להמשיך) מים, (שה"ס הארת חכמה כנ"ל שאינה נמשכת אלא עם גבורות ודינים), ולסיים אותם אחר כך, כי ביום ההוא מסתיים הדין, (שאינן צריכים להמשיך עוד הארת החכמה הנמשכת בדין). ועל כן צריכים להכות (הערבות) על הארץ ולסיים אותם, (דהיינו הארתם) שלא ימצאו, כי ביום הזה ישנם התעוררות (החכמה) וסיום (החכמה), ועל כן בערבי נחל, (הרומזים על נו"ה, שבהם מתגלה החכמה על ידי דינים), אנו עושים התעוררות וסיום.

א"ר יוסי, הנה למדנו, שהערבה דומה לשפתיים ביום הזה, ומה זה, א"ר חייא אף על פי שזה רק דרש, כך הוא ודאי, שביום הזה (הדבר) תלוי בשפתיים, כי ביום הזה מצוה המלך לתת פסקי הדינים אל הממונה, והדינים מסתיימים, ונסתם לשון הרע מן העולם. ביום הראשון של החודש התחלת הדין הוא, והסיום הוא ביום הזה, וכבר נתבאר... ע"כ. ומבואר מדברי הזוה"ק דיום הושענא רבא מסתיים הדין.

ורבינו בחיי בספרו כד הקמח (ערבה) כתב, וכדי להראות שולטנותו יתברך על הגלגל השביעי, הוא ערבות, קבעו לנו רבותינו חכמי האמת ז"ל מצות ערבה ביום שביעי... ויום שביעי של ערבה הוא כ"א לתשרי כמספר שם יה"ו, שבו נחתם העולם לו' קצוות, והוא יום כ"ו לבריאת עולם, ונקרא "יום החותם הגדול", כנגד השם הגדול שבו נברא העולם, ולכך נקרא "הושענא רבה". וידוע כי היום תכלית החג, ותכלית ההקפה, גם תשלום שבעים פרים כנגד שבעים אומות שיהיו מתמעטים והולכים. והנה ההקפה לרמוז להם כליה מן העולם, רמז לדבר ביריחו... וצריך אדם שיתבונן בגודל כח היום הזה, שהוא יום כ"א וכ"ו, ויום תשלום ע' פרים כנגד שרי האומות, כי כל כחות עתידין שישובו לסיבתן הראשונה, והוא גם יום החותם הגדול העליון מלבד החתימה הראשונה ביום הכפורים, כי כל הדברים יש להם סוד ועקרים

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

גדולים ושרשים עצומים לא יכילם לב חושב... נמצאת למד שההקפה שהיו מקיפין את יריחו הכל היה רמז לשכינה שהיא כלולה מו' קצוות, ולכך חלה מדת הדין על יריחו ונפלה החומה תחתיה, וכן היו ישראל מתכפרים על ידי המזבח, ומדת הדין היתה חלה על האויבים, ולא היה להם רשות לבא נגד ישראל... עכ"ד, ומבואר דהו"ר הוא יום החיתום הגדול. ובמכתב מאליהו (ח"א עמוד רסט) יום אחרון של חג הסוכות הוא הושענא רבה, "שבו נמסרים הפתקים ליד הרצים בשליחות", דהיינו סוף גמר הדין. והיינו לאחר שנשתמשו ישראל בסוכה ובלולב כדבעי, מכניסים את כל התשובה כולה, עם תוספת גדרי השמירה שקנו אל כל השנה, ונתברר המצב שהוא עצם סוף גמר הדין. עכ"ד.

ומקור הדין דהוא גמר הדין איתא בפרי עץ חיים (שער הלולב פ"ד) כתב בזה"ל: ג' זמנים אלו שבהם נידונים בני אדם אחד בר"ה ב ביוה"כ ג ליל הו"ר בר"ה נכתבין יש שם אריכות עפ"י סוד והנה ובליל הו"ר נחתמין פעם ב כו ובנעילת יוה"כ נחתמין החותם הג הוא מתחיל להעשות מליל הו"ר ולכן בליל הו"ר הוא זמן החתימה של העולם לבני אדם אם לחיים אם למות כנזכר בזהר כר ולכן תמצא כי עיקר הדין בחצי לילה הראשונה וסוד הדין הזה הוא סוד מסירת הפתקים ביד השלוחים אבל עכ"ז לא ניתן רשות בידם לפעול הדין כשנמסרים הפתקים ההם רק עד יום שמיני עצרת כי הדבר תלוי תוך הזמן הזה שאם יולכן ש נוהגים לומר סליחות ליל הושענא רבה יחזור בתשובה יחזרו ליקרע הפתקים ההם כו אחר חצות כ' וביום הו"ר יזהר אדם מאד מאד בתפלתו ובכל מעשיו כי הדבר תלוי בתשובה בזמן ההוא ומשם ולהלאה אין תקנה יותר עכ"ל.

ובספר יסוד ושורש העבודה (פט"ו) כתב בשם האריז"ל שביום הושענא רבה ירבה בתורה כי בו ביום מוסרין השטרי חוב עכ"ל שם, ועוד שכתב שם בפט"ז כתב ויזהר האדם מאד ומאד ביום שמיני של הגזרי דין ביד הממונים כר עצרת לפשפש במעשיו היטב כי עיקר מסירת הגזרי דין של האדם הוא ביום זה כמבואר בזה"ק שאע"פ שנמסרו הפתקין ביום הו"ר עדיין לא ניתן רשות להשלוחים לפעול דבר עד שמיני עצרת שביום הזה אם לא עשה תשובה גמורה ואמיתית נותנים רשות לשלוחים של מעלה שקיבלו הפתקין מאתמול שיעשו ויענישו כפי מה שכתוב בפתקין עכ"ל.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

ובספר סדר היום כתב וז"ל: ולהיות היום הזה הו"ר נורא מאד ובו נחתמים כל הספרים כולם והפסקי דינים ניתנים ביד כל תובע ומשטין לכן צריך להרבות בו צדקה תפלה ותחנונים לעורר הרחמים העליונים כו' עכ"ל, ובשם החתם סופר אמרו שאמר על עצמו אחרי הו"ר אחרון לחייו שראש השנה ויוה"כ עברו עליו טוב אבל לא הו"ר. ונסתלק אח"כ כ"ה תשרי. זיע"א.

ומה שהוא לא נזכר בפוסקים, הובא בספרים שאמר פוסק הדור מרן הגרשז"א זצ"ל שהטעם שמה שלא נזכר כ"כ בפוסקים אודות גמר הדין בהו"ר ורק ביארו את כל הנעשה ביום הזה משום שדנים על המים שבדורות הקודמים די היה להם לישראל בהתעוררות ממה שנדונים על המים כדי לעוררם להתחזק כראוי בתפילות ומעשים טובים וכיון שהתחזקו והתפללו הועיל זה ממילא גם לעניו הגמר דין הנעשה ביום הזה אבל בדורות האחרונים שהיראת שמים צריכה יותר חיזוק ולא היה די בדין על המים כדי לעורר ולחזק כראוי נסתובב ממרומים שיתגלה לנו ענין הגמר דין שנעשה ביום זה כדי שנתעורר עי"ז ביתר שאת ויתר עוז, (שלמי מועד פ"מ עמ' קסט).

והנה בעיקר המנהג להיות ניעורים כל ליל הושענא רבא, בשיבולי הלקט כתב שהמנהג להיות נעורים כל הלילה ולעסוק בתורה, וכ"כ בשער הכוונות דף קג ע"ד שצריך להיות ניעור בליל הו"ר יען כי נדונים בו כל הנבראים, ע"כ צריך להיות ערים כל הלילה, ולומר סדר התיקון כנדפס במחזורים.

וכתב במשנ"ב סימן תרס"ד סק"א מנהג ישראל להיות נעורים כל הלילה, והסדר כבר נדפס בספרים, ובכף החיים כתב בסק"ג שצריך להיות ניעור כל הלילה כי יען כי בו נידונים כל הנבראים, והנה מצינו חלק מבני אשכנז שלא ניעורים כל הלילה והולכים לישון אחר חצות, אבל מנהג מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א להיות ער כל הלילה, כ"כ בספר אלא, ובעלון דברי שי"ח גליון 298 הובא שמרן הגר"ח השנה דאג כבר כמה שבועות לפני אם יוכל להיות ער כל ליל הו"ר, עי"ש.

ובח"א כלל קנ"ג אות ב' כתב כיון שאיכא חיתום בלילה זה לכן נוהגים להיות נעורים כל הלילה, וכ"כ במג"א וכן נהג המהר"ם שפירא מלובלין וכ"כ הבא"ח ש"ר פרשת תולדות אות יד' שאנו נוהגין להיות ערים כל הלילה, וכ"כ בנהר מצרים הל' סוכה ולולב אות י"ד, וכ"כ בברית כהונה.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

וכ"כ בספר ויען עמוס שכן מנהג גרבא', ובערוך השולחן סי"א כתב ולפי שנתוסף מצוה אחת היום והוא גמר החג ובחג נידונים על המים ובמים נכלל פרנסה ועוד ענינים לכן מנהג כל ישראל לעשות התעוררות ביום זה כמו ימי דין.

וכ"כ החיד"א בשמחת הרגל, ואם בעל נפש אתה תמעט באכילה ושתייה וכל הלילה או תקרא ביראה ושמחה רבה ולא יפסיק בדברים בטלים דזינא קיימא וגם ביום לא יתגרה בשינה כל כך וילמוד בתורה ויעשה צדקה.

והנה ידוע כי הגר"א לא ס"ל להשאר ער בליל הושענא רבה, ואמר משהו בהקשר לחג השבועות ואיני זוכר, וכך מובא בספר עליות אליהו בליל הושענא רבה נהגו בבית הכנסת הגדול בוילנא לומר סליחות וכשבא הדבר לידי רבינו הגרסא ביקש לבטלן מפני שמחת יום טוב ובביתו של רבינו הגר"א היו שמחים ועולצים בליל הושענא רבה זכר לשמחת בית השואבה באמצע לילה ההוא בעיצומה של השמחה נפל אחד מן החוגגים ומת ומאז נמנע ושב ממחשבתו.

בספר שיח יצחק להגר"ר יצחק וויס זצוק"ל על ר"ה כתב בזה"ל: ידוע משעה"כ ומסדר האושפיזין שיום הושענא רבה הוא כנגד יומא דדוד מלך ישראל חי וקיים ולזאת נעורים כל הלילה באשר דוד המלך טעם טעמא דמותא כבסוכה כ"ו ומה"ט נעורים גם בליל ז' ובאו"ח סימן ד סעי ט"ז ע"ב ועל זה רומז גם חג שבועות יום פטירת דוד המלך החי וקיים בתהילים מזמור כא' ה בעזך ישמח מלך ובישועתך היינו ביום שמרבים באמירת הושענא בפיוטי ההושענות מה יגל מאד יש לפרש גם כי בעזך מרמז על הלולב כי לולב הוא עוז של ישראל דידן נצח עיין מד"ר אמור וזה שאומר בהמשך המזמור שם תאות לבו נתת ל"ו לבו ולו אותיות לולב וארשת שפתיו בל מנעת סלה כי ביום זה התיקון עם הערבה הדומה לשפתיים כאמור בזה"ק פרשת אמור בארוכה הקב"ה מקבל ארשת שפתינו בזכות דוד מלכא משיחא ובהמשך שם חיים שאל ממך וכו' עי"ש ביאור כל המזמור.

וכ"כ בספר מחזה אברהם, שמחמת שלא עבר עליו חצות הלילה בשינה והיה מתגבר כארי ומרבה בשירות ותשבחות לפני השי"ת, לכן נוהגים להיות ערים כל הלילה, לעורר מידה של דוד המלך ע"ה.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

ויש שבארו הטעם שנוהגים להיות ערים כל הלילה ולעסוק בתורה משום חביבות חג שמחת תורה העומד בשער.

והנה יש לעיין מה החילוק בין סוכה שמברכין רק על האכילה ולא על השינה מחמת שמא לא ירדם וכמו שכתבו תוס' בברכות, ואילו בברכת המפיל אין חוששים לכך שמא לא ירדם, ועיין במהרי"ץ חיות בברכות דף יא ע"ב שהקשה מדוע מברכים המפיל הרי יש חשש שמא לא ירדם.

מאידך יש שנהגו ללכת לישון וכן מצינו באורחות חיים ונהגו ביום השביעי שהוא יום ערבה לקום ממשכבם קודם אור היום (הל' תפילת המועדות) וכ"כ המהרי"ל במנהגי המהר"י ומשכימין לבית הכנסת בעלות השחר, וכ"כ מנהגים דבי מהר"ם מרוטנבורג, וכן היה נוהג החת"ס שאחרי כלות אמרית התהילים הלך לישון וכ"כ בספר הזכרון שלו עמ' ג', ועיין מש"כ בזה קונטרס שיח יוסף ח"ב בקובץ בעניני סוכות סימן י"ב, מה שכתבנו בזה.

והנה ראיתי חידוש בשם הגר"ש קלוגר שאמר לבאר שבר"ה דנים על היום של האדם, ובליל הו"ר דנים על הלילה, ולכן מצינו שרק ביום ר"ה אין לישון, אבל בליל הו"ר ערים בלילה כי אז דנים על הלילה, ומסתמא כ"ד לפלפולא בעלמא.

ולענ"ד נראה שיש להקל בזה דבלא"ה החיתום הוא בחצות וכמ"ש הבא"ח בפרשת וזאת הברכה (ש"א אות א) וז"ל: מרבים בתפילות ותחנונים בהושענא רבא, כי הוא סיום נ"א יום שניתנו לישראל בחדש עליון לעשות בהם תשובה, ותתקבל תשובתם, והם שלושים דאלול, מיום ראשון של ראש חודש, ועשרים אחד יום דתשרי, רמז לדבר אין נא אלא לשון בקשה, לכך נתנו נ"א יום, לצורך הבקשות ותחנונים, ויום זה הוא סיום יום נ"א, ולכן נקרא הושענא רבא כלומר הושע את יום נ"א, שהוא רבא דהכל הולך אחר החיתום, ובליל הושענא רבא בחצות לילה, נגמר ונעשה בחינת חותם החציון למעלה כי ביום הכיפורים נגמר חותם הפנימי שהוא עיקר וכו' ואע"פ שנמסרו הפתקין יש עוד זמן להצלה, עד יום שמיני עצרת, ולכן צריך להתעורר בתשובה גדולה בהושענא רבא, ויהיה לכו חרד בתשובה כל היום כולו ולכן ילמוד סדר המתוקן בשמחה וכו' יעו"ש.

אבל מאידך יש לדון מהאי דינא אם מותר לאדם להכניס את עצמו לאונס, ובעיקר האי דינא הנני מצרף מש"כ בזה במק"א איתא בגמ' בקידושין דף לז

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

ע"א יכול יעצים עיניו קמיה זמן חיובא תלמוד לומר ויראת מאלקיך, ופירש"י שם בד"ה ת"ל ויראת, בזה"ל: יש לך לירא מן היוצא היודע מחשבותיך שאתה מבקש תחבולות להפטר ממצותיו עכ"ל, הרי דאסור להשמט מן המצוות ולדאוג לקיומם, וכן פסק בביאור הלכה (סימן קכח סעיף ד' בד"ה אינם) לענין כהנים שאינם רוצים לעלות לדוכן לברך את ישראל ולא מפני חולשא וכדו' וכתב שם שעליהם נאמר ויראת מאלקיך ובשעת עידנא דריתחא בעולם אפשר להעניש ע"כ כמו בציצית שנענשים ע"ז כדאיתא במנחות דף מא ע"א ע"ש.

וכן כתב בחידושי משנה בקידושין שם לבעל המשנה הלכות שכתב שמזה מוכח דאסור לעשות תחבולות כדי להפטר ממצות, והוכיח כן מהא דמבואר בגמ' בב"ב דף צא ע"א שאין יוצאין מאר"י לחו"ל ושם פירש הרשב"ם משום דמפקיע את עצמו ממצות ע"ש, ומוכח דאיכא איסור בהא, אולם כתב בנשמת אדם (כלל סח אות ג') שכתב שמצוה אינה חלה על האדם עד שתגיע זמנה הראוי לקיימה, וא"צ להשתדל מקודם לקיימה ע"ש, [וכה"ג ראה בספר אוהל חיי קידושין שם, שהובא בשם הגאון רבי ראובן גרזובסקי שלא מצינו שהמשתמט ממצות הוי כעבור על עשה ע"ש].

אלא כבר דתמה עליה במועדים וזמנים (ח"א סימן ג') וכתב שכל אחד מישראל מושבע ועומד מהר סיני דגם קודם זמן המצוה מחויב להשתדל לקיימה בזמנה ומחויב מה"ת לעקור דירתו לעיר אחרת כדי לקיים את המצות ודלא כנשמת אדם ע"ש,

אולם נעלם מדבריו כבר מש"כ בנ"ד בשו"ת יד אליהו מלובלין (סו"ס ו' בד"ה אבל נלע"ד) שכתב שמעשים שבכל יום שהולכים אפילו לטייל כמה פרסאות ומבטל מלהתפלל במנין כל ימי משך עיכוב בדרך בהכרח ואין פוצה בזה לאסור, והיינו משום שהולך ונוסע בשעת היתר ואין עליו שום חיוב אז, ואח"כ ממילא בא הפטור ואינו עושה שום עבירה אז רק מניעת המצוה עכ"ד, ומוכח כנשמת אדם ולא כמ"ש במועדים וזמנים, ובשבט הלוי ועוד לענין תפילה בציבור.

וכן כתב גם בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן לז) שמותר ללכת למקו"א אף שיתבטל אח"כ מתפילה בציבור, וכתב עוד שמי שאין במקומו שופר לא ציוותה תורה שילך שבועיים קודם ר"ה למקום שיש שם שופר במדינה אחרת, וכן לענין אתרוג דלא נצטוינו לעקור את דירתנו למקום שיש שם

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

אתרוג וכדומה ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ולא ניתנה תורה למלאכי השרת עכ"ד.

וכן כתב בשו"ת תורת חסד מלובלין (אה"ע ח"ב סימן מב אות לו) דליכא איסור על אדם שלא יעשה דבר שמחמת זה יהיה אח"כ אנוס ומוכרח לעבור על מ"ע או ל"ת וכו' עכ"ל, וכה"ג כתב בשו"ת אחיעזר (אה"ע סימן כג) דאין אנו אוסרים לעשות מעשה עכשיו אע"פ שנצטרך להתיר אח"כ משום אונס ע"ש, ומ"מ לענ"ד נראה לחלק דתלוי אם הוא אונס קרוב או אונס רחוק. והנה ראיתי דיש שכן כתב ברש"י בפסחים דף סט בד"ה ענוש כרת, דקודם שש שעות בערב פסח לא רמיא חיוב עשיית הפסח על טמא שהיה בדרך רחוקה עכ"ד. וכ"כ הב"ח באו"ח (סי' תקפ"ו) דקודם ר"ה עדיין לא חל עליו חיוב תקיעה, דרק בר"ה עצמו הגיע זמן החיוב. והביא ראיה לזה מדברי רש"י הנ"ל ומהא דאיתא בפסחים דף פ' ע"א היו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין, משלחין אחד מהן לדרך רחוקה ועביד פסח שני ולא מיחייב כרת מאחר שבשעה ששולחין אותו לא מיחייב בפסח ולא רמיא מצוה עליה ויעו"ש. וכן הביא בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' צ' ד"ה אך בסו"ד) שהביא מפסחים הנ"ל שחיוב לתקן עצמו לשחיטת הפסח הוא רק משש שעות ולמעלה שכבר רמי חיובא דפסח עליה, ומטעם זה אפשר דליכא חיוב ממש עליה להכין להתענות קודם יוה"כ שעדיין לא רמי חיובא עליה עכ"ל. ועוד כתב באג"מ (או"ח ח"א סי' קכ"ז ד"ה ומה שכתב) דמותר מה"ת לעשות בחול כל דבר הצריך לו אף שיגרום שאח"כ יהיה סכנה מזה בשבת אם לא יעשה אז מלאכה, ורק מדרבנן אסור אם ידוע בודאי שיצטרך לחלל שבת (וכגון בספינה לדעת הריב"ל שהביא המג"א בס"י רמ"ח סקי"ד) דהוה כמתנה לחלל שבת עכ"ד.

וכ"כ בס' קובץ הערות (סי' כ"ג אות א') דרק מדרבנן אסור בספינה, וכן הוכיח בס' לקח טוב (כלל ו' אות ג') משיטת הבעה"מ בספינה דאין חיוב המצוה לפני הזמן ורק בג' ימים קודם השבת דוקא הוי החיוב משום דג' ימים הנ"ל שייכי טפי לשבת, ויעו"ש מ"ש בזה, ומוכח דקודם זמן חיובו כן יש קצת חיוב דהרי חזינן דאיכא חיוב ג' ימים קודם שבת, והרי סו"ס בגמ' בגיטין מוכח דיום רביעי מתחיל הארת השבת, ומ"מ מוכח דקודם זמן החיוב יש להזהר, אבל יש חילוק בין שמכניס את עצמו לאונס או לפני זה או לא, אלא שבטורי אבן (ר"ה ט"ז): דמותר לעשות דבר קודם זמן החיוב אע"ג שעל ידו יתבטל אח"כ מהמצוה כיון שעדיין לא חל עליו חובת המצוה

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

עד שתגיע זמנה, חוץ ממקום שגילתה תורה קרא וכמו ברגל שלא יטמא עצמו קודם הרגל אע"ג דאכתי לא חל עליו חובת הרגל ויעו"ש. ומ"מ מוכח סו"ס דהחובה היא עד שתגיע זמנה וקשה מספינה, ובע"כ צ"ל דהתם הוא מדין אחר ועיין. וע"ע בכ"ז בספר בית מתתיהו ח"א סימן ט"ו שהאריך בכל דין איסור להכניס לעצמו לאונס וע"ש עוד אלפי מראי מקומות בענין זה, ומש"כ לדון לענין ספינה, וע"ע במש"כ בזה בגא"א מתשובתי ח"א סימן ה', ומ"מ לענין הכא אינו עושה תחבולות להפטר ממצוה אלא אח"כ הוא אנוס. ושאלתי בכ"ז לכמה חכמים, [וכתבתי בזה התשובות לפי סדר קבלתם]

וכן הגאון רבי יקותיאל אוהב ציון שליט"א בעמח"ס שו"ת יעלת חן ושא"ס השיב לי בזה"ל: שאלה נחמדה! הרי יש כאן מכניס עצמו לאונס של ביטול מצות שינה בסוכה, ומאידך כעת הוא מותר ללמוד ואדרבה מצוה עבד. והדעת נוטה להתיר, ולא איכפ"ל מה יהיה מחר, ולא מצד דת"ת ומנהג הלילה דוחה המצוה של שינה, אלא מצד "כעין תדורו", ויש לו חופשיות לנהוג מאי דבעי, ולא יגביל עצמו, ונפק"מ שאפי' בדבר הרשות יש להתיר בנידון הנ"ל. ודו"ק כי קצרתי טובא. עכ"ד.

וכה"ג כתב לי הרה"ג אשר חיים איפרגן שליט"א בעמח"ס נתיבות חיים, ושא"ס. בזה"ל: המצוה שלפניו בלילה היא ללמוד כמקובל, ואם אחר כך יבוא לידי אונס ענין אחר הוא, ואף שיודע שמכניס עצמו לאונס, וע' מג"א סי' תרמ סק"ד. ויש לחלק. ואכ"מ.

איברא יש לדון בעיקר המנהג להיות נעור ליל הושע"ר. לפי פשט דברי האר"י ז"ל אין טעם שיישאר ער כי אם עד מעט אחרי חצות לילה. ויוכל לישון, ולהשכים לנץ (הנץ מאוחר השנה, ויום הושע"ר הוא אחד מהימים שיש להשכים בהם כמ"ש במטה משה ועוד כידוע). עכ"ד.

וכן כתב לי הגאון רבי שמעון ללוש שליט"א בעמח"ס שו"ת נשמע קולם וז"ל: שלום וברכה, נראה לענ"ד להתיר מכמה טעמים, חדא, שאין לך אלא שעתו, וכיון שכעת באשר הוא שם, חפץ לקיים מצוות לימוד תורה, אין עליו חיוב להימנע מחמת קיום מצוה אחרת לאחר מכן, על דרך המבואר בפוסקים מתשובת הרדב"ז לגבי חבוש שבידו לבחור יום אחד לצאת מבית האסורים. ובפרט לגבי מצות סוכה דקי"ל תשבו כעין תדורו, ומכיון שבביתו היה עושה כן, ללמוד בלילה ולאחר מכן ביום לישן במקום אחר מחמת הרעש, שפיר דמי לעשות כן גם בסוכתו.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

וכ"ש שבנ"ד אינו בהכרח מבטל מצות סוכה, דשמא לבסוף הילדים לא יהיו שם או לא ירעישו ויוכל שפיר לישן בסוכה כדבעי, ודמי למ"ש בילקו"י ספיה"ע במי שיודע שיעבור ניתוח בהרדמה יממה שלימה באמצע הספירה, שמותר לו לברך קודם לכן על העומר, דשמא ישתנה הענין ולא יורדם כך ויוכל להמשיך כל הימים.

ולכן נלע"ד שאין לחוש בזה, ושפיר דמי ללמוד כל ליל הושענא רבא וא"צ לחוש שמא ביום לא יוכל לישן בסוכתו מחמת הרעש.

בברכת מועדים לשמחה,

ותזכו לשנים רבות נעימות וטובות עכ"ד.

ואמנם הגאון רבי עמנואל מולקנדוב שליט"א השיב לי שיישן בסוכה בלילה, וביאר

כמו שאדם לא יכול ללמוד בלילה עד מאוחר ובעקבות זה לא לקרוא ק"ש ולהתפלל בזמן, וכמו שאדם צריך לעשות לעצמו סוכה ולא יכול ללמוד כל הזמן עד ערב סוכות ולומר למדתי כל הזמן ולא היה לי זמן לעשות סוכה, וכמו שכתב הרמ"א שאסור לעשות סוכה במקום שהוא מצטער ולא יוכל לישן - ה"ה הכא.

וששאלתיו הרי קי"ל דתשבו כעין תדורו וגם בביתו היה עושה כן, והשיב לי הרי לא היה לומד בלילה אם לא היה יכול לישון ביום 'בביתו' כגון שהיו מפריעים לו, וה"ה הכא. עכ"ד.

ואמנם על עיקר סברתו כתב לי בזה הגאון רבי שמעון ללוש שליט"א וז"ל:

ב"ה אה"נ, כל אחד לגופו, אולם נראה דלא בעינן דוקא כלפי "ביתו", אלא כלפי "דירה", כלומר, שאם אדם שיש לו אפשרות לישן בתוך דירה אחת, ואם ילמד כל הלילה למחרת לא יוכל לישן בה אלא בדירה אחרת, ששניהם דירותיו, או שניהם אינם דירותיו, האם היה לומד ואח"כ ישן בשניה, או שהיה מוותר על הלימוד בשביל זה מחמת שהשניה אינה נוחה. ולפ"ז הכא נמי, מכיון שבביתו בודאי נוח לו לישון, א"כ בודאי היה לומד כל הלילה ומוותר על שינתו בדירתו זו ובמקום זאת ישן בדירתו אחרת. תדע, שהרי אם ירדו מעט גשמים בסוכה פטור, אף שלא היה יוצא מביתו לישן בבית חברו

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

בשביל זה, מכיון שלביתו אחר כן היה עובר בשביל זה, חשיב שפיר כעין תדורו. ודו"ק. עכ"ד. והכי מסתברא.

והגאון רבי בנימין חותה שליט"א בעמח"ס כי בא שבת כי בא מועד וש"א"ס, כתב לי בזה"ל: לענ"ד שישן בלילה וילמד לפחות חלק מהתיקון יקרא בלילה

וששאלתיו בזה"ל: לכאורה יש להתיר משום תשבו כעין תדורו, שהוא עושה מה שהוא עתה רוצה ללמוד, ואח"כ הוא נפטר, שהוא אנוס?

וכתב לי בזה"ל: צד שני, דבר שאדם עושה רק משום הלכה או מנהג ועושה על חשבון פטור משיבה בסוכה לאחר מכן נראה שלא זה מה שתיקנו רבותינו אבל אם היה רוצה ללמוד כל הלילה מרצונו שונה ואין הכי נמי יש לו פטור לאחר מכן וצ"ע

ושאלתיו בזה"ל: אבל סו"ס מה שהמנהג כן נהפך להיות רצונו? וכתב לי שלכן סיים בצ"ע.

וכע"ז השיב לי הגאון רבי בן ציון יעקב וואזנר שליט"א אב"ד שבט הלוי בית שמש כתב לי בזה"ל: מסתבר שירא שמים יוצא ידי שניהם, ובפרט לישון בהושענא רבה ביודעים ולכתחילה חוץ לסוכה רחוק מן היושר

ואם חושש מפני הרבה דרכים למקום למונעו, ובפרט אחרי שמובטחים אנו מכות י' ע"ב משמיא בדרך שאדם "רוצה" לילך מוליכין אותו - ועוד אמרו תלמוד בבלי מסכת שבת דף סג עמוד א כל העושה מצוה כמאמרה אין משרין אותו בשורות רעות, שנאמר "שומר מצוה לא ידע דבר רע" אמר רב אסי ואיתימא רבי חנינא: אפילו הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה - הוא מבטלה, חג כשר ושמח ופתקא טבא עכ"ד.

[ואוסיף כי ראיתי שכתב הגאון העצום רבי עמרם פריד שליט"א בהלכה יומית, בחורים שמגיעים לשיבה בערב שמחת תורה והם עייפים כי היו ניעורים בליל הושענא רבה - אסור להם לישון מחוץ לסוכה ואין זה נחשב מצטער, כי בעשיית הסוכה אין פטור מצטער. עכ"ד, והוא נפק"מ טובא להרבה בחורים שחושבים שמה שמגיעים לשיבה נכנסים לאונס ונפטרים].

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

מחיית כפים בסעודה בשמחת תורה

הנה בספרי שערי יוסף סוכות חול המועד עמ' 278 כתבתי שמנהג בחורי הישיבות למחות כפים ולשיר בסעודת בשמחת תורה, מחמת המשך השמחה, ויל"ע אם שרי כן, דאולי הותר רק בשעת ההקפות, והנה מצאתי בשו"ת אבני ישפה (חלק ג' סימן סח ענף ו') שכתב: הפוסקים הזכירו שמותר לרקוד ולטפח ביום שמחת תורה בשעה שאומרים קילוסים דתורה ע' מ"ב סי' של"ט ס"ק ג' ומסתבר שהקולא היא רק בזמן שהס"ת מונח לפנינו ורוקדים ומוחים כפיים לכבודו שבזה מוכח כבוד התורה וכן מצאנו בדוד שהיה מפזז ומכרכר לפני ארון ה' אבל בזמן שיושב בביתו אף אם מכוון לשם כבוד התורה כיון שאינו מוכח י"ל שאין היתר של רקוד ומחיאת כפים וכן מסתבר עכ"ד. וכן פסק בספק שמחת תורה (פ"ד הי"ד) ועי"ש שכתב הטעם דכל מה שהותר לכבוד התורה.

ועי"ש שהוכיח כן ממה שהובא במעשה רב (אות רל"ג) שהגר"א זל"ה היה הולך לפני הס"ת שמח מאוד ומספק כף אל כף ומכרכר בכל עוז לפני הס"ת וכשהוחזר הס"ת לאה"ק שוב לא היה שמח כ"כ רק כמו שאר יו"ט ע"כ, ומוכח דאין את ההיתר של חז"ל, ועי' בהגהות החת"ס על השו"ע (סי' תרס"ט) כתב אדברי המג"א שם בשם המהרי"ק שלכבוד התורה מותר לרקוד הוסיף בזה"ל ושם מבואר דדוקא בשעה שאומר קילוסים לתורה ע"כ, וא"כ מזה הוכיח בספר שמחת תורה דבשעת הסעודה יש לאסור. והובאו הדברים בגליון אור השבת שמחת תורה תשפ"ב, וקבלתי בזה כמה הערות והוספות, ולכן הוספתי בזה עוד כמה ביאורים ותשובות.

והנה בעיקר ההיתר לרקוד ביום שמחת תורה הוא מדברי רבינו האי גאון שהובא בשו"ת מהרי"ק (שורש ט') וגדולה מזו השיב רב האי גאון ז"ל כמו שכתב רבנו יצחק אבן גאון משמו וז"ל: אבל רגילים ביום זה הואיל ובו מסיימין התורה לעשות כמה קלוסים והידור' לס"ת כו' עד נתקנה ביום שמחת תורה, ונשאל מרב האי גאון ז"ל וזה לשונו נהגו במקומינו ביום אחרון של חג מקלסים לס"ת ומביאים מגומראות לב"ה, והשיב הא ודאי לגמור הוא דאסור כולי עד ועוד בתשובה אחרת אומר אסור להביא מגומראות ביום תשיעי ספק שמיני וכו' ודאי יום זה רגילים אצלינו לרקוד בו אפילו כמה זקנים בשעה שאומר קלוסים לתורה אלא שזו משום שבות הוא ונהגו בו היתר משום כבוד התורה עכ"ל רב האי גאון כאשר הביא רבנו יצחק

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

וכו'. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד סוף סימן ל"ז) כתב שמותר לרקוד לכבוד התורה בלי שום פקפוק, וכתב דפשוט שאין לחלק בזה בין שמחת תורה בחו"ל שהוא יו"ט שני לשמחת תורה באר"י, וכן משמע בעוד אחרונים, ואכמל"ו.

והנה בכאיל תערוג על המועדים (עמ' קפח') העיר הגראי"ל שטינמן זצוק"ל, דכל ההיתר של הגאונים עי' מהרי"ק שורש ט' שמותר לכבוד שמחת תורה למחות כפים ולרקוד לכאו' נאמר על חו"ל דשמחת התורה הוא מדרבנן יו"ט שני אבל כאן בארץ ישראל ששמחת תורה הוא מהתורה אולי לא היו מתירים או דלמא מפני כבוד התורה התירו ולא שנא, וא"כ לכאורה יש צד לאסור לרקוד באר"י, [והובא שם: דלמעשה המנהג הוא לרקוד גם בארץ ישראל וכן נוהג רבנו הגראי"ל זצוק"ל]. וא"כ לפי דבריו אפשר שהשו"ע שהיה באר"י השמיט דין זה, כיון דיש להחמיר בזה, אך לפי זה יקשה לפי שיטת השבט הלוי איך יבאר דברי השו"ע דלא הזכיר דין זה.

ומ"מ בנ"ד המעיין היטב בלשון תשובת רבינו האי גאון, נראה דביום שמחת תורה לא גזרו חז"ל דאסור לרקוד, וא"כ לכן לכאורה אף בשעת הסעודה יהיה מותר לרקוד ולמחות כפים בשעת הסעודה, כיון דהכל נעשה לשמחת התורה, ומה לי בבית מדרש, ומה לי בחדר האוכל ודו"ק.

והגר"א אזואלי שליט"א שאלני דא"כ לפי דברי רב האי גאון אין את האיסור בכלל ביום שמחת תורה וא"כ מדוע מצינו בפוסקים שכתבו להתיר ובע"כ דלא ס"ל, ואמנם היא גופא כל ההיתר הוא משום רבי האי גאון, ומ"מ יש לדון האם זה רק בשעת שמוציאים הס"ת או כל היום דסו"ס כ"ז הוא לכבוד התורה, והסעודה היא חלק משמחת התורה. והוי בכלל סעודת סיום התורה והבן. ואולם שוב כתב לי דלכאורה אין בזה ראייה, ואמנם אחר שהתבוננתי היטב נראה לכאורה שכל ההיתר ברב האי גאון לריקוד ולא למחיית כפים, אבל סו"ס בילקו"י מתיר גם ריקוד ומחיית כפים ובע"כ דהוא אותו דין, ולכן נראה שיש להקל בזה.

והנה ידידי הרה"ג יוסף דהן שליט"א שאל למרן הראשון לציון הגר"י יוסף שליט"א ובעמח"ס ילקו"י, בזה"ל: בשמחת תורה האם מותר למחוא כפים שלא בשעת הקפות כגון בשירה בחדר אוכל שאז לכאורה אין זה נחשב לכבוד התורה, והשיב בחשון תשפ"א בזה"ל: ובענין ההיתר למחות כפים ולרקוד בשמחת תורה, הנה היתר זה לכבוד התורה, ושמחים בשמחת

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

התורה, שמותר למחות כפים. עכ"ד, ולכאורה מדבריו להקל כיון דסו"ס יש לומר שהוא לכבוד שמחת תורה, ואמנם הגאון רבי אושרי אזואלי שליט"א השיב שהכוונה שאסור, וכן השיב הגר"י בן דוד שליט"א, ואמנם לדידי נראה שיש להקל בזה כיון דסו"ס הוא לכבוד התורה,

וכן בחוברת בהלכה ובאגדה של הרב דוד נקי שליט"א, כתב בזה"ל: רקודים בסעודה, גם בסעדת החג, מתר למחא כפים ולרקד לכבודה של תורה. וכן ראינו מעשה רב בפני מרן מלכא הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, כאשר זכינו ליסב על שלחנו בסעדת החג ביום שמחת תורה, ולאחר ברכת המזון, רקדנו במעגל כל המסבים סביב מרן, ואז הרגשנו ביותר את "שמחת התורה", כשרקדנו לפני ספר תורה חי, שכל כלו תורה ותורה. אשרי עין ראתה כל אלה. עכ"ד. וכן השיב לי להתיר הגר"ש ללוש שליט"א להקל בזה כיון שהוא משום כבוד התורה.

וכן ידידי הרה"ג יוסף דהן שליט"א בעמח"ס שו"ת יד בתשובה, בני ברק, כתב לי ששאל השתא (מוצ"ש חול המועד סוכות תשפ"ב) להגאון רבי זמיר כהן שליט"א בעמח"ס שו"ת נזר הכהן ג"ח וש"ס, האם מותר למחות כפים בשמחת תורה בחדר אוכל, משום שנחשב לכבוד התורה, והשיב שמסתבר שכן, ושכמדומה כן המנהג בישיבות עכ"ד.

ומ"מ אם יש מקום להחמיר בזה אנחנו צריכים ללמד זכות, וראה בספר חמדת חיים לידידי הגר"ח מלין שליט"א שהביא שם מזקינו מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א אות קב, אמר רבנו דדעת הגר"א שכל דפיקה בשבת אסור משום השמעת קול, ואמר שהגר"ש דבילצקי זצ"ל נהג כשהתארח בשב"ק אצל אדם, ולא רצה לדפוק על הדלת בשב"ק, סיכם עמו באיזה שעה בדיוק יבוא בכדי שהלה יפתח לו הדלת, ואמר רבנו שבישיבות מקילים לתופף עם היידיים בשעת הזמירות, ואינו לכתחילה, אך א"צ להעיר ע"כ אחד לשני עכ"ד, ובהערה שם ציין ידידי הגר"ח שליט"א למש"כ ברמ"א סימן של"ט סק"ג שכתב והא דמספקין ולא מחינן דמוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, ועוד הוסיף שם ברמ"א שהרי יש אומרים שבזמן הזה הכלי שרי, והכא נמי יש לומר לדידן.

ומ"מ לדינא נראה שמותר לכתחילה לרקוד ולדפוק על השולחנות שהכל נעשה לשמחתה של תורה.

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

האם מותר לכתוב הקדשה בחול המועד

ב"ה עתה הספקתי חקירה חדשה האם אני שהכנתי הקדשות לפני חול המועד, ועתה נזכרתי ששכחתי לכתוב הקדשה לרב אחד ובלא זה יראה הדבר לפגיעה האם מותר לי לכתוב לו הקדשה קצרה על הספר?

[ובספרי שערי יוסף חול המועד עמ' 64 כתבתי בס' הזכרון מבקשי תורה (חול המועד עמ' תשנב) כתב בשם פוסק הדור הגר"נ קרליץ זצוק"ל שמותר לכתוב הקדשה לבר מצוה על ספר וטעמו כיון שההקדשה מביאה שמחה הרי היא כאגרת שלומים שמותר לכתבה במועד, אכן כתב שם, שלא יאריך בדברים מיותרים ויכתוב רק את הנצרך והמשמח וכן לא יכתוב תאריך עכ"ד, ובס' שער המועדים הל' חול המועד (עמ' קלז בהערה נז) כתב ששאל כן למרן הגר"ח ק שליט"א האם דמי לאגרת שלום ששרי וא"כ ה"ה הכא, והשיב שלכאורה כן.

וכתב שם שהעיר לו שהרי טעם שמותר לכתוב אגרת שלום כתב הרמב"ם פ"ח מהל' יו"ט הי"ד משום שכתובות אלו אין אדם נזהר בתיקונם מאד ונמצאו כמעשה הדיוט ויתכן דהיינו דוקא באגרת שלום שאדם הולך לזורקו אבל בהקדשה ע"ג ספר שנשאר שנים ע"ג שנים, ובפרט עם הכותב אדם חשוב בזה יש לומר שנזהרים בכתבתו יותר, וענה הגר"ח ק, זה טענה נכונה, ומ"מ הסכים שאם יכתוב בלא דקדוק מותר כמו אגרת שלום, ומ"מ כתב שם שמרן הגר"ח ק אינו כותב הקדשה בחול המועד לבר מצוה רק אומר שיבואו אחר המועד.

ואולם לדינא כתב בילקו"י (עמ' תתקנז) שהנותן מתנה לחתן בר מצוה בחול המועד מותר לו לכתוב הקדשה לחתן בראש הספר, ובהערה ביאר שהרי קימ"ל שהנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו ויש בזה בדבר מצוה, והביא כן בשם הגריש"א בספר אשרי האיש ח"ג עמ' סג שזה דבר האבד, וכתב לדון שם בילקו"י שיש לדון אם מותר לכתוב הקדשה בעלמא על ספר לבחור וכדו' שע"י כן יהיה לו עידוד בלמוד התורה שהרי לכאורה יש להתיר שהרי אין לך דבר האבד יותר מביטול תורה וברפט אם נותן לו הספר במתנה, וסיים בילקו"י ויל"ע, אולם לדינא יש להתיר, והגע לעצמך הרי הראש"ל שליט"א יתן אחד מספריו לבחור ישיבה בחול המועד עם הקדשה כמו אחד מגדולי הדור ישמח וישוש ויתעמד בלימוד התורה הקדושה ואין לך דבר האבד גדול

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

מזה. וע"ע במכתבו של הגאון רבי משה יוחאי רז שליט"א בסוף הספר שם שכתב לי בעניין זה, בענין כתיבת הקדשה לחתן בר מצוה (עמוד 64) הביא כת"ר סברא בזה מצד אגרת שלומים. והנה בספר אלה מועדי ה' (פ"ט סט"ו ובהערה 12) העיר דצ"ב, כי שמא שאני אגרת שלומים דמסיר דאגה, או שאני שואל שלום חבירו שהתירוהו בשם, (עיין ברכות נד. ומכות כג. ובהגהות 'שבעת הימים' סביב שו"ת התשב"ץ), אבל מתנת ספר אינו בכלל זה. ועוד, וכי כדי לשמח את זולתו יקרא צורך המועד כדי להתיר מלאכה. ועוד שישלח הספר עצמו ודי, ויתענג בזה. אבל מדוע להוסיף גם "כתיבה". וע"ש מ"ש בשם הגר"י ליברמן שליט"א. ובהערה שם (עמוד רצה) כתב בזה סברא אחרת להתיר, וזה לשונו: ויתכן, דכיון שפעמים מחוייב אדם לפרוע חובו על מתנות שקיבל מאחרים, ובמה יודע אם לא על ידי שרשומים הדברים והאיחולים על הספר. ועיין ביו"ד (סימן שצא) ובאהע"ז (סימן ס) ובחו"מ (סימן רפו). וכעין מה שנתבאר באחרונים שמותר ליתן "קבלה" המאשרת שאדם פרע את נדרו ותרומתו. ועיין ביצה (טז). הנותן מתנה לתינוק צריך להודיע לאמו שייף ליה וכו'. עכ"ל. עכ"ד.

ואמנם יש לדון אכתי מה הדין בהקדשה לרב שאפשר דשאני, ומאידיך י"ל דהוי כאגרת שלומים?]

בברכת התורה
ובברכת מועדים לשמחה
הצעיר באלפי ישראל
יוסף אביטבול

ב"ה
להגר"י שליט"א
בענין לכתוב הקדשה בחול המועד דנתי בזה לפני כמה שנים בימי ניסן
תשע"ז
מצורף כמה מכתבים שמצאתי כעת ויש עוד ב"ה
בברכת כהנים באהבה כעתירת
גמליאל הכהן רבינוביץ

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

מח"ס "גם אני אודך"
ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

תשובת הגאון רבי ברוך כפיר מבורך דדון שליט"א

בעזה"י שלהי ניסן התשע"ז

כבוד מעלת החכם המלא בתורה,

ויראת שמיים טהורה, ערוכה בכל ושמורה.

הרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מעיה"ת רחובות ת"ו.

רוב שלום טובה וברכה,

נשאל נשאלתי ע"י כת"ר, הנפגש עם רב בחול המועד, והרב מקדיש לו את ספרו במתנה, האם מותר לרב לכתוב לו הקדשה על הספר, שהרי לכאורה הוא כדבר האבד, כי יתכן ולא יפגוש שוב את אותו רב בימות החול לאחר החג, מפני המרחק, או שמא לא ישהה הרב בביתו.

הנה כבר נפסק להלכה בש"ע (סימן תקמ"ה סעיף ה'), שמותר לכתוב בחול המועד אגרות שאלת שלום שאדם שולח לחבירו, ואפילו על דבר פרקמטיא שאינה אבודה. ובמשנ"ב (שם סק"ל), באר הטעם לדבר, שאין אדם נזהר מאוד בכתיבתו בתיקונן, ומעשה הדיוט הוא, ומקרי צורך המועד קצת, מה ששואל בשלום חבירו, דאל"כ אסור אף מעשה הדיוט. עכ"ד. ועפ"ז כתבו האחרונים להתיר לכתוב הקדשה על ספר שנותן לחבירו או לבר מצווה בחול המועד, לפי שחבירו מתענג בכך, ולא גרע מאיגרת שלומים דשרי, כ"כ בספר נתבי מועד חול המועד (עמ' קנ"ב), בשם הגר"נ קרליץ שליט"א, הובאו דבריו בספר יד במועד (פרק ז' סעיף ס"ב), וכ"כ בספר פסקי תשובות (סמן תקמ"ה הערה 6), וראה עוד באריכות במש"כ הרב זמיר כהן שליט"א בשו"ת נזר כהן ח"א (חאו"ח סימן ל"ב).

וכל שכן הכא בנדון דידן, כאשר יתכן ולא יפגוש שוב את הרב מחמת מרחק, או שמא לא ישהה הרב בביתו, וודאי הוא בגדר דבר האבד ושרי. וכן ראו עיני גדולי ישראל ותלמידי חכמים, אשר העניקו ספרים בעת הקבלת פניהם במועד, וכתבו על גבי הספר דברי ברכה והקדשה, ואע"פ שדבר שמותר לכתבו לכתחילה בחוה"מ, לא צריך שינוי בעת הכתיבה, וכפי שנפסק

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

להלכה בש"ע (סימן תקמ"ה סעיף ז'), אך מהיות טוב, מפני כבוד המועד, נזהרו אותם חכמים לכתוב מעט בשינוי, כגון בשורות עקומות, ושינוי בכתיבה עצמה. והנזהר בדבר לכבוד המועד, עליו תבא ברכת טוב נצח ועד. עבד לאל אדון, כפיר ברוך מבורך דדון ס"ט

תשובת הגאון רבי משה שמואל דיין שליט"א

בענין כתיבת הקדשה לתלמיד בחול המועד

ראיתי באליבא דהלכתא גליון צ"ו במדור שיח הלכה עמוד ל"ט מה שהשיב מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א להגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א אם מותר בחול המועד לכתוב ברכה על ספר, והנני מביא כאן מה שהשבתי בזה לפני כמה שנים לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אודך, מה שחקר בדין רב שרוצה לתת ספר מתנה לתלמידו, אם מותר לו לכתוב הקדשה על הספר, כיון שהתלמיד אינו מצוי אצל אותו רב, וא"כ יש לומר דחשיב דבר האבד.

בפלוגתת הראשונים מהו אגרות של רשות

א) במועד קטן דף יח ע"ב תנן ואלו כותבין במועד קדושי נשים וגיטין וכו', ואיגרות של רשות. ע"כ. וכתב בעל הלכות גדולות (הלכות מועד סי' כ), דאגרות של רשות היינו פסקי דרשותא, אבל דיסקי אסור לכתוב. וכ"כ בס' האשכול (ח"ב עמ' 158) בשם בה"ג ורב צדוק גאון, דאגרת רשות היא אגרת שנותן בי"ד הגדול למי שממנין אותו לדיין, ובלשון ארמי הוא פתקא דדיינותא, כמו שכותב ריש גלותא לשופט. והביא דברי רבנו אפרים שכתב שכן הלכה, שרק אגרות אלו התירו לכתוב, אבל אגרות של שאילת שלום לא, שלא יהא אגרת עדיפא מס"ת, דתנן אין כותבין ס"ת במועד. ע"ש. וכ"כ בס' שבלי הלקט (סי' רכה) בשם רב נחשון גאון, שכתב כן בתשובותיו בשם רב יצחק גאון, דאיגרות של רשות הוא כתב שכותב ריש גלותא ונותן לו רשות לילך וללמד לישראל איסור והיתר, ולהורות להם דברי תורה, ושמו בלשון ארמית פתקא דדיינותא. ע"כ. [וכתב המשנ"ב בביאור הלכה (סי' תקמה ס"ה ד"ה ויש), שהוא כעין כתב סמיכה שנותנים היום]. וכתב הגאון בית חדש (סי' תקמה), דמה שכתב בה"ג אבל דיסקי לא, נראה דרצונו לומר דכל כתב בעלמא מיקרי דיסקי, וכדמשמע מדברי רש"י בגיטין דף לו. ע"ש. ובשבלי הלקט (שם) הביא פירוש אחר בשם הגאונים, דמיירי במקום שאין

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

השיירות מצויות אלא ב' פעמים בשנה, ומבקש לכתוב איגרות בחולו של מועד, שמותר לו לכתוב, והיינו משום שמבקש לשגר להם או לצוותם על מלאכתו שיש בה ריוח או הפסד, או לעשות תקנה לפרנסת ביתו, ואין השיירות יוצאות עד ששה חדשים אחרים, ואין לך הפסד גדול מזה, ולכן מותר לכתוב, אבל ודאי אם אין לו צורך כלום ושלום בעולם, אל יכתוב. ע"כ. וכ"כ בס' האגור (סי' תרפה) בשם תשובות הגאונים. ע"ש. אולם הרי"ף שם (דף י' ע"ב) כתב וז"ל ואגרות של רשות, פירוש אגרות של רשות, אגרות שאלת שלום, וכן פירשו בירושלמי. עכ"ל וכ"כ התו' שם (ד"ה ואיגרות) בשם הירושלמי. וכ"כ הרמב"ם (פ"ז משביתת יו"ט הי"ד) וז"ל ומותר לכתוב אגרות של שאלת שלום במועד, וכותב חשבונותיו ומחשב יציאותיו, שכתובות אלו אין אדם נזהר בתיקונן מאד, ונמצאו כמעשה הדיוט במלאכות. עכ"ל. וכתב הרב המגיד, דזהו פירוש אגרות רשות שנזכר במשנה שם, ושכן פירש הרי"ף. ע"ש. והסכים לזה הראב"ד בהשגות (שם), דרשאי לכתוב אגרות שאילת שלום במועד, כיון שהוא דבר האבד, דשמא לא יזדמן לו מוליך הכתב. וכ"כ הרמב"ן שם. וכ"כ בשבלי הלקט (שם) בשם רבנו חננאל. וכ"כ בתשו' מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג ס"ס קפד). וכ"כ הרא"ש שם (פ"ג סי' כב). ע"ש. וכתב מרן בב"י (סי' תקמה) וז"ל ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש והראב"ד והרמב"ן ז"ל מסכימים להתיר לכתוב אגרות שלום, וירושלמי הוי סיעתייהו, הכי נקטינן, ואפילו בלא שינוי מותר, מדלא הוזכר בדבריהם, והמרדכי (שם סי' תתנט) כתב בפשיטות, האלפסי מתיר לכתוב כתבים בלא שינוי. ונראה דכל כתבים מותר לכתוב, בין של שאילת שלום בין של פרקמטיא, ואפילו אינה אבודה, ולאפוקי מחלוקת האגור, שהרי סתם התירו ולא חילקו, וכן נהגו. עכ"ל. וכן פסק בש"ע (שם ס"ה). וע' בס' שלחן גבוה (שם ס"ק יט) שכתב שאפילו אם אין בזה צורך המועד כלל מותר. וע"ע בס' חזון עובדיה (יו"ט עמ' רד). ולפי"ז יש לומר, דה"נ רשאי לכתוב הקדשה על ספר שנותן לחבירו בחוה"מ, דהא לא גרע משאילת שלום. וכ"כ בקובץ מבקשי תורה (עמוד תשנב) בשם הגר"נ קרליץ שליט"א, שהנותן ספר מתנה לבר מצוה, מותר לכתוב לו ברכה ע"ז, דלא גרע מאגרת שלומים, מפני ששמחה היא לו, ובתנאי שלא יכוין מלאכתו למועד. וכ"כ בס' פסקי תשובות (שם הערה 6), דכיון שחבירו מתענג בכך, הוא בכלל אגרת שלומים. ע"ש. וע' בס' הרב יונה מרצבך (עמוד 171), שכתב על הרב הנ"ל, שכתב הקדשה לתלמידיו בימי חוה"מ, אע"פ שכל ימיו נמנע מכתובה בחוה"מ. ע"ש. ונראה שטעמו

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

כמו שכתבנו, דהוי בכלל ההיתר של אגרת שלומים. ואמנם בס' תשובות אביגדר הלוי (נבנצל עמ' שפב) כתב שהנותן מתנה לחבירו בחוה"מ, אסור לכתוב לו הקדשה, כיון שהיא מלאכה. וכ"כ בס' שונה הלכות (קולדצקי סי' תקמה בתורת המועדים אות יח) בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, דאין לכתוב מכתב ברכה על ספר שנותן לבר מצוה, דלא דמי ממש לאגרת שלומים. ע"ש. אולם לפע"ד אין חילוק בזה, כיון שיש שמחה גדולה למקבל הספר, ושפיר דמי לאגרת שלומים. ואמנם מדברי הראב"ד (שם) מבואר שכל ההיתר הוא משום דהוי דבר האבד. וכ"כ הרמב"ן במו"ק שם, בשם יש מפרשים. וכ"כ בתו' הרא"ש שם. וכ"כ המאירי שם. וכ"כ בחידושי הר"ן שם, בשם יש מפרשים. ע"ש. אולם נראה דבנידון דידן שאינו מצוי אצל רבו, ועתה נזדמן שבא לביתו, שפיר חשיב דבר האבד, ולכן מותר לרבו לכתוב לו הקדשה על הספר. ואין לומר שכל ההיתר מטעם שהוא דבר האבד, היינו דוקא אם הוא דבר האבד לעושה המלאכה, ומשא"כ בנידון דידן, שהוא דבר האבד לתלמיד, כיון שאינו מצוי אצל רבו. דזה אינו, כי מדברי הראשונים נראה דההיתר של אגרת שלום אינו דוקא אם יש צורך לכותב האגרת, אלא אפילו אם יש צורך למקבל האגרת, רשאי לכתוב לו בחוה"מ. וכן מפורש בדברי הריטב"א שם (ד"ה אגרות) שכתב וז"ל ויש תמהין מה צורך יש בזה, ויש לומר כגון שהוא לצורך עניני יו"ט, אי נמי מפני שמחת הרגל, שלא יהא בדאגה, ויש בהן צורך לשולח, או למי שנשתלחו לו. עכ"ל. ומפורש שאפילו אם הצורך הוא למקבל האגרת, מותר לכתוב לו בחוה"מ. וכן מבואר מדברי רבי יעקב ממרויש בתשו' מן השמים (ס"ס לב). ע"ש. וה"נ בנ"ד. ובפרט שמדברי רבי יעקב ממרויש בתשו' מן השמים (שם) מבואר שהטעם שהתירו לכתוב אגרת שלומים בחוה"מ, היינו משום שמשמח את חבירו במה שדורש בשלומו. וכן מבואר מדברי הריטב"א הנ"ל. וא"כ ה"נ אפילו אם אינו נחשב כדבר האבד, מ"מ כיון שיש בזה שמחה לחבירו, מותר לכתוב לו הקדשה על הספר. וכ"כ הרמב"ן שם, שאפילו אם אינו דבר האבד, מותר לכתוב לחבירו אגרת שלומים. והסכים לזה הרב המגיד (שם), ושכן דעת הרמב"ם. ע"ש. וא"כ אפילו אם אינו דבר האבד מותר, כיון שהוא מעשה הדיוט.

אם צריך שיהא דבר האבד דוקא לעושה המלאכה בעצמו

(ב) ובר מן דין נראה, דהנה רבנו ירוחם (נ"ד ח"ה, דף לז ע"ב) כתב בשם הראב"ד וז"ל אע"פ שהפועלים הדורכים אינו אצלם דבר האבד, דישראלים מה יאכלו, מותר משום אבידה דבעל הבית, כי היכי דמותר לבעל הבית

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

כשאינן לפועל מה יאכל. עכ"ל. והובא בב"י (ס"ס תקלז). וכ"כ בס' ארחות חיים (הלכות חולו של מועד סעיף ב) וז"ל וכתב הרב אשר ז"ל, ושאל השואל היאך ישראל יכול לעשות מלאכה בשביל ישראל חברו אם אין צורך מי יאכל לאומן. והשיב המשיב שלא תראה ספרים וכובסין שעושיין מלאכתן ליוצא מבית האסורים, אע"פ שאין צורך לספר לכבס כלום, ולא משוי חילוק בין יש להם בין אין להם. עכ"ל. וע' בס' חזון עובדיה (יו"ט עמ' קצב). ומבואר שאפילו אם לעושה המלאכה אינו נחשב דבר האבד, מ"מ כיון שלחברו יש צורך המועד בכך, מותר לעשות מלאכה בשבילו. וכן מבואר מדברי המגן אברהם (סי' תקלז ס"ק יז). וע' במחצית השקל (שם). וכ"כ החיי אדם (כלל קו ס"ט) בשם הגר"א, דכשם שהתירו לבעל הבית ליתן מלאכה לפועל שאין לו מה לאכול, ה"נ התירו לפועל שיעשה בשביל בעל הבית. ובנשמת אדם (שם סק"ג) הביא דברי הראשונים הנ"ל, שאם הוא דבר האבד, מותר לחברו לעשות מלאכה בשבילו. ע"ש. ואמנם מדברי הגאון כתב סופר (או"ח ס"ס קב) מבואר דלא התירו מלאכת דבר האבד אלא לבעל הדבר עצמו, אבל אם אינו יכול לעשות בעצמו ולא ע"י נכרי, אסור לאחר לעשותו בשבילו. ע"ש. אולם יש להעיר עליו מדברי הראשונים הנ"ל. וכן הלום ראיתי בשד"ח (מערכת חוה"מ אות י) שהביא דברי הכתב סופר הנ"ל, ושוב הביא דברי הראשונים הנ"ל, וכתב שיש לסמוך ע"ז למעשה, ושכן דעת הגאון מהר"ם שיק (או"ח סי' רפח). וכיוצא בזה כתב הפתחי תשובה (יו"ד סי' שפ סק"א) בשם הרב חמודי דניאל, דאפילו דבר האבד לאדם אחר, מותר לאבל לעשותו. וא"כ הוא הדין בחוה"מ. ע"ש. וא"כ ה"נ בנ"ד, אע"פ שלכותב ההקדשה אינו נחשב דבר האבד, מ"מ כיון שלחברו הוא דבר האבד, כיון שאינו מצוי אצלו, רשאי לכתוב לו הקדשה על הספר. ובפרט יש להקל לפמ"ש"כ רבינו ירוחם (נ"ד ח"ה, דף לח ע"ב), שרבינו תם מתיר לכתוב כתב מש"ק, שהיא כתיבה דקה בלא שום שינוי, כיון שהכתיבה עצמה היא שינוי, שהרי לא ניתנה בסיני רק כתיבה גסה, כדאמרינן בתיקון סופרים וכתבתם כתיבה תמה בעיני דהיינו כתיבה גסה. וכ"כ בס' ארחות חיים (הלכות חולו של מועד ס"ז) בשם ר"ת. ע"ש. וכתב מרן החיד"א בברכ"י (סי' תקמה סק"א), דהוא כתב משיט"א, וכמו שפירשו הרמ"א ודעימיה. ודלא כהרב אליה רבא (שם סק"א) שפירש שהוא כתיבה במשקין. וכן מוכח מדיהיב טעמא משום שאינה כתיבה תמה, ולא נתינו בסיני וכו'. ומוכח שהכוונה לכתב משיט"א. עכת"ד. וע' בשו"ת ברכה (שם). וכ"כ בס' האגודה במו"ק דף יח ע"ב, דכתיבת משיט"א לא מקרי כתיבה. וכ"כ הגאון בית חדש

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

(שם), דכתיבת משיט"א שלנו מותר לכתוב בחוה"מ, דלא אסרו כתיבה במועד אלא בכתב אשורית שכותבים בהם ס"ת תפילין ומזוזות, דהוי מעשה אומן, אבל כתיבה שלנו אינה מעשה אומן. וכ"כ בשכנה"ג (שם בהגב"י סק"ג). וכ"כ הטורי זהב (שם ס"ק יב) והחיי אדם (כלל קיא ס"א). ע"ש. וע"ע במשנ"ב (שם ס"ק לה). ואמנם מרן בב"י (שם) הביא דברי רבינו ירוחם בשם רבינו תם הנ"ל, וכתב דאין זה ברור בעיני. ע"כ. ומשמע דס"ל דאין להתיר גם בכתיבת משיט"א שלנו. וכ"כ בתשו' חתם סופר (חו"מ ס"ס קצה) בדעת מרן הב"י. ע"ש. והרמ"א בדרכי משה (שם סק"ג) הסכים לדברי מרן בב"י הנ"ל, שהרי בימים האחרונים היה נוהג כתב משיט"א, ואעפ"כ הצריכו בו שינוי. ע"כ. וכן פסק בהג"ה (שם ס"ה). מ"מ דעת רבינו תם ודעימיה חזי לאיצטרופי להקל בנ"ד. ולכן נראה, שאפילו אם אינו מצוי אצל רבו, ואינו נחשב דבר האבד, יש להקל בזה, כיון שיש בזה ספק ספיקא, שמא הטעם שמותר לכתוב אגרת שלומים, אינו משום דהוי דבר האבד, אלא משום שיש בזה שמחה לחבירו, וה"נ יש שמחה לחבירו, ושמא כל האיסור של כתיבה בחוה"מ הוא דוקא בכתיבה אשורית, ולא בכתיבה שלנו, ולכן אפילו אם אינו דבר האבד, יש להקל בזה.

ג) המורם מכל האמור שמותר לרב לכתוב הקדשה על ספר שנותן מתנה לתלמידו, ואפילו באופן שהתלמיד מצוי אצלו, ואינו דבר האבד. וכן מותר לכתוב הקדשה על ספר שנותן לחתן בר מצוה. אלא שלא יכוין לכתוב לו את ההקדשה דוקא בחוה"מ. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

ביקרא דאורייתא

משה שמואל דיין

מח"ס חמדת משה

בני ברק

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

מכתב לגליון וישמע משה סוכות

בס"ד

חול המועד סוכות תשפ"ב

לכבוד הגאון רבי משה פריד שליט"א

ראיתי גליון וישמע משה סוכות שאלה ג' שחקר הבאם מותר לגרום לעשיר לקנות מצוה ביותר מהסכום המקובל, שהיה מעשה באדם עשיר שהגיע לאיזה בית המדרש בשמחת בית השואבה, ומכרו שם את אמירת שיר המעלות לצורך ביהמ"ד, וביקש אותו עשיר לקנות את המצוה ולכבד בה את רבו, ושאל את הגבאי מהו הסכום שרגילים לשלם כאן עבור המצוה, והשיב לו הגבאי שפעמים שהמצוה נמכרת אפילו במאה אלף דולר, אולם לא יפחות מחמישים אלף דולר. ודברי הגבאי אינם אמת, שמעולם לא נמכרה שם המצוה כל כך ביוקר, אלא שהוא רצה לגרום לעשיר להוזיל מכספו לטובת ביהמ"ד. ולאחר מכן ביקש הגבאי מכמה מן המשתתפים שיעלו את המחיר עד קרוב לחמישים אלף דולר, וכך יגרמו לעשיר לקנות את המצוה בממון רב. וכך הוה. לאחר ששילם העשיר את הסכום שהבטיח נודע לו איך שיטה בו הגבאי, והוא בא בטענה שאינו מוכן לשלם התחייבות אחרת שהתחייב להוצאות בית הכנסת, מכיון שהגבאי הוציא ממנו שלא כדין, שבודאי לא פסק סכום כזה על דבר שניתן לקנותו בחמישית המחיר, והיא אומדנא דמוכח דאדעתא דהכי לא נדר, ולא היה חייב לשלם את נדרו ועכשיו ששילם יכול להורידו מההתחייבות שנתחייב. והביהמ"ד טוען דמכיון שסוף סוף גמר בדעתו לשלם כל כך עבור המצוה היה עליו לשלם, ולא נטלו ממנו ממון שלא כדין ועליו לשלם את התחייבותו במלואה. הדין עם מי. ע"כ לשון שאלתו, והביא שם שהגר"ב"ד פוברסקי שליט"א השיב לוש לכאורה מיון שכופים על הצדקה ועשיר זה ראוי להוציא ממנו סכום כזה להוצאות בית המדרש אלא שאין בידינו לכופו בכוח א"כ מכיון ששיטו בו אין לו טענה ממונית.

והוסיף כת"ר שליט"א בזה במה ששמע מהגראי"ל שטיינמן זצוק"ל דמה שנוהגים הקופות שמבטיחים להתורמים שיתפללו עליהם או יעשו עבורם כל מיני סגולות, ולא תמיד מקיימים את ההבטחה כצורתה ולפעמים עושים כל מיני התחכמויות בזה, ואמר לי ראש הישיבה זצ"ל: אם היית יודע מה

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

עוד מותר לעשות כדי להוציא את הכסף מן העשירים לא היית שואל שאלה זו כלל, דמכיון שכופים על הצדקה מותר לעשות כל טצדקי שבעולם כדי לגרום לו לעשות את המוטל עליו ולהוזיל מכספו לצדקה, וכל שכן כשעושים את הכפיה בצורה כזו מכובדת ומבטיחים לו כל מיני סגולות בעד כספו, בודאי שפיר דמי.

ואמנם יש לחלק בין הוצאות בית מדרש לצדקה, דהוצאות בית מדרש לא הוי צדקה, כמו לתת צדקה לעניים שע"ז כופים כמבואר בגמ' בב"ב דף ח', ולגבי צדקה כן מטו גם בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שמשו"ה אפשר לקופות לפרסם כל מיני הבטחות ודברים, כי כופין צדקה, ואמנם גם בזה יש לפקפק.

וגם הרי לא מתפלל בבית מדרש זה וממילא לא חייב לשלם ההוצאות לזה. וגם יל"ע בכל דברי הגראי"ל דמהכ"ת שהוא לא נותן כסף לצדקה כראוי, ולכן א"א לעבוד עליו, ובפרט היכא שזה התגלה לו, שהרי יכול לבוא לחילול השם.

בברכת התורה

הצב"י יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף ושא"ס

פה עיר התורה בני ברק

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

מכתב מאת הג"ר חיים יוניאן שליטא על באר התורה קלה

לכבוד הרה"ג רבי יוסף אביטבול שליט"א. לגיליון קלה. מוצש"ק דחווה"מ סוכות תשפ"ב.

א. עניין מ"ש בעניין מחיצות מסדינים, והביא בשם חכ"א ששאל השאלה המתבקשת, מה הגדר בזו ברוח והלא גם חוטים וכו' זזים ברוח וכו', והנה נראה שהגדר בזה הוא ע"פ הדיוק בדברי מרן הש"ע שכתב בזה"ל, לפי שדרכם להתנדנד "תמיד", ולכאן צריך להבין היתור "תמיד" ונראה שכונת מרן לומר שהסדינים (או הענפים המובאים בנידון שדן בו מרן שם) הם באופן תמידי הולכים ובאים ברוח וכל מי שרואה אותם מרגיש שאין זו מחיצה הקבועה אלא מחיצה ארעית ההולכת ובאה באופן תמידי ואילו חוטים או דיקטים נמי זזים ברוח אולם אינם זזים באופן תמידי אלא האדם המתבונן עליהם מן הצד רואה אותם עומדים על עומדת ורק פעמים שפתאום באה הרוח והם זזים מהרוח וכיון שכן יש עליהם שם של מחיצה כיון שהם עומדים בקביעות ורק פעמים שזזים, משא"כ בסדינים, ודו"ק. והארכת בזה מעט בגיליון "אש חיים" של שנה זו, והנני שולח הגיליון לכת"ר.

[א.ה. וכך כתב בגיליון שם: הנה מדברי הש"ע (סימן תרל ס"י) נראה דרך לכתחילה אין נכון לעשות כן כיעוין שם 48 בדבריו. וכך דייק בערוה"ש שם סעיף לב. ובחזו"ע) סוכות עמ' ב) נראה דהחמיר בזה יותר. והחזו"א (הל' עירובין סי' יג אות ו) פסק שכל שאינה מתנדנדת ג' טפחים ברוח יש עליה עדיין שם מחיצה, וכ"כ באו"ל ח"ד פכ"ה סימן ו. ונראה הסברא בזה, שהרי גם דיקט או יוטא עבה וכדו' מתנדנד מעט ברוח מצויה, ואין אנו אומרים שמחמת זה נתבטל ממנו שם מחיצה, ולכן אינה נפסלת מהיות מחיצה אלא כאשר הוא נדנוד גדול, ושיעור זה נתנו בג' טפחים, שהוא שיעור חשוב. אולם הגרש"ז (הליכות שלמה פ"ז דבר הלכה אות א), (והגרש"א) הערות סוכה כד, א), (והאגרו"מ) או"ח ח"ה סימן אות ב) פסקו דבכל נדנוד לא חשיבא מחיצה, וכדעת החזו"ע. ומ"מ נראה שגם החזו"ע יודה לעניין מחיצות קלות מעט המתנדדות נידנוד מועט ברוח, דאין ע"ז שם נדנוד, וכשרה, ולא דיבר אלא כגון בסדינים שזזים הרבה בקל, וכאשר נבאר להלן כ"נ לדייק מדברי הש"ע) שם) שכתב, "עד שלא תהא הרוח מצויה מנידה אותם 49 תמיד", ונראה שדייק מרן לכתוב "תמיד", כיון שבדבר קל מאוד

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

כגון סדינים, הרוח מנידה אותם באופן תמידי, אבל דברים קשים, כגון דיקט או חוט וכדו', אע"פ שאנו רואים לפעמים שאפילו רוח מצויה מנידה אותם, מכל מקום כיון שאנו רואים אותו שהוא בטוב, ורק לפעמים מגיעה רוח מצויה ומנידה אותו מעט, אינה מבטלת ממנו שם מחיצה ע"י זה

ונראה שלא כדאי לעשות הלבודים מחוטי בד, כיון שע"פ מה שעניי ראו פעמים רבות שהם נופלים ואין איש שם על לב ומברכים ברכות לבטלה.]

ב. בעניין היכא שהלך לישון בביתו ופסקו הגשמים ועלה עמוד השחר דעת מרן בחזו"ע ועוד, שבזמנינו שהעולם ישנים אחר עלוה"ש אין חיוב לחזור לסוכתו, הנה נלע"ד להקל עכ"פ באופן כזה שהגשם הולך וחוזר כמה פעמים, וכפי שהיה שלשום בלילה, כיון שנראה שעצם זה שהוא צריך בכל פעם ללכת ולחזור בתוך די שהוא ישן, כבר בזה הוא בגדר מצטער שפטור מן הסוכה, נ"מ"ש כת"ר מדברי הבא"ח, א"ר, כיון שהנידון הוא האם הוא מוגדר כזמן שינה או לא, וכיון שבזמנינו ישנים אח"כ הרי זה מוגדר כזמן שינה, וכמ"ש מרן זיע"א בחזו"ע, עיי"ש, ודו"ק.

ג. לעניין ריבית (בציור שצייר הרב השואל) אם אומר לו במפורש שנותן לו ה-40 דולר במתנה, אמר לי הגר"ב שרגא שליט"א שבאופן כזה אין איסור.

בברכה. ידידו חיים יוניאן.

וששאלתיו מדוע הגר"ב שרגא שליט"א אמר שאין איסור,

והשיב

לא הסביר. אולם נראה דמאחר ולא התנו מתחילה א"כ כאשר אומר לו במפורש שנותן לו רק במתנה יש להקל. ובאמת שזו דעת המחנה אפרים (הל' ריבית סימן יז) בדעת הרמב"ם, שכל שמפרש שלשם מתנה נותן לו ליכא איסורא כלל. ואף אם לא פירש שהוא לשם מתנה, אם אין בליבו לשם ריבית וגם הוא רגיל ליתן לו מתנות, יש בזה מח' אם יש בזה משום ריבית או לא, וכמבואר הכל בס' ריבית לאור ההלכה (פ"ג ס"ב) של הגר"מ פנירי שליט"א, ודעתו שם במסקנה נוטה להקל. וע"ע שם (באות טו) שהביא להקת פוסקים שהתירו לשגר לו דורון לאחר פרעון החוב, ואמנם יש חולקים בזה כיעו"ש, והיינו מטעם דכל תוספת בשעת פרעון מחזי כריבית, וא"כ י"ל דגם לפי שיטתם, אם פירש להדיא שנותנו לו רק במתנה, א"כ ה"ז

קובץ באר התורה (קלו) חג הסוכות ח"ב

כרגיל ליתן לו במתנה, (ודמי למכירי כהונה, דמעיקרא בעינן רגיל ליתן לו דהיינו בג' פעמים, ואם עשה עמו קנין ליתן לו הוי כרגיל ליתן לו), וא"כ לא מחזי כריבית, ובפרט שכאן לפי מה שהבנתי לא נתן את המתנה למלוה אלא לשליחו של המלוה ואמר לו לעשות בזה מה שהוא רוצה, וא"כ כנראה שרצה לתמוך בו.

הרב יהודה בן דוד שליט"א בעמח"ס שבט מיהודה

הערות על קובץ באר התורה קלא

בענין השבת אבידה באיפון ראה בליקוט המצו"ב.

בענין כשרות עו"ד לעדות עי' יבי"א יא שיש שם תשובה לגר"צ בוארון שפסול לעדות.

בענין לימוד בין גברא לגברא ידוע שמרן זיע"א היה מחבב בזמן זה את הלימוד בס' תורה תמימה.

בענין התכלת עי' בעלון המצו"ב שקיבץ את הפירוכות על התכלת בקצרה.

הערה על באר התורה קלה

בענין שמחה כשאינ תחננון, מרן זיע"א לא שמח שאין תחננון, מרן שמח שיש לו יותר זמן ללמוד ופשוט. (השמחה בד"כ של בנ"א זה שנפטרים מעוד כמה דקות של עבודת הבורא, ח"ו. ואילו מרן בכל מקרה עבד את הבורא אלא שהעדיף ללמוד).

ובענין בית הכסא בבית הכנסת עי' בשו"ת משפטי שלמה שרגא סי' א/ג (גבי ביהכנ"ס של הראש"ל שליט"א).